

2021

Biudžeto sudarymo
lyčių lygybės principu
Lietuvoje įdiegimo
galimybių analizė

Tyrimo savininkė:

Dr. Jolanta Drożdż

Tyrimo vadovė:

Dr. Lina Novickytė

Tyrimą atliko:

Dr. Lina Novickytė, dr. Rasa Pranskevičiūtė-Amoson

Dėkojame:

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ministerijoms atstovams už konstruktyvų bendradarbiavimą rengiant ataskaitą. Lietuvos savivaldybių asociacijai už pagalbą platinant klausimyną savivaldybėms. *Focus grupės* dalyviams už aktyvią diskusiją, pateiktas įžvalgas ir siūlymus. Respondentams, aktyviai dalyvavusiems tyrime ir pateikusiems refleksijas, įžvalgas, siūlymus dėl iniciatyvos diegti biudžetą, sudarytą lyčių lygybės principu.

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2021). Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje įdiegimo galimybių analizė. Vyriausybės strateginės analizės centras.

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“ (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt

Turinys

Santrumpos ir paaiškinimai	5
Rekomendacijos ir strateginiai siūlymai	6
ĮVADAS	10
1.Tyrimo metodika	13
1.1. Užsienio šalių patirties tyrimo metodika	13
1.2. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo galimybių Lietuvoje analizės metodika	16
1.2.1. Anketinė apklausa	16
1.2.2. <i>Focus</i> grupės tyrimo metodika	17
2.Užsienio šalių patirties analizė ir vertinimas	19
2.1. Švedijos modelis	19
2.1.1. Stipri strateginė struktūra	19
2.1.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai	21
2.1.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka	23
2.2. Suomijos modelis	25
2.2.1. Stipri strateginė struktūra	25
2.2.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai	28
2.2.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka	29
2.3. Airijos modelis	30
2.3.1. Stipri strateginė struktūra	33
2.3.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai	33
2.3.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka	34
2.4. Užsienio šalių biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo modelių apibendrinimas	35
2.5. Savivaldos modeliai biudžeto sudaryto lyčių lygybės principu diegti	37
3.Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo proceso analizė	42
3.1. Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo principai	42
3.2. Lyčių lygybės indeksai ir Lietuvos vieta	48
3.2.1. Lyčių atotrūkio indeksas (WEF)	48
3.2.2. Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) Europos lyčių lygybės indeksas	51
4.Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo galimybių Lietuvoje (valstybės ir savivaldos lygiu) analizė ir vertinimas	56
4.1. Klausimyno analizė	56
4.1.1. Ministerijų požiūris	56
4.1.2. Savivaldybių požiūris	61
4.2. <i>Focus</i> grupės interviu analizė	64

Literatūros sąrašas

69

Priedai

71

Santrumpos ir paaiškinimai

BVP – bendrasis vidaus produktas

CEDAW – Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (angl. *the Committee on the Elimination of Discrimination against Women* (CEDAW))

COVID-19 – koronaviruso liga 2019 – infekcinė liga, sukeliama koronaviruso SŪRS-CoV-2 (angl. *Coronavirus Disease 2019*)

GMGA – Švedijos lyčių aspekto integravimo į biudžetą vyriausybės agentūrose programa (angl. *programme for Gender mainstreaming in Government agencies* (GMGA))

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EIGE – Europos lyčių lygybės institutas (angl. *European Institute for Gender Equality* (EIGE))

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

IHREC – Airijos vyriausybės Ekonomikos ir vertinimo tarnyba (angl. *The Irish Government Economic and Evaluation Service* (IGEES))

IHREC – Airijos žmogaus teisių ir lygybės komisija (angl. *Irish Human Rights and Equality Commission* (IHREC))

LR – Lietuvos Respublika

NPP – Nacionalinis Pažangos planas

NVO – nevyriausybinė organizacija

PBO – Airijos Parlamento biudžeto biuras (angl. *The Parliamentary Budget Office* (PBO))

PEF – Pasaulio Ekonomikos Forumas (angl. *World Economic Forum*)

PEST – politinė, ekonominė, socialinė, teisinė aplinkos analizė

RIA – reguliavimo poveikio vertinimas (angl. *regulatory impact assessment*)

SALAR – Švedijos vietos valdžios institucijų ir regionų asociacija (angl. *The Swedish Association of Local Authorities and Regions* (SALAR))

SSGG analizė – stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė (angl. *SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, threats) analysis*)

STRATA – Vyriausybės strateginės analizės centras

TANE – Suomijos lyčių lygybės taryba (angl. *the Council for Gender Equality* (TANE))

TASY – Lyčių lygybės skyrius (angl. *Gender Equality Unit* (TASY)), Suomijos Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija, Darbo ir lyčių lygybės departamentas

Lyčių aspekto integravimo strategija (angl. *Gender Mainstreaming*) – tai politinių procesų pertvarkymas, tobulinimas, plėtra ir įvertinimas, siekiant įtraukti lyčių lygybės aspektą į visas politikos sritis visais lygiais ir visuose etapuose politiką formuojančių asmenų pagalba (Europos Taryba).

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu (angl. *Gender Budgeting*) – tai lyčių aspekto integravimas į biudžeto sudarymo procesą. Šiuo tikslu atliekamas lyčių aspektu grindžiamas biudžetų vertinimas, lyčių aspektas įtraukiamas į visus biudžeto sudarymo proceso lygmenis ir keičiama pajamų bei išlaidų struktūra, siekiant skatinti lyčių lygybę. Trumpai tariant, biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą yra strategija ir procesas siekiant ilgalaikio tikslo įgyvendinti lyčių lygybės tikslus¹.

Lyčių aspekto integravimas į biudžetą – procesas, kurio metu nagrinėjamas valstybės biudžetas siekiant nustatyti, ar jis įvertina moterų ir vyrų socialinės padėties savitumus, taip pat pasiūlyti pakeitimus, kurie padėtų siekti faktinės lyčių lygybės (Lyčių aspekto integravimas į biudžetą, 8).

¹ Europos Taryba, 2005. *Gender Budgeting. Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (Biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą. Specialistų biudžeto sudarymo atsižvelgiant į lyčių aspektą klausimu grupės galutinė ataskaita)*, Strasbūras, Europos Taryba, Lygybės skyrius, Žmogaus teisių generalinis direktoratas. Iš: Europos lyčių lygybės institutas, EIGE. 2020. Biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą. Nuosekliai taikomas priemonių rinkinys. ES fondų valdymo vadovas, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.

Rekomendacijos ir strateginiai siūlymai

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano 3.4.4. punktas² nurodo „Atlikti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) Lietuvoje įdiegimo galimybių analizę ir priimti Vyriausybės sprendimą dėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu valstybiniu ir savivaldos lygmeniu“. Šios iniciatyvos įvykdymo data – 2022 m. I ketv. Atsižvelgiant į tai ir į atliktą analitinį veiksma, t. y. įgyvendintą „Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) Lietuvoje įdiegimo galimybių (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) galimybių analizę“ tyrimą yra teikiamos šios rekomendacijos ir strateginiai siūlymai.

Rekomendacijos:

Eil. Nr.	Rekomendacija („daryk tai“)	Veiksmas	Atsakinga institucija
1.	Siūlyti priimti Vyriausybės sprendimą dėl tolesnių veiksnių vystyti biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu Lietuvoje	Parengti veiksnių planą (remiantis žemiau pateiktais strateginiais siūlymais ir jų logine seka), kuriame turėtų būti numatyta biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu koncepcija, koordinavimo ir atsakingų institucijų (pagal kompetenciją) sąranga, priemonės, įrankiai ir veiklos bei kiti pagal poreikį svarbūs aspektai.	LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija bendradarbiaudama su LR finansų ministerija, LR vidaus reikalų ministerija ir LR teisingumo ministerija; ministerijos pagal savo kompetenciją parengia ir teikia pasiūlymus dėl veiksnių plano struktūros ir elementų
2.	Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje iniciatyvai vystyti kartu su partnerėmis – ministerijomis įgyvendinti darnią ir rezultatyvią politinės lyderystės praktiką	Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos aktyvi veikla ir priskirtų užduočių ir funkcijų įgyvendinimas. Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudėtyje turėtų dalyvauti: <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Visų</u> ministerijų atstovai, kaip numatyta LR Vyriausybės nutarime „Dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo“³. ▪ Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovas. ▪ NVO, kurios kuo platesniu mastu atstovautų moterų ir vyrų interesams. Svarstyti galimybę, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos personalinė sudėtis atitiktų lyčių lygybės pusiausvyrą.	LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija

² Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>>.

³ LR Vyriausybės nutarime „Dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo“, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4BBD2F8FF9C8/asr>>

3.	Įgyvendinti veiksmingą ir įrodymais grindžiamą moterų ir vyrų lyčių lygybės politiką, identifikuoti priemones moterų ir vyrų lyčių lygybei užtikrinti, identifikuoti veiksmus, būtinus daryti siekiant užtikrinti moterų ir vyrų lyčių lygybės poveikį šalies ekonomikai, biudžetui, socialinės apsaugos sistemai	Tęsti tyrimus ir rinkti įrodymus rezultatyviai politikai moterų ir vyrų lyčių lygybės politikai formuoti, pvz., įgyvendinti tyrimą „Moterų ir vyrų darbo užmokesčių atotrūkio mažinimo priemonės ir jų galimo poveikio NPP rodikliui pasiekti vertinimas“	LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija
----	---	---	---

Darni ir sėkminga lyderystė, atskirų valstybės institucijų bendradarbiavimas bei įgalinanti aplinka yra labai svarbūs elementai siekiant pažangos biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu srityje, o tokios sinergijos sėkmė yra pagrįsta pakankamais žmogiškaisiais ir materialiniais ištekliais, stipria metodine pagalba bei duomenimis, kurie leidžia užtikrinti vykdomo proceso tęstinumą. Lyderystės nebuvimas ir veiksmų fragmentiškumas neduos siekiamos naudos vystyti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvai. Siekiant numatyti institucinę atsakomybę ir galimus žingsnius pradėti diegti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu yra teikiami šie **strateginiai siūlymai**:

Eil. Nr.	Strateginiai siūlymai („žinok tai“)	Veiksmas	Atsakinga institucija
1.	Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje iniciatyvai vystyti kartu su partnerėmis – ministerijomis įgyvendinti darnią ir rezultatyvią politinės lyderystės praktiką	Svarstyti galimybę sudaryti tarpinstitucinę grupę , kuri nuolat vertintų biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo pažangą valstybės ir savivaldos lygmeniu, identifikuotų trūkstamus elementus tokiam biudžetui sudaryti ir ieškotų sprendimų bei teiktų siūlymus dėl lyčių lygybės principu biudžeto sudarymo, sudarytų planą išskeltiems trūkumams pašalinti. Tarpinstitucinė grupė turėtų aktyviai bendradarbiauti ir keistis patirtimi su Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija. Taip pat ši grupė turėtų glaudžiai bendradarbiauti su kitomis vyriausybės institucijoms bei savivaldybėmis (ypač per Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovą). Tarpinstitucinės grupės sudėtis apimtų minėtas ministerijas (žr. „Atsakinga institucija“ grafą) kartu su LR teisingumo ministerija, LR Vyriausybės kanceliarija. Papildomai galima įtraukti mokslo ir studijų institucijų atstovus, kaip srities ekspertus teikti ekspertinę pagalbą. Svarstyti galimybę sudaryti Patariamąją ekspertų grupę , kuri veiktų visuomeniniais pagrindais ir teiktų savo ekspertines įžvalgas ir rekomendacijas dėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinimo krypties.	LR finansų ministerija (lyderystė), LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, LR vidaus reikalų ministerija, Lietuvos savivaldybių asociacija (pagal kompetenciją teikiama parama, palaikymas ir aktyvus dalyvavimas).

		Atsižvelgiant į Tarpinstitucinės grupės (ir Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos) siūlymus, LR finansų ministerija tiek, kiek nenustato įstatymai ir Vyriausybės nutarimai, teiktų nurodymus (masto, apimties, detalumo ir pan.) dėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos diegimo valstybės ir savivaldos lygmeniu. Savivaldybių tarybos	LR finansų ministerija (lyderystė), LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (pagal kompetenciją teikiama parama ir aktyvus dalyvavimas)
2.	Rezultatyvus biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinimas priklauso nuo kvalifikuoto ir kompetentingo personalo, kuris yra atsakingas už strateginių ir planavimo lygmens dokumentų (nacionalinės plėtros programos, jas įgyvendinančios pažangos priemonės) rengimą ir biudžeto planavimą bei sudarymą (valstybės ir savivaldos lygiu)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Parengti metodines gaires, kuriose būtų pateiktos rekomendacijos biudžeto lyčių lygybės principu formavimui (valstybės ir savivaldos lygiu). ▪ Mokymų programų parengimas, konsultacijos, įvairių ugdomųjų įrankių personalui, atsakingam už lyčių lygybės principo diegimą, kvalifikacijai kelti ir įgūdžiams ugdyti sukūrimas. 	LR finansų ministerija ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (pagal savo kompetenciją) bendradarbiaudamos su kitomis institucijomis (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, NVO, LR vidaus reikalų ministerija, Lietuvos savivaldybių asociacija ir pan.)
3.	Užtikrinti segreguotų duomenų pagal lytį rinkimą ir kaupimą (atsižvelgiant į šiuo metu Lietuvos statistikos departamento kaupiamus duomenis pasiūlyti duomenų rinkimo pjūvius ir detalumą (suderinti turi LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su LR finansų ministerija atsižvelgiant į numatomą duomenų taikymą)), kurie leistų identifikuoti vykdyti stebėseną kaip atskiros politikos intervencijos veikią lyčių lygybę (ekonominę, socialinę situaciją ir pan.)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sisteminis bendrų segreguotų pagal lytį duomenų rinkimas ir kaupimas ▪ Sektorinių duomenų segreguotų pagal lytį duomenų rinkimas ir kaupimas 	Būtinų duomenų detalumą ir apimtį nurodo LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija su LR finansų ministerija; už duomenų rinkimą ir kaupimą atsakingas Lietuvos statistikos departamentas
4.	Valstybės ir savivaldos lygiu pradėti diegti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu (šis strateginis siūlymas gali būti įgyvendinamas tik jau įgyvendinus 1-o punkto 2-oje dalyje 2-ame ir 3-iaime punktuose nurodytus veiksmus)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimą pradėti organizuoti ne visu valstybiniu lygmeniu, o pa(si)rinkti ministeriją, kuri įgyvendintų bandomąjį šio principo taikymą sudarant biudžetą (ar biudžeto atskiras išlaidų kategorijas). ▪ Įvertinti lyčių lygybės principo taikymo sudarant biudžetą rezultatus ir, atsižvelgiant į juos, priimti sprendimus 	LR finansų ministerija (lyderystė) bendradarbiaujant su kitomis institucijomis (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (pagal savo kompetenciją), NVO, mokslo ir studijų institucijos)

		dėl tolesnių veiksmų diegiant šį principą valstybės mastu (aktyviai galėtų dalyvauti Tarpinstitucinė grupė).	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimą organizuoti pasirinkus savivaldybę(-es), kuri(-ios) įgyvendintų bandomąjį šio principo taikymą sudarant biudžetą (ar biudžeto atskiras išlaidų kategorijas). ▪ Įvertinti bandomųjų savivaldybių patirtis ir rezultatus, pagal poreikį atnaujinti patvirtintas metodines gaires ir kitus metodinius įrankius, diegti šiuo principu grįstą biudžetą visose Lietuvos savivaldybėse. 	LR finansų ministerija kartu su LR vidaus reikalų ministerija ir Lietuvos savivaldybių asociacija (lyderystė), LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, savivaldybių tarybos, savivaldybių administracijos, NVO, aukštojo mokslo ir tyrimų institucijos
5.	Biudžeto sudaryto lyčių lygybės principu iniciatyvos diegimas visame biudžeto sudarymo cikle	Įvairių įrankių (ex-ante, ex-post ir(ar) biudžeto sudarymo fazėse taikomų įrankių) diegimas per visą biudžeto sudarymo ciklą; įrankių parinkimas laiko horizonte gali būti parinktas atsižvelgiant į suinteresuotųjų šalių pateiktas įžvalgas (žr. šios ataskaitos 3.1. ir 4 dalis). Taikomų įrankių krepšelis turėtų būti įvertintas ir rekomenduotinas Tarpinstitucinės grupės sprendimu. Valstybės ir savivaldos lygiu taikomų įrankių rinkinys gali skirtis nuo norimų pasiekti rezultatų.	LR finansų ministerija (lyderystė) bendradarbiaujant su kitomis institucijomis (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, LR vidaus reikalų ministerija ir Lietuvos savivaldybių asociacija)

ĮVADAS

Lyčių lygybė yra viena esminių vertybių, kuri būtina siekiant įgyvendinti šalies demokratijos pagrindus. Kiekviena šiuolaikinė šalis, įgyvendindama savo viešosios politikos sprendimus, privalo siekti, kad lyčių lygybės principai būtų įtvirtinti kiekviename viešosios politikos įgyvendinimo žingsnyje. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad, remiantis Europos lyčių lygybės instituto (angl. *European Institute for Gender Equality* (EIGE)) duomenimis⁴, lyčių lygybė laikui bėgant turi stiprų teigiamą poveikį bendram vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui. Yra prognozuota, kad pagerinus lyčių lygybę ES iki 2050 m. BVP vienam gyventojui padidėtų 6,1–9,6 proc., o tai sudarytų 1,95–3,15 trilijonus eurų. Ypatingai į tai reikėtų atkreipti dėmesį toms šalims, kurių galimybės didinti lyčių lygybę yra didesnės (žr. 1 priedą). Matoma, kad Lietuva turi siekti lyčių lygybės, kadangi lyčių lygybės įgyvendinimas suteikia Lietuvai galimybę gauti ekonominės naudos. Nustatyta, kad vidutiniškai pagerėjusi lyčių lygybė tokiose šalyse, kuriose lyčių lygybės atotrūkis yra didesnis, iki 2050 m. BVP gali padidinti apie 12 proc.⁵ McKinsey Centrinio Europos biuro studija⁶ rodo, kad didinant pastangas panaikinti moterų ir vyrų darbo jėgos skirtumus Vidurio ir Rytų Europoje iki 2030 m. galima pasiekti papildomą 146 milijardų eurų metinį BVP prieaugį, t. y. 8 proc. daugiau nei nesiimant jokių veiksmų šioje srityje. Tokia paskata gali grąžinti regioną į dinamiško augimo kelią po COVID-19 pandemijos.

Pastarųjų kelių metų iššūkiai sprendžiant COVID-19 sukeltus iššūkius leidžia taip pat akcentuoti, kad biudžeto rengimas integruojant lyčių lygybės principą gali padėti sukurti labiau įtraukiančią pasaulio tvarką; bet kokios pastangos sušvelninti COVID-19 sukeltą nuosmukį neatsižvelgiant į lyčių lygybės principą mažina šių pastangų veiksmingumą ir ypatingas dėmesys turi būti skiriamas suagreguotiems pagal lytį duomenims, kadangi tai yra lyčių biudžeto sudarymo pagrindas⁷. Todėl galima teigti, kad svarbu yra siekti subalansuoto lyčių atstovavimo darbo rinkoje, versle ir kitose socialinio gyvenimo srityse⁸. Pasaulio ekonomikos forumas (PEF) teigia, kad 2019–2020 m. iššūkiai pridėjo papildomus 55 metus panaikinti lyčių skirtumą ekonominėje nelygybėje (WEF 2021). Todėl politikos formuotojai ir kitos suinteresuotosios šalys turi keisti viešosios politikos kryptį ir aktyviai diegti lyčių lygybės principu grįstus įrankius.

1995 m. rugsėjo 15 d. IV pasaulinėje moterų konferencijoje priimtoje Pekino deklaracijoje ir Pekino veiksmų platformoje buvo aktyviai pabrėžiama lyčių aspekto integravimo strategija ir įvardinta, kad vyriausybės privalo imtis visokeriopų priemonių sistemingai tirti, kokią naudą valstybės sektorius atneša moterims, ir koreguoti biudžetą taip, kad jos turėtų lygias teises su vyrais naudotis valstybės finansų teikiamais privalumais (Rakauskienė *et al.* 2014). Biudžeto sudarymas lyčių aspektu buvo įtrauktas į konferencijos deklaraciją (nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu bei kaip finansinis susitarimas).

Taigi lyčių aspektu grįstas biudžeto sudarymas yra vienas iš pagrindinių įrankių, leidžiantis veiksmingai plėtoti lyčių aspekto integravimo strategiją (angl. *gender mainstreaming*). Reikėtų pažymėti, kad biudžeto sudarymas lyčių lygybės pagrindu yra transformacinis procesas. Formuojant šiuo aspektu biudžetą, daugiausia dėmesio skiriama instituciniams pokyčiams, kuriais siekiama pakeisti išteklių rinkimo ir paskirstymo politinėse institucijose procesus, viešąją politiką ir biudžeto rengimo procesus kurie leistų pasiekti didesnę lyčių lygybę grįstą rezultatą (O'Hagan 2018). Biudžeto sudarymo lyčių lygybės aspektu tikslas yra dekonstruoti lyčiai priskiriamas normas ir taisykles, sudarančias socialinius struktūrinius apribojimus, kuriuos įtvirtina institucinė praktika. Susirūpinimas dėl apmokamo ir neatlygintino darbo, priežiūros pareigų vykdymo, skirtingo moterų ir vyrų laiko panaudos įvertinimo ir moterų atliekamo neapmokamo darbo neįtraukimo į nacionalinės ir Europos apskaitos sistemas yra

4 Economic Benefits of Gender Equality in European Union <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/economic-and-financial-affairs/economic-benefits-gender-equality>>.

5 Ibid.

6 Iszkowska et al, 2021. Gender Equality in Central and Eastern Europe <<https://www.mckinsey.com/Featured-Insights/Europe/Closing-the-gender-gap-in-Central-and-Eastern-Europe?cid=soc----oth---&sid=5545694239&linkId=132827809>>.

7 Roy, K. 25 Apr 2020. Here's how to achieve gender equality after the pandemic. World Economic Forum <<https://www.weforum.org/agenda/2020/04/how-to-achieve-gender-equality-after-pandemic/>>.

8 Grigorian, A., Khachatryan, K. September 28, 2021. *Female Representativeness and Covi-19 Policy Responses: Political Representation and Social Representativeness*. Policy Papers. <https://freepolicybriefs.org/2021/09/28/female-political-representation/?fbclid=IwAR1eklBYvQL8qoUZD3UBuS4CfcJfEMi4vi_tj5wBoMhIGU9xSEuEft4C_Y>.

esminis dalykas analizuojant biudžeto projektus. Reikėtų pabrėžti, kad lyčių lygybės aspektu grįstas biudžeto sudarymas⁹ dažniausiai suprantamas kaip biudžetas, kuriuo siekiama pagerinti lyčių lygybę keičiant pajamų didinimo ir išlaidų sprendimus bei su tuo susijusius politinius sprendimus. Tai daroma analizuojant fiskalinę politiką, viešąsias išlaidas ir viešąsias pajamas remiantis lyčių požiūriu, nustatant pasekmes ir poveikį moterims ir mergaitėms, lyginant su vyrais ir berniukais, taip pat atsižvelgiant į kitus nelygybės aspektus ir pripažįstant poveikį lyčių lygybei¹⁰. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu tikslas yra sukurti tokį procesą nacionaliniu ir subnacionaliniu lygmeniu, kuris leistų sudaryti lyčių atžvilgiu jautrius biudžetus. Vyriausybė, biudžeto formavimo metu įtraukdama lyčių aspektą, gali geriau suprasti skirtingus savo rinkėjų poreikius ir efektyviau planuoti, vykdyti ir stebėti išlaidas bei pajamas¹¹. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad biudžeto sudarymas lyčių aspektu neturėtų būti susijęs tik su tolygiu vyriausybės išlaidų paskirstymu moterims ir vyrams.

Taigi, šio tyrimo **objektas** yra biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimas.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu įdiegimo Lietuvoje galimybes.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti kitų valstybių praktiką, geruosius pavyzdžius, ir identifikuoti skirtingus diegimo ir įgyvendinimo modelius.
2. Atsižvelgiant į Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo procesus, ir užsienio šalių patirtį, pateikti pasiūlymus, kokia apimtimi Lietuvoje galėtų būti įdiegtas biudžeto formavimas lyčių lygybės principu.
3. Nurodyti kokias teises ir /ar strateginio planavimo priemones reikėtų priimti planuojant biudžeto formavimo lyčių lygybės principu įdiegimą rekomendacijose.

Įgyvendinant šį tyrimą taikyta įrodymais grįsto valdymo (IGV) priemonė **sprendimo poveikio vertinimas**, t. y. siekiama nustatyti, koku mastu biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyva gali būti diegiama Lietuvoje (valstybės ir savivaldos lygiu). Šiam vertinimui atlikti buvo keliami šie **vertinimo klausimai**:

- Kokie galimi biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo ir įgyvendinimo modeliai ir jų alternatyvos valstybiniu ir savivaldos lygmeniu?
- Koks Lietuvos institucijų pasirengimas diegti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą valstybiniu ir savivaldos lygmeniu?
- Kokie žingsniai ir priemonės būtinos, norint pradėti šį veiksma, kokios egzistuoja pagrindinės kliūtys ir iššūkiai valstybiniu ir savivaldos lygmeniu?

Siekiant nustatyti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje įdiegimo galimybes buvo taikyti **dokumentų** (teisės aktai) ir **antrinių šaltinių** (moksliniai straipsniai, monografijos, ataskaitos, rekomendacijos, gairės ir pan.) **analizės**, atskirų šalių ir miestų patirties pavyzdžių (**atvejų studijos**, **statistinės analizės**, **fokus grupės**, **anketinės apklausos**) tyrimo metodai. Šioje ataskaitoje vadovaujantis EBPO biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistema analizuojami Švedijos, Suomijos ir Airijos lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo modeliai. Šalių pasirinkimas buvo grįstas atsižvelgiant į šalies pasiektą lygį lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto indekse (žr. 3 priedą). Švedija pasirinkta kaip šalis, turintį ilgalaikę patirtį diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžeto procesą bei pasiekusi aukštą biudžeto lyčių lygybės principu formavimo integracijos lygį. Likusios dvi šalys – Suomija ir Airija yra įvadinėje biudžeto lyčių lygybės principu integravimo stadijoje. Nors šalys pagal indekso reikšmę priskirtos prie šalių, kurios nėra stipriai pažengusios įdiegti biudžetą lyčių lygybės principu, visgi jų pasiekimai yra aukšti ir verti dėmesio analizei. Pažymėtina, kad kaip tik tokių šalių pavyzdžiai būtų aktualūs Lietuvai pradėti aktyviau išnaudoti įvairius biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu įrankius. Nuoseklus ir nuolat tobulėjantis procesas leistų Lietuvai aktyviai išnaudoti turimą potencialą ir pasiekti ekonominį naudos efektą, kuris egzistuoja dėl didesnio šalies atotrūkio diegiant įvairias lyčių lygybės principu grįstas priemones. Savivaldos lygmens biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo galimybių vertinimui yra pasirinkti Gdansko (Lenkija), Berlyno (Vokietija) ir Bilbao (Ispanija) miestai bei Andalūzijos regionas. Šių miestų ir regiono patirtis ir iššūkiai

9 Kitos biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sampratos pateiktos 2 priede.

10 Elson, D. 2001. *What is a Gender Responsive Budget Initiative?* Karen Judd (ed.) Gender Budget Initiatives. Strategies, Concepts and Experiences. New York: UNIFEM, 15–29.

11 Gender Budgeting: a Tool for Achieving Equality <<https://www.gendereconomy.org/gender-budgeting-a-tool-for-achieving-equality/>>.

diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą leidžia identifikuoti ir parengti sėkmės kelią šio principo diegimui Lietuvos savivaldos biudžetuose.

Šio tyrimo ataskaitoje taip pat įvertinamas Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo procesas siekiant įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvas¹². Trumpai aptariami lyčių lygybę bei biudžeto formavimo procesą įtvirtinantys teisiniai ir strateginiai dokumentai. Galiausiai pateikiama schema, kurioje identifikuojami įrankiai ir atsakingos institucijos, kurie padėtų pagrindą Lietuvoje pradėti diegti biudžetą lyčių lygybės principais. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad pasiūlyti įrankiai ir jų taikymo pobūdis yra identifikuotas per visą biudžeto formavimo procesą. Įtraukiant suinteresuotųjų šalių anketavimo (apklausos) ir fokus grupės tyrimo metodus buvo nustatytos galimybės ir trukdžiai Lietuvoje diegti biudžetą sudaromą lyčių lygybės principu valstybės ir savivaldos lygiu. Taip pat šio tyrimo metu buvo išskirtos esminės priemonės ir įrankiai, kurie būtini siekiant rezultatyvaus šio proceso įgyvendinimo. Suformuotos rekomendacijos siekiant įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą valstybės ir savivaldos lygiu, t. y. pateikiami siūlymai, ką reikėtų svarstyti daryti, kokie būtini pirmieji žingsniai siekiant pradėti įgyvendinti šią iniciatyvą.

12 Reikėtų atkreipti dėmesį, kad 2021 m. gruodžio 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo Nr. XIII-3096 pakeitimo įstatymas (teisės aktų registre paskelbtas 2021-12-30, Nr. 27728). Atsižvelgiant į įstatymo pokytį, galutinė ataskaita buvo didžiąja dalimi atnaujinta, tačiau buvo naudotas ir ankstesnės redakcijos teisės aktas (Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymas, TAR, 2020-07-09, Nr. 15358). Šios ataskaitos rengimo terminas – 2021 m. gruodžio 31 d.

1. Tyrimo metodika

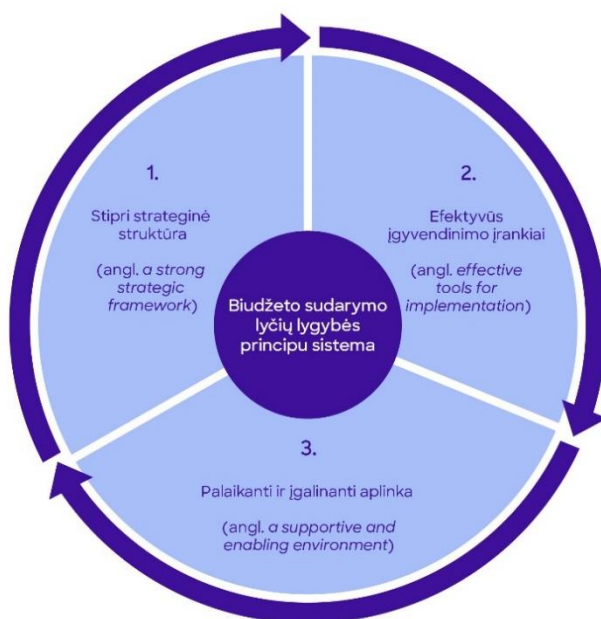
1.1. Užsienio šalių patirties tyrimo metodika

EBPO diskurse biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu yra apibrėžiamas kaip analitinių priemonių naudojimas, kaip įprasta biudžeto proceso dalis tam, kad biudžetas efektyviau padėtų pasiekti lyčių lygybės tikslus¹³.

Lyčių lygybė yra klestinčios šiuolaikinės ekonomikos kertinis akmuo, tačiau EBPO šalyse vis dar visose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse išlieka lytimi pagrįsti skirtumai. Biudžeto proceso supratimas gali turėti didelių galimybių formuoti vyriausybės masto politiką, o EBPO šalys ieško biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu priemonių ir metodų tam, kad padėtų įgyvendinti nacionalinius lyčių lygybės tikslus. Maždaug pusė EBPO šalių planuoja biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu: Austrija, Belgija, Kanada, Čilė, Suomija, Vokietija, Islandija, Airija, Izraelis, Italija, Japonija, Korėja, Meksika, Norvegija, Portugalija, Ispanija ir Švedija. Daugiau šalių planuoja įtraukti biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu artimoje ateityje.

EBPO, konsultacijų su biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu ekspertais skirtingose vyriausybėse visame pasaulyje pagrindu, išskyrė tris pagrindines sritis (esminius elementus), kurias būtina įveikinti, norint sukurti efektyvią ir ilgalaikę biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemą (žr. 1 pav. **Error! Reference source not found.**):

1 pav. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistema

Šaltinis: OECD, 2020. *Gender Budgeting Framework. Highlights.*

- Stipri strateginė struktūra (angl. a strong strategic framework);
- Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai (angl. effective tools for implementation);

13 Skyrius parengtas remiantis šaltiniais: Ronnie Downes and Scherie Nicole, OECD, 2020. *Designing and implementing gender budgeting – a path to action.* <<https://www.oecd.org/gov/budgeting/designing-and-implementing-gender-budgeting-a-path-to-action.pdf>>; OECD, 2020. *Gender Budgeting Framework. Highlights.* OECD Journal on Budgeting, Volume 2020 Issue 2. <<https://www.oecd.org/gov/budgeting/Gender-Budgeting-Highlights.pdf>>.

- Palaikanti ir įgalinanti aplinka (angl. *a supportive and enabling environment*).

STIPRI STRATEGINĖ STRUKTŪRA

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu reikalauja politinio įsipareigojimo, tvirtos lyderystės ir aiškumo tarp įvairių vyriausybės veikėjų vaidmenų ir atsakomybės tam, kad būtų taikomas visuminis vyriausybės požiūris. Šis požiūris taip pat efektyviausias ten, kur veiksmai atliekami vadovaujantis nacionalinio lygmens lyčių lygybės strategija, apibrėžiančia pagrindinius lyčių tikslus. Tikslai taip pat gali būti susieti su padedančia stebėti pažangą rodiklių sistema.

Nacionalinė lyčių lygybės strategija, kurioje išdėstyti **pagrindiniai lyčių lygybės tikslai**, yra tvirtos strateginės biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu struktūros sudarymo pagrindas. Biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu naudojant kaip padedantį įgyvendinti šią strategiją įrankį, reikia tvirtu **politinio įsipareigojimo**, suteikiančio impulsą biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu reformoms ir padedančio aktyviai vykdyti vyriausybės kultūros pokyčius. **Teisinės sistemos** sukūrimas suformuoja pagrindą, leidžiantį biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu įtraukti į esamus biudžeto sudarymo procesus ir užtikrinantį, kad tokia praktika atlaikytų politinių prioritetų pokyčius. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu pastangos veiksmingiausios esant sąnaudų-naudos analize grįstai **stipriai administracinei lyderystei**, glaudžiai bendradarbiaujant su nacionaliniais lygybės mechanizmais. Atsakingi asmenys turėtų užtikrinti aiškių **gairių biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu taikymui** sąlygas ir nustatyti **institucinius vaidmenis bei atsakomybę** tam, kad būtų tinkamai koordinuotas ir darnus požiūris į šalies valdymo struktūroms pritaikytą biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu. Įsteigiant **tarpinstitucinę darbo grupę**, užtikrinamas įvairių suinteresuotųjų šalių procese dalyvavimas bei suteikiamos galimybės dalytis gerąja patirtimi.

EFEKTYVŪS ĮGYVENDINIMO ĮRANKIAI

Norint sėkmingai įgyvendinti biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu, šalis turėtų pasirinkti įrankį, pagrįstą jose esamais biudžeto sudarymo modelio elementais. Pažangesnis požiūris į biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu laimi įtraukiant lyčių perspektyvą į visus skirtingus biudžeto sudarymo etapus (įskaitant *ex ante*, biudžeto patvirtinimo ir *ex post* etapus).

EBPO šalyse naudojami šie įrankiai:

- **Poveikio lyčiai vertinimai** (angl. *gender impact assessments*) – esamų ir (arba) naujų biudžeto priemonių (tiek *ex-ante*, tiek *ex-post*) poveikio lyčiai analizė.
- **Lyties aspektas nustatant veiklos rezultatus** (angl. *gender dimension in performance setting*) – lyčių lygybės rodiklių ir tikslų biudžetui (biudžeto rengimo sistemos dalis) nustatymas.
- **Biudžeto lyčių lygybės principu ataskaita** (angl. *gender budget statement*) – santrauka, kurioje pateikiama informacija kaip biudžeto priemonėmis siekiama palaikyti lyčių lygybės prioritetus.
- **Biudžeto lyčių lygybės principu sekimas** (angl. *gender budget tagging*) – sekama, kaip programos ir veiklos palaiko lyčių lygybės tikslus, padedama apskaičiuoti finansinius srautus.
- **Lyčių perspektyva vertinime ir veiklos audite** (angl. *gender perspective in evaluation and performance audit*) – nustatoma, ar buvo pasiekti su skirtingomis politikos sritimis ir programomis susiję lyčių tikslai.
- **Lyčių perspektyva peržiūrint išlaidas** (angl. *gender perspective in spending review*) – išlaidų persikirstymo (angl. *spending reprioritisation*) užtikrinimas (turint tikslą peržvelgti prioritetus išlaidoms (asignavimams) tam, kad būtų įgyvendintas tikslas, susijęs su lyties aspektu) turi teigiamą poveikį lyčių lygybės tikslams.

Šių įrankių įvedimas nėra tikslas savaime. Jų įgyvendinimo metu surinkta informacija gali sustiprinti analizę ir labiau pagrįstus biudžeto sprendimus, taip padedant vyriausybėms užtikrinti biudžeto sprendimų suderinamumą su strateginiais prioritetais.

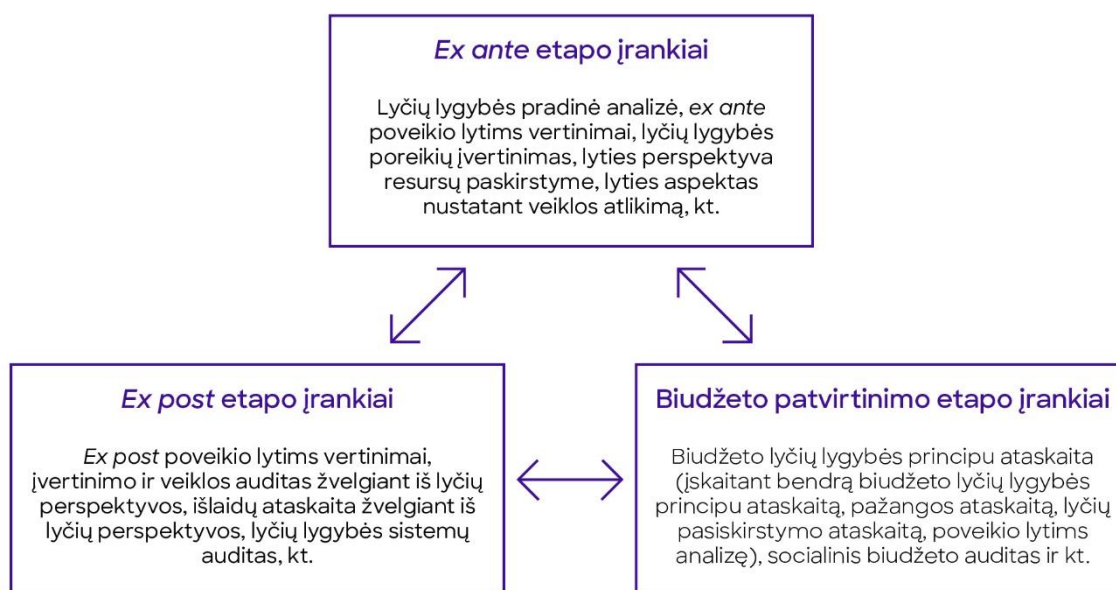
Siekdamos sėkmingai įgyvendinti biudžetą sudarytą lyčių lygybės principu, EBPO šalys įvairiose biudžeto proceso stadijose pritaikė įvairius veiklos įrankius (žr. 2 pav.).

Prieš pateikiant biudžeto pasiūlymą parlamentui – *ex ante* etape – **lyčių lygybės pradinė analizė** (angl. *gender equality baselines analysis*) ir **ex ante poveikio lytims vertinimai** (angl. *ex ante gender impact assessments*) atliekant sąnaudų-naudos analizę, gali padėti suprasti kaip skirtingos politikos priemonės gali daryti įtaką lyčių lygybei. Šių įrankių dėka gauta informacija, kartu su **lyčių lygybės poreikių įvertinimu** (angl. *gender equality needs assessment*), kuriame nurodomi pagrindiniai lyčių atotrūkiai įvairiose politikos srityse, padeda sustiprinti **lyties perspektyvos resursų paskirstyme** (angl. *gender perspective in resource allocation*) taikymą. Tai leidžia sąnaudų-naudos analizei pateikti biudžeto pasiūlymą, kuriame būtų nurodytos priemonės, suprantamos kaip padedančios panaikinti prioritetines lyčių lygybės spragas. **Lyties aspektas nustatant veiklos atlikimą** (angl. *gender dimension in performance setting*) taip pat padeda suprasti, kaip biudžeto priemonės yra susijusios su skirtingais lyčių lygybės tikslais bei leidžia pilietinei visuomenei stebėti pažangą.

Kai biudžeto pasiūlymas yra teikiamas parlamentui, **biudžeto lyčių lygybės principu ataskaita** (angl. *gender budget statement*) gali būti naudingas įrankis, padedantis išryškinti priemones, kurias vyriausybė pasirinko siekdama lyčių lygybės rezultatų. Į šią ataskaitą gali būti įtraukta **bendroji biudžeto lyčių lygybės principu ataskaita** (angl. *general gender budget statement*), apibendrinanti, kaip biudžeto priemonėmis siekiama paremti lyčių lygybės prioritetus, taip pat kartu su **pažangos ataskaita** (angl. *progress statement*), kurioje aprašoma vyriausybės pažanga remiant ir finansuojant aukšto lygio lyčių lygybės prioritetus ir tikslus. Į ją taip pat gali būti įtraukiama **lyčių paskirstymo ataskaita** (angl. *gender allocations report*), pagrįsta su lytimi susijusių išlaidų **biudžeto sekimu** (angl. *budget tagging*), taip padedant suinteresuotosioms šalims nustatyti lyčių lygybę skatinančiai politikai skirtų finansinių srautų kiekį. Taip pat į ją gali būti įtraukta konkrečių priemonių arba viso biudžeto poveikio lytims analizė (angl. *gender impact analysis*), kurioje įvertinamas biudžeto pasiskirstymo tarp lyčių poveikis. Jei lyčių lygybės biudžeto ataskaitoje trūksta informacijos arba tokia informacija nepateikiama, lyčių lygybės palaikymo grupės (angl. *gender equality advocacy groups*) gali nuspręsti pateikti **socialinį biudžeto auditą** (angl. *social audit of the budget*), kurio metu įvertinama, ar biudžetu sprendžiami pagrindiniai su lyčių nelygybe susiję klausimai.

Panaudojus biudžetą – per *ex post* etapą – **ex post poveikio lytims vertinimai** (angl. *ex post gender impact assessments*) bei **įvertinimo ir veiklos auditas žvelgiant iš lyčių perspektyvos** (angl. *gender perspective to evaluation and performance audit*) padeda nustatyti ar buvo pasiekti numatyti įvairių biudžeto priemonių rezultatai. **Išlaidų ataskaita žvelgiant iš lyčių perspektyvos** (angl. *gender perspective in spending review*) taip pat padeda užtikrinti, kad priimant sprendimus perskirstyti išlaidas iš vienos srities į kitą būtų atsižvelgiama į potencialų šių sprendimų poveikį lyčių nelygybei. Tokie vertinimai, kaip, pavyzdžiui, **lyčių lygybės sistemų auditas** (angl. *gender equality systems audit*), padeda nustatyti kaip gerai veikia biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyva ir ją stiprinantys elementai.

2 pav. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu įrankiai skirtinguose biudžeto proceso etapuose

Šaltinis: Ronnie Downes and Scherie Nicole, OECD. 2020. *Designing and implementing gender budgeting – a path to action*.

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įvairiomis formomis vykdomos EBPO šalyse. EBPO susilaikė nuo „ideologinio“ pirmenybės teikimo konkrečioms naudojamoms priemonėms biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu atžvilgiu taikymo. Manoma, kad šalys turėtų pasirinkti tokį metodą, kuris remiasi jau esamais biudžeto sudarymo modelio elementais. Vis dėlto, pažangesnis požiūris į biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu, lyčių perspektyvą integruojant į visus skirtingus biudžeto proceso etapus, yra susijęs su didžiausia gaunama nauda.

PALAIKANTI IR ĮGALINANTI APLINKA

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu bus efektyviausias palankioje ir palaikančioje aplinkoje. Vieni iš tokios aplinkos elementų yra sistemingas **agreguotų pagal lytį duomenų** rinkimas, **mokymas ir viešojo sektoriaus darbuotojų gebėjimų vystymas**. Piliečių ir ekspertų įtraukimas ir su jais konsultavimasis, pavyzdžiui, per **struktūruotą įsitraukimą su pilietine visuomene** arba sudarant **ekspertų / konsultacinę grupę, kuri konsultuotų biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu klausimais**, gali būti svarbūs informuoti apie nuolatinės biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu pastangas ir užtikrinti, kad ji išliktų atvira įvairiems indėliams ir požiūriams (ypatingai kritiniams). Lygiai taip pat svarbu, kad biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu būtų **prižiūrimas atskaitingų institucijų** (pavyzdžiui, tokių kaip parlamentas ir aukščiausia audito institucija) tam, kad vyriausybė būtų viešai atskaitinga už jo įgyvendinimą.

1.2. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo galimybių Lietuvoje analizės metodika

1.2.1. Anketinė apklausa

Siekiant atlikti Lietuvos situacijos analizę bei nustatyti, kokias galimybes ir trukdžius biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinime mato suinteresuotos institucijos (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu),

taip pat identifikuoti galimus įrankius (juos prioretizuojant) ir jų diegimo galimybes sudarant lyčių lygybės principu grįstą biudžetą per visą biudžeto sudarymo ciklą, suformuotas klausimynas Lietuvos Respublikos ministerijoms ir Lietuvos savivaldybių asociacijai. Asociacija siūstu klausimynu pasidalino su savo nariais – savivaldybėmis. Klausimynas išsiųstas 2021 m. lapkričio 19 d. Respondentai institucijos poziciją tyrimo klausimu galėjo pateikti kelių savaičių laikotarpyje.

Klausimyną (anketą) sudarė įvadinis respondento identifikavimo klausimas (reikėjo nurodyti į klausimus atsakiusio asmens vardą, pavardę, pareigas ir atstovaujamą instituciją) bei penki uždaro ir atviro tipo tyrimo klausimai (žr. 6 priedą). Uždaro tipo klausimų grupėje atsakančiajam reikėjo pasirinkti tik vieną atsakymą, t. y., suteikti klausime įvardintam reiškiniui balą; atviro tipo klausimų grupėje respondentų buvo prašoma šalia suteikto balo pateikti komentarą, papildomas įžvalgas. Uždaro tipo klausimų taikymas leidžia tiksliau interpretuoti atsakymus, juos klasifikuoti, sudaryti skales ir pan. Atviro tipo klausimų metu respondentai gali išreikšti savo nuomonę, tačiau tokie atsakymai dažnai būna subjektyvūs, įvairesni ir juos yra sudėtingiau apibendrinti. Respondentas gali neteisingai suprasti klausimą ir šis supratimas gali paveikti jo atsakymą. Vis dėlto, atviri klausimai leidžia atskleisti respondentų nuomonę, jų vertinimą nagrinėjamu reiškiniu atžvilgiu ir pan. Anketos klausimai buvo skirti nustatyti pagrindinius iššūkius, kurie respondento atstovaujama institucijai iškyla strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu siekiant taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus; išskirti svarbias priemones kurios yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui; išskirti esminius įgalinančios aplinkos veiksnius, kurie būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą; nustatyti įrankius, kurie būtų naudingi diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą; įvardinti instituciją (ar institucijas), kuri(-ios) turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Klausimyno struktūra parengta vadovaujantis EBPO gairėmis (OECD, 2020); klausimai apėmė idealaus varianto lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto paveikslą, kuris apima iš esmės visus galimus įrankius bei sukuria palankią aplinką tokiam biudžetui atsirasti. Atskirais klausimais buvo prašoma respondentų pakomentuoti pasirinktą atsakymą ar/ir skirtą balą. Siekiant šioje ataskaitoje išlaikyti respondentų anonimiškumą, jiems yra priskirti numeriai. Visi respondentai yra sunumeruoti; numeracija priskirta atsitiktinai, t. y. respondentai nėra išdėstyti abėcėlės ar kita tvarka.

Užpildytą anketos klausimyną pateikė 8 ministerijos. Dalis ministerijų (keturios) pateikė savo atsakymą be klausimyno pildymo. Tarpininkaujant Lietuvos savivaldybių asociacijai, klausimyną užpildė ir įžvalgas pateikė 33 savivaldybės. Lietuvos savivaldybių asociacija taip pat pateikė raštą, kuriame apibendrino savivaldybių nuomonę ir pateikė savo įžvalgas nagrinėtais klausimais.

1.2.2. Focus grupės tyrimo metodika

Siekiant atskleisti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso Lietuvoje trukdžius bei proceso įgyvendinimo priemones, etapus ir koordinavimą, organizuotas *focus* grupės interviu, kuriame aptarti aktualieji tyrimo „Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) Lietuvoje įdiegimo galimybių (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) analizė“ klausimai. *Focus* grupės interviu skirtas atskleisti grupės dalyvių įpročiams, pasirinkimams, pomėgiams, etc. Interviu pagrindas – tam tikras reiškinys, t.y., respondento dėmesys telkiamas į vieną objektą (pavyzdžiui, knygą, plačiai nuskambėjusį įvykį, etc.). Interviu sėkmė priklauso nuo tinkamo pokalbiui parinkto objekto:

- 1) **Apimtis.** Objektas turi būti pakankamai platus, tokiu būdu respondentas gali reaguoti į situaciją.
- 2) **Specifiškumas.** Temos ir užduodami klausimai turi būti ne bendro pobūdžio, bet atskleidžiantys respondento jausmus ir mintis, susijusius su pateikta situacija.
- 3) **Gilumas.** Respondentams interviu metu turi būti sudaryta galimybė išreikšti savo emocinę, kognityvinę ir vertybinę poziciją, susijusia su situacija.
- 4) **Asmeninis santykis.** Tyrėjas klausimais turi atskleisti respondento asmeninį patyrimą, padedantį suprasti respondento poziciją. Tokiu būdu įmanoma interpretuoti netikėtą respondento reakciją (Wengraf 2004).

Atlikto *focus* grupės interviu fokusas – biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu galimybes ir trukdžiai Lietuvoje. Interviu metu buvo siekiama įvertinti Lietuvos situaciją bei nustatyti, kokias galimybes ir trukdžius mato

suireruosotos institucijos (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) norint įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą, taip pat identifikuoti galimus įrankius (juos prioretizuojant) ir jų diegimo galimybes per visą biudžeto sudarymo ciklą. Interviu dalyvių atsakymai buvo susieti su dalyvaujančių atstovų institucijos pozicija platesniame kontekste, o ne bendros situacijos Lietuvoje aptarimu. Taip pat buvo aptarta kaip dalyvaujančiųjų institucijos galėtų prisidėti (pagal funkcijas) prie biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sklaidos. 7 priede yra pateiktas detalus *focus grupės* interviu klausimynas.

Focus grupės interviu imtis. Interviu imtis sudaryta panaudojus kriterinę atranką (angl. *criterion sampling*) kai imties vienetai atrenkami pagal tam tikrą tyrėjo nustatytą kriterijų(-us). Šis būdas veiksmingas, nes padeda surinkti kokybiškų duomenų (Patton 1990). *Focus grupės* interviu buvo kviečiami tyrimui aktualių institucijų atstovai, asmenys, turintys žinių apie biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu bei galintys pateikti atstovaujamos institucijos poziciją tokio biudžeto sudarymo tematikos klausimais. *Focus grupės* dalyvių sąrašas yra pateiktas lentelėje (1 lentelė):

1 lentelė. Focus grupės interviu dalyviai

Nr.	Institucija	Respondentų skaičius	Respondentai
1.	LR Finansų ministerija	1	Aušra Kolpakovienė, Viešųjų finansų sistemos valdymo grupės patarėja
2.	Lietuvos savivaldybių asociacija	3	Roma Žakaitienė, direktorė Gabriela Kuštan, Darnios plėtros ir energetikos skyriaus patarėja Giedrius Lingis, Savivaldybių finansų ir ekonomikos skyrius
3.	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	1	Lina Charašauskaitė, Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyriaus patarėja
4.	Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	1	Rūta Juodelytė, Lygių galimybių integravimo grupės viešojo administravimo specialistė
5.	Moterų informacijos centras	1	Jurgita Pečiūrienė, savanorė

Focus grupės interviu analizė. *Focus grupės* interviu (trukmė 1 val. 50 min.) buvo transkribuotas (transkribuoto teksto apimtis – 24 psl., ~10 000 žodžių). Pradžioje įsigilinta į duomenis – klausant interviu įrašo prieš transkribavimą, transkribuojant, skaitant tekstą, žymintis kylančias pastabas ir mėginant formuluoti pirmines idėjas (apie sampratas ir jų ryšius). Vėliau atlikta pirminė transkribuoto interviu teksto analizė, išskiriant diskusijos metu iškeltas biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu problemas, pagrindinius aspektus, diskusijos dalyvių svarbiausiais klausimais pritarimus bei prieštaravimus, interpretacijas, asociacijas ir t. t. Taip pat interviu duomenys išanalizuoti atliekant kodų ir kategorijų generavimą – interviu tekstą skirstant prasminiais vienetais ir suteikiant kodus bei kategorijas (teksto išskaidymas į atskirus fragmentus ir jo perstruktūravimas į kategorijas; paieška panašumo ryšių, kurie gali būti naudojami išskaidyti duomenims į kategorijas nepriklausomai nuo konteksto; kategorijos generavimo procese pavyzdžiai išskyla iš duomenų ir pabrėžiami dalyvių; kategorijos yra viduje skirtingos, tačiau viena su kita susijusios).

2. Užsienio šalių patirties analizė ir vertinimas

2.1. Švedijos modelis

Moterų ir vyrų lygybė yra konstitucinė norma ir atvirai skelbiamas Švedijos politikos tikslas. Lyčių lygybės klausimai jau aštuntojo dešimtmečio pradžioje tapo atskira politikos sritimi ir nuo tada užima pagrindinę vietą viešose diskusijose. Pagrindinis Švedijos lyčių lygybės politikos tikslas – moterys ir vyrai turėtų turėti vienodas galimybes, teises ir pareigas visose gyvenimo srityse¹⁴. Lyčių aspekto integravimo strategija (angl. *gender mainstreaming*) yra svarbi strategija siekiant lyčių lygybės tikslų. Ji nuo 1994 m. yra Švedijos vyriausybės lyčių lygybės politikos įgyvendinimo strategija, naudojama siekiant įgyvendinti vyriausybės lyčių lygybės tikslus. Šis požiūris derinamas su priemonėmis, suformuotomis spręsti lyčių nelygybių problemas skirtingose politikos srityse (pavyzdžiui, papildomas finansavimas, papildomas dėmesys, veiksmų planai ir kt.). Toks dvipusis požiūris yra būtinas siekiant lyčių lygybės (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

2.1.1. Stipri strateginė struktūra

Lyčių aspekto integravimo strategija ir biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu (angl. *gender-responsive budgeting*)

2006 m. vyriausybės įstatymo projekte *Galia formuoti visuomenę ir savo gyvenimą: link naujų lyčių lygybės politikos tikslų*¹⁵ buvo nustatyti ir turint platų politinį sutarimą priimti keli lyčių lygybės tikslai. 2014 m. naujai išrinkta Švedijos vyriausybė pasiskelbė „feministine vyriausybe“, įsipareigojusia integruoti lyčių lygybės perspektyvą priimant sprendimus tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu ir paskirstant išteklius (OECD 2018, 9). 2016 m. lapkričio mėn. vyriausybės kabinetas nacionaliniam parlamentui pateikė įstatymo projektą *Galia, tikslai ir valdžia – feministinė lygių lyčių ateities politika*¹⁶. Įstatymo projektas nurodė būsimą Švedijos lyčių lygybės politikos kryptį su politikos įgyvendinimo organizavimu, tolesnių veiksmų sistema, 10 metų nacionaline vyrų smurto prieš moteris prevencijos ir panaikinimo strategija bei dviem naujais politikos sub-tikslais¹⁷.

Bendras tikslas, kuriuo vadovaujamosi Švedijos lyčių lygybės politikoje, pabrėžia, kad moterys ir vyrai turi turėti vienodą galią formuoti visuomenę ir asmeninius gyvenimus. Tokį supratimą turėdama kaip atspirties tašką, Švedijos vyriausybė siekia šešių lyčių lygybės sub-tikslų: 1) lygaus galios ir įtakos padalijimo (moterys ir vyrai turi turėti vienodas teises ir galimybes būti aktyviais piliečiais ir formuoti sprendimų priėmimo sąlygas visose visuomenės srityse); 2) ekonominės lyčių lygybės (moterys ir vyrai turi turėti tokias pačias galimybes ir sąlygas mokamam darbui, jų gyvenime užtikrinančiam ekonominę nepriklausomybę); 3) lyčių lygybės švietime (moterys ir vyrai, mergaitės ir berniukai turi turėti tokias pačias galimybes ir sąlygas, susijusias su išsilavinimu, studijų galimybėmis ir asmeniniu tobulėjimu); 4) vienodo nemokamų namų ruošos darbų pasiskirstymo ir priežiūros paslaugų suteikimo (moterys ir vyrai turi būti vienodai atsakingi už neatlygintinus namų ruošos darbus ir turėti galimybę vienodomis sąlygomis teikti ir gauti priežiūrą); 5) lyčių lygybės sveikatos, priežiūros ir socialinių paslaugų teikime (moterims ir vyrams, mergaitėms ir berniukams turi būti sudarytos vienodos sąlygos gerai

14 Sweden's Gender Equality Policy <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en/about-gender-equality/swedens-gender-equality-policy>>.

15 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken* [Galia formuoti visuomenę ir savo gyvenimą: link naujų lyčių lygybės politikos tikslų] nustatyti ir turint platų politinį sutarimą priimti keli lyčių lygybės tikslai (2005/ 06: 155 <<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2005/08/sou-200566/>>: priinama tik švedų kalba).

16 *Makt, mål och myndighet – en feministisk politik för en jämställd framtid* [Galia, tikslai ir valdžia – feministinė lygių lyčių ateities politika] (2016/17:10 <<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/11/makt-mal-och-myndighet--feministisk-politik-for-en-jamstalld-framtid/>>: priinama tik švedų kalba).

17 Sweden's Gender Equality Policy <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en/about-gender-equality/swedens-gender-equality-policy>>.

sveikatai palaikyti, priežiūros ir socialinės paslaugos jiems turi būti siūlomos vienodomis sąlygomis); 6) vyrų smurto moterų atžvilgiu sustabdymo (moters ir vyrai, mergaitės ir berniukai turi turėti tokias pačias teises ir galimybes į fizinį neliečiamumą), (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

Siekdama užtikrinti savo lyčių lygybės vizijos įgyvendinimą, vyriausybė taiko dvejopą požiūrį – lyčių aspekto integravimo strategiją derina su specialiomis laikinosiomis lyčių lygybės priemonėmis (angl. *special measures for gender equality*)¹⁸ ir specialiu biudžeto lyčių lygybei asignavimu (OECD 2018, 9). Kaip dalį lyčių aspekto integravimo strategijos pastangų, Švedija taip pat vykdo lyčių aspekto integravimo strategijos vyriausybės agentūrose programą (angl. *programme for Gender mainstreaming in Government agencies (GMGA)*), siekdama užtikrinti, kad dalyvaujančių vyriausybės agentūrų teikiama veikla ir paslaugos prisidėtų prie vyriausybės lyčių lygybės tikslų įgyvendinimo. Be to, vyriausybės lyčių lygybės vizija įgyvendinama per biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

Švedijos lyčių lygybės vizija taip pat buvo perkelta į šalies užsienio politiką, oficialiai pažymėtą „feministinė užsienio politika“ (angl. *“Feminist Foreign Policy”*). Užsienio reikalų ministerijos darbas užsienio, vystomojo bendradarbiavimo ir prekybos politikos srityse su nacionaliniu atspirties tašku bus nacionalinės vyriausybės apibendrinta feministinės vyriausybės vizija (OECD 2018, 9).

Švedijos vyriausybės institucijos¹⁹ lyčių aspekto integravimo strategiją apibrėžia kaip lyčių lygybės perspektyvos įtraukimą į visas politikos sritis (visais lygmenimis ir visais etapais), suinteresuotosiems šalims įprastai įsitraukiant į politikos formavimo procesą (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

Atsakomybė už visą vyriausybę

Siekdami užtikrinti visapusišką ir veiksmingą vyriausybės lyčių lygybės politikos įgyvendinimą, visi ministrai yra atsakingi už lyčių perspektyvos įtvirtinimą priimant sprendimus ir veiksmus jo ar jos politikos srityje²⁰. 1954 m. įsteigta su skirtingomis ministerijomis įvairiais laikotarpiais sieta lyčių lygybės ministro (angl. *Minister for Gender Equality*) pareigybė²¹. Lyčių lygybės ministras atsakingas už bendrą lyčių aspekto integravimo strategijos koordinavimą, vystymą ir tęsimą, tačiau kasdienis praktinis įgyvendinimas visose ministerijose yra valdomas skyrių vadovų lygmeniu. Visi lyčių aspekto integravimo strategijos veiksmai yra vadovaujami lyčių lygybės politikoje nustatytais tikslais, taip pat konkrečiais politikos tikslais, suformuluotais remiantis kiekvienos ministerijos lyčių poreikių vertinimu (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu – strateginė priemonė politikos tikslams pasiekti

Švedijos vyriausybė įtraukė biudžetą lyčių lygybės principu kaip priemonę įtraukti lyčių perspektyvą į visus biudžeto proceso, pajamų ir išlaidų restruktūrizavimo lygmenis tam, kad būtų pasiekti vyriausybės lyčių lygybės tikslai (žr. 2 lentelė **Error! Reference source not found.**). Šis požiūris paremtas supratimu, kad nėra lyties atžvilgiu neutralių biudžeto asignavimų.

18 Specialios laikinosios priemonės – priemonės, skirtos paspartinti moterų padėties gerėjimą, norint pasiekti tikrąją lygybę su vyrais ir įvykdyti struktūrinius, socialinius ir kultūrinius pokyčius, kurie būtini stengiantis pašalinti praeityje egzistavusias ir esamas moterų diskriminacijos formas ir padarinius ir atlyginti joms patirtas nelygybes ir žalą <<https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1404>>.

19 Švedijos vyriausybės institucijos (angl. *the Swedish Government Offices*) sudaro vieną, integruotą valdžios instituciją, kurią sudaro Ministro Pirmininko Kanceliarija, vyriausybės ministerijos ir administracinių reikalų biuras (angl. *the Office for Administrative Affairs*), (*Government Offices of Sweden* <<https://www.government.se/the-government-offices/>>).

20 *Gender-equality – central to the Swedish Government’s policy-making* <<https://www.government.se/government-policy/a-feminist-government/>>.

21 Šiuo metu – lyčių lygybės ir gyvenimo sąlygų ministro (angl. *Minister for Gender Equality and Housing*) pareigybė: <<https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-employment/marta-stenevi/>>.

2 lentelė. Lyčių aspekto integravimo ir biudžeto sudarymo Švedijoje etapai

Metai	Lyčių lygybės principo integravimo į biudžeto procesus raida Švedijoje
1994	Lyčių aspekto integravimo strategija pradėta federaliniu lygiu
2002	Aiškūs įgaliojimai įtraukti lyčių aspekto integravimo strategiją į biudžeto procesą
2014	Ketinimas įtvirtinti biudžetą lyčių lygybės principu, paskelbtas naujai išrinktos „feministinės“ vyriausybės
2016	1. Į biudžeto kvietimų cirkuliarą (angl. <i>Budget Call Circular</i>) įtraukiamos biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu instrukcijos 2. Reikalavimas atlikti „poveikio lyčiai vertinimus“ ankstyvosiose naujų biudžeto pasiūlymų stadijose 3. Pripažintas ir paskelbtas reikalavimas teikti išagreguotus pagal lytį duomenis ²² 4. Siekiant analizuoti esamą moterų padėtį, suformuoti lyčių lygybės rodikliai (angl. <i>Gender Equality Indicators</i>)
2018	„Dvigubo požiūrio“ stiprinimas siekiant kovoti su lyčių nelygybe: a) lyčių integravimo strategiją įtraukti į vyriausybines agentūras (GMGA) ir (b) įvesti „specifines“ biudžeto nuostatas sudarant biudžetą lyčių lygybės principu

Šaltinis: Chakraborty 2019, 11.

Biudžeto procesas ir biudžeto įstatymo projektas yra reikšmingiausi įgyvendinant vyriausybės politikos darbotvarkę, todėl svarbu, kad biudžeto darbai būtų grindžiami poveikio lyčiai vertinimu, kuris gali suteikti informacijos apie išteklių kryptį ir paskirstymą. Siekiama užtikrinti, kad iš pat pradžių būtų nustatyta ir išvengta lyčių požiūriu neutralaus modelio ar rezultatų turinčios politikos, tuo pačiu skatinant į lytį atsižvelgiančią politiką (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5). Lyčių lygybės iniciatyvos biudžeto formavime pateikiamos ir kiekvienais metais. Pavyzdžiui, 2021 m. pavasario biudžetas sudarytas į COVID-19 pandemijos krizės sukeltus iššūkius: nedarbą, susidūrimą su smurtu ir kt. pažeidžiamumo tipus, kuriuose esantys rizikoje vaikai ir suaugę nukenčia labiausiai. Vyriausybė pateikė iniciatyvas, skirtas paremti su smurtu susiduriantiems asmenims ir pažeidžiamose situacijose esantiems vaikams²³.

Taip pat vyriausybė ėmėsi daugialypių veiksmų, siekdama sustiprinti biudžeto lyčių lygybės principu darbų tvarumą ir veiksmingumą. Pavyzdžiui, Finansų ministerija į biudžeto cirkuliarą įtraukė formalizuotą reikalavimą visoms ministerijoms teikiant pasiūlymus Finansų ministerijai kaip privalomą tokių pasiūlymų dalį įtraukti poveikio lyčių lygybei vertinimus. Vyriausybė taip pat sustiprino paramos ir gebėjimų stiprinimo priemones, siekdama pagerinti lyčių lygybės poveikio vertinimo praktikas (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 5).

2.1.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai

Lyčių aspekto integravimo strategijos įgyvendinimas vyriausybės agentūrose (angl. *Government agencies (GMGA)*)

Švedija nuo 1994 m. pradėjo taikyti lyties aspekto integravimo strategiją valstybiniame sektoriuje (Chakraborty 2019, 11). Nuo 1995 m. pradėtas naudoti poveikio lytims vertinimas (Šidlauskienė 2015, 9). Šiam vertinimui pasitelktas suteikiantis galimybę atskleisti problemas 3R metodas²⁴. Šiuo metodu analizuojant duomenis telkiamas dėmesys į tris kriterijus – resursus, reprezentaciją ir realybę. Vėliau 3R įrankis papildytas iki 4R (3R+Rezultatai) sistemos²⁵. Taip pat naudojama *statistinių duomenų analizė*. Statistiniai duomenys nagrinėjami pasinaudojant, pavyzdžiui, PEST (politinės, ekonominės, socialinės, teisinės) aplinkos analizės, SSGG (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės, angl. *SWOT*) analizės²⁶ metodais. Šiuo klausimu aktualus *lyčių statistikos* (angl.

22 Išagreguoti pagal lytį duomenys – renkami ir į atskiras skiltis suskirstomi duomenys pagal lytį, suteikiantys galimybę įvertinti su socialiniais ir ekonominiais aspektais susijusius moterų ir vyrų situacijų skirtumus.

23 *Gender equality initiatives in the Spring Budget for 2021* (published 30 April 2021

<<https://www.government.se/articles/2021/04/gender-equality-initiatives-in-the-spring-budget-for-2021/>>).

24 *3R Method*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/map-and-analyse/3r-method/>>.

25 *4R Method*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/map-and-analyse/4r-method/>>.

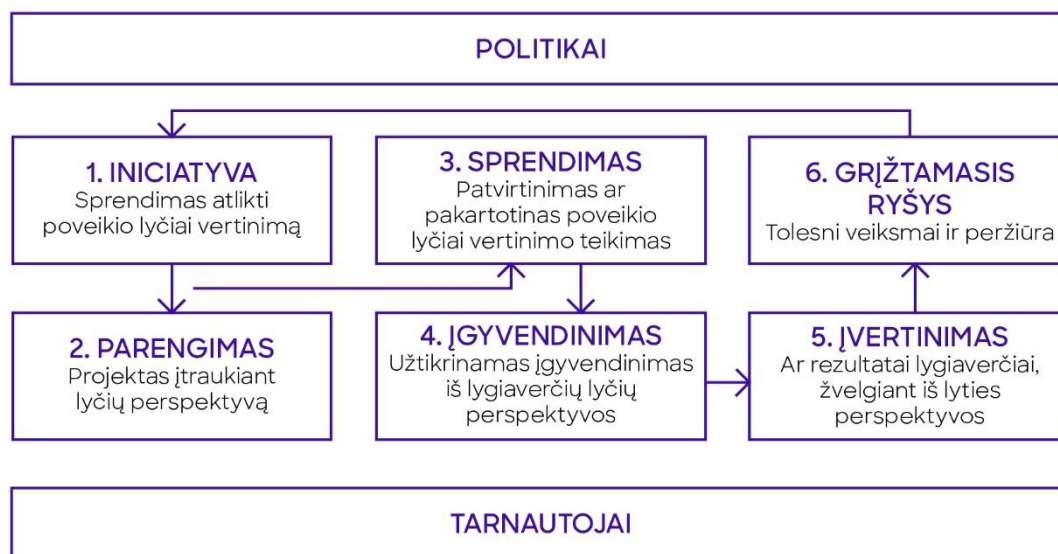
26 *SWOT*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/plan-and-prepare/swot/>>.

Gender statistics) įrankis – lyties atžvilgiu išsagreguota statistika²⁷. Faktų apie moterų ir vyrų padėtį dabartinėje veikloje pateikimas yra išankstinė lyčių aspekto integravimo strategijos ir norimų lyčių lygybės tikslų sąlyga²⁸.

2004-2010 m. visa Švedijos vyriausybės programa pradėta orientuoti į lyties aspekto integravimo strategiją. Lyčių aspekto integravimo strategijos paramos komitetas *JämStöd* (angl. *The Swedish Gender Mainstreaming Support Committee* (JämStöd)) įpareigotas integruoti lyties aspektą į visų valstybinių įstaigų veiklą: konsultuoti, patarti, teikti informaciją, parengti atitinkamus metodus ir vadovus (gaires) visuose poveikio lytims vertinimo proceso etapuose (Šidlauskienė 2015, 9). Siekiant įgyvendinti lyčių aspekto integravimo strategiją, iki šiol naudojami įvairūs įrankiai²⁹. Siūloma nagrinėjamam reiškiniui pritaikyti *analizę ir žemėlapių lyčių lygybės aspektu kūrimą*, tam panaudojant įrankius įvairių veiklų analizei ir žemėlapiu lyčių lygybės aspektu atlikti. Pati analizė suprantama kaip veiklos suskaidymas ir kiekvienos dalies įvertinimas atskirai. Lyčių analizė įvertina veiklą per lyčių perspektyvą. Žemėlapių kūrimas (angl. *mapping*) yra vieno elemento susiejimo ar sujungimo su kitu procesas. Lyčių žemėlapis paaiškina, kaip kiekvienas elementas yra susietas ir stebimas lyčių požiūriu³⁰.

Lyčių aspekto integravimo strategijos įgyvendinimo savivaldybėse pavyzdys – 2008-2013 m. vykdyta plačios apimties lyčių aspekto integravimo strategijos programa³¹. Švedijos vietos valdžios institucijų ir regionų asociacija (angl. *The Swedish Association of Local Authorities and Regions (SALAR)*), remianti lyčių aspekto integravimo strategiją savivaldybėse ir apskričių tarybose³². Ji atstovauja Švedijos 290 savivaldybių, 18 apskričių tarybų ir 2 regionų vyriausybinis, profesionalius ir su darbdaviu susijusius interesus. Programos sprendimų priėmimo procesas buvo sudėtingas ir varijavo priklausomai nuo organizacijų, sričių ir net užduočių tipo. Žemiau 3 pav. pateiktas stilizuotas lyčių aspekto integravimo strategijos savivaldybėse modelis – proceso žingsnių ir procese dalyvavusių veikėjų aprašymas.

3 pav. Lyčių aspekto integravimo strategijos sprendimų priėmimo procesas lokaliu lygmeniu Švedijoje

Šaltinis: EIGE, 2016. *Gender Impact Assessment. Gender Mainstreaming Toolkit*.
<<https://eige.europa.eu/sites/default/files/mh0416171enn.pdf>>.

27 *Gender Statistics*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/map-and-analyse/gender-statistics/>>.

28 Nuo 1984 m. informacija lyčių aspektu apie lyčių lygybę, populiaciją, sveikatą ir socialines paslaugas, švietimą, laiko panaudojimą, tėvų draudimą, darbą, atlyginimą, pajamas, nusikaltimus, įtaką ir galią pateikiama Švedijos statistikos leidiniuose *Women and Men in Sweden* (publikuota 16 leidinių). Paskutinis leidinys: Statistics Sweden. 2020. *Women and men in Sweden. Facts and Figures*. <https://www.scb.se/contentassets/95ffcd4b3f394877abb3bd41e40df0a0/le0201_2019b20_br_x10br2002eng.pdf>.

29 Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/tools-a-z/>>.

30 *Analysis and Mapping*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/map-and-analyse/>>.

31

<<http://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheter/jamstalldhet/jamstalldverksamhet/programforhallbarjamstalldhet.2180.htm>>.

32 <<http://skl.se/english>>.

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu laikomas vienu iš svarbių lyčių aspekto integravimo strategijos įrankių. Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu be lygybės sprendžia ir teisingumo klausimą³³. Švedija, kartu su Suomija ir Japonija, taiko biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu praktiką, kuri nėra paremta jokiais teisiniais reglamentavimais. Švedijoje bei Japonijoje biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu yra paremtas aukšto lygio politiniu įsipareigojimu. Šis politinis įsipareigojimas yra ypač akivaizdus Švedijoje, kurioje remiantis ilgalaikė tradicija rūpintis lyčių lygybe, dabartinė vyriausybė save įvardijo kaip „pirmąją pasaulyje feministinę vyriausybę“ (ankstesnė administracija pavadino save „lyčių lygybės vyriausybę“), (OECD 2018, 12). Pastaroji vyriausybė įsipareigojo įtraukti lyčių lygybės perspektyvas į makroekonominę politiką ir biudžeto sudarymo procesą (Chakraborty 2019, 11).

Kiti aktualūs įrankiai: *focus grupė, lyčių lygybė iš darbdavio perspektyvos* (angl. *Gender Equality from an Employer Perspective*), savivaldybėse lyčių lygybės pastangų pagerinimui naudojama *lyginamoji analizė geresnei lyties aspekto integravimo strategijai* (angl. *benchmarking for better gender mainstreaming*), *lyčių lygybės rezultatų įvertinimas* (angl. *Gender Equality Outcome Evaluation*), *lyties analizės integravimas į tyrimus* (angl. *Integrating Gender Analysis into Research*), kt.³⁴.

Siekdama paspartinti lyčių aspekto integravimo strategijos įgyvendinimą, vyriausybė 2013 m. pristatė naują programą, skirtą sustiprinti lyčių aspekto integravimo strategiją pasirinktose vyriausybės agentūrose. Siekiant įgyvendinti lyčių lygybės politikos tikslus, iškeltas tikslas toliau plėtoti kiekvienos agentūros pagrindinę veiklą ir (arba) paslaugas. Taip pat pačioms agentūroms pavesta pasirengti individualius lyčių aspekto integravimo strategijos veiksmų planus. Kiekvienos agentūros veiklos rezultatai kasmet pateikiami atsakingai ministerijai. Šiems veiksams paremti vyriausybės įpareigota Švedijos lyčių lygybės agentūra (angl. *Swedish Agency for Gender Equality*) pateikia pajėgumų stiprinimo priemones, skirtas sustiprinti lyčių aspekto integravimo strategiją vyriausybės agentūrose. Iki 2018 m. sausio mėn. ši užduotis buvo pavesta Švedijos lyčių tyrimų sekretoriatui (angl. *Swedish Secretariat for Gender Research*)³⁵. Šiuo metu Švedijos lyčių lygybės agentūra remia 58 vyriausybines agentūras ir vieną organizaciją integruojant lyties perspektyvą į visas jų atliekamas operacijas³⁶. Aukštosios mokyklos taip pat dalyvauja šioje lyčių aspekto integravimo strategijos įgyvendinimo iniciatyvoje bei savo veikloje yra remiamos agentūros³⁷.

Kiekvienais metais lyčių lygybės ministras suburia agentūrų generalinius direktorius aptarti veiklų rezultatus ir tęsti veiklas. Atlikus įvertinimą, nustatyta, kad GMGA teikia teigiamų rezultatų (*Gender Equality Policy in Sweden 2021, 6*).

2.1.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka

Švedijos lyčių lygybės agentūra

Švedijos lyčių lygybės agentūra (angl. *Swedish Agency for Gender Equality*)³⁸ įsteigta 2018 m. sausio mėn. Agentūrai pavesta prisidėti prie veiksmingo lyčių lygybės politikos įgyvendinimo. Agentūros įsteigimas sustiprino institucinę sistemą ir skatina tvarų ir strateginį lyčių lygybės darbą. Agentūros darbas reikalauja glaudaus bendradarbiavimo su kitomis vyriausybės agentūromis bei regionais, savivaldybėmis ir pilietine visuomene. Pagrindinis lyčių lygybės agentūros uždavinys yra koordinuoti, vykdyti tolesnę veiklą ir teikti įvairią paramą tam, kad būtų pasiekti lyčių lygybės politikos tikslai. Darbas atliekamas šiose srityse:

- Lyčių lygybės raidos analizė ir tolesni veiksmai. Yra poreikis atlikti bendrą, su lyčių lygybe susijusio, raidos vertinimą, atsižvelgiant į įgyvendintas priemones ir atliktus veiksmus. Todėl planuojama, kad agentūra turėtų išanalizuoti pažangą, padarytą įgyvendinant šešis Švedijos lyčių lygybės sub-tikslus, ir įvertinti įgyvendintas

33 *Gender Budgeting*. Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/map-and-analyse/gender-budgeting/>>.

34 Include Gender. Tools A-Z <<https://www.includegender.org/toolbox/tools-a-z/>>.

35 *Swedish Secretariat for Gender Research*. University of Gothenburg <<https://www.gu.se/en/nsfg>>.

36 Agentūrų ir organizacijų, dalyvaujančių programoje *Lyčių aspekto integravimo strategija vyriausybiniuose agentūrose* (angl. *Gender Mainstreaming in Government Agencies*), sąrašas: <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en/gender-mainstreaming/government-agencies-higher-education-institutions/government-agencies-in-the-gmga-programme-2>>.

37 Aukštųjų mokyklų, dalyvaujančių lyčių aspekto integravimo strategijos įgyvendinimo programoje, sąrašas: <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en/gender-mainstreaming/government-agencies-higher-education-institutions/higher-education-institutions-in-the-gma-programme>>.

38 Švedijos lyčių lygybės agentūra <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en>>.

priemonės. Rezultatus galima būtų panaudoti, pavyzdžiui, kuriant įvairiuose lygmenyse ir įvairių visuomenės dalyvių/veikėjų intervencijas.

- Įgyvendinant lyčių lygybės politiką, parama vyriausybės agentūroms (įskaitant apskričių administracines tarybas (angl. *County Administrative Boards*)) bei regionams ir savivaldybėms.

- Tam tikrų užduočių lyčių lygybės politikos srityje koordinavimas ir įgyvendinimas. Pavyzdžiui, agentūra remia kitas agentūras darbuose, kuriais siekiama įtraukti lyčių aspektą į šių agentūrų pagrindinę veiklą. Kitas pavyzdys – pavedimas remti ir koordinuoti darbą, siekiant atrasti ir užkirsti kelią smurtui prieš moteris kartu su Švedijos socialinio draudimo agentūra (angl. *Swedish Social Insurance Agency*)³⁹, valstybine įdarbinimo tarnyba (angl. *the Public Employment Service*), Švedijos migracijos agentūra (angl. *the Swedish Migration Agency*)⁴⁰ ir nacionaline sveikatos ir gerovės valdyba (angl. *the National Board of Health and Welfare*).

- Vyriausybės dotacijų skyrimas lyčių lygybės projektams ir moterų organizacijoms.

- Dalyvavimas ekspertiniu lygiu tarptautiniame lyčių lygybės bendradarbiavime.

Švedijos viešojo valdymo agentūros (angl. *the Swedish Agency for Public Management*)⁴¹ – vyriausybės organizacijos, atliekančios valstybės ir valstybės finansuojamų veiklų analizę ir vertinimą, vertinimas rodo, kad Švedijos lyčių lygybės agentūros konsultuojamos agentūros pasiekė daugybės rezultatų, padedančių pasiekti nacionalinius lyčių lygybės tikslus. Yra įrodymų, kad keletas valdžios institucijų pakeitė savo darbo stilių, taip pat pradėjo teikti paslaugas labiau atsižvelgiant į lyčių aspektą (angl. *gender-responsive*) (*Gender Equality Policy in Sweden 2021*, 6).

3 lentelė Dalis kai kurių Švedijos vyriausybės agentūrų rezultatų siekiant nacionalinių lyčių lygybės tikslų

- Švedijos ekonomikos ir regioninio augimo agentūrai (angl. *Swedish Agency for Economic and Regional Growth*)⁴² pavesta skatinti tvarų augimą ir konkurencingumą visoje Švedijoje. Agentūros lyčių aspekto integravimo strategijos darbo rezultatas – sėkmingai padvigubinti moterų valdomoms įmonėms skiriami finansiniai ištekliai (13 proc. 2017 m. palyginus su 7 proc. 2015 m.).

- Švedijos migracijos agentūra (angl. *the Swedish Migration Agency*) dirba su įvairiais žmonių prašymais (pavyzdžiui, prašymais dėl nuolatinės gyvenamosios vietos, Švedijos pilietybės ar atvykimo į šalį). Viena iš Migracijos agentūros lyčių aspekto integravimo strategijos veiklų susijusi su prieglobsčio procedūrų ir kompensacijų asmenims išmokėjimo individualizavimu. Tokio tipo kompensacija anksčiau buvo išmokama šeimos vyrui. Tačiau dabar tvarka keičiama siekiant užtikrinti, kad tiek moterys, tiek vyrai gautų individualias išmokas. Taip pat lyčių lygybės perspektyva yra integruota, konkrečiai šaliai skirtos Migracijos agentūros pareigūnų naudojamos, informacijos dalis. Ji susijusi su informacija apie moterų gyvenimo sąlygas prieglobsčio prašytojų gimtojoje šalyje.

- Švedijos mokslo taryba (angl. *Swedish Research Council*)⁴³, didžiausia Švedijos institucija, teikianti Vyriausybės lėšas moksliniams tyrimams, mokslinių tyrimų finansavime pasiekė lygų pasiskirstymą pagal lytis.

- Socialinio draudimo agentūra (angl. *Swedish Social Insurance Agency*) – vyriausybė agentūra, atsakinga už daugumos Švedijos socialinio draudimo sistemos dalių valdymą. Agentūra dėjo daug pastangų tam, kad galėtų nustatyti vyrų smurto prieš moteris, susijusio su moterų prašymais suteikti laikino nedarbingumo laikotarpį, atvejus. Institucija sistemingai dirba aptikdama su smurtu artimoje aplinkoje susiduriančius klientus. Tokiems atvejams institucija sukūrė standartinę procedūrą, skirtą informuoti aukas ir nukreipti jas į agentūras, galinčias suteikti paramą, galimybę atlikti teisinius veiksmus ir apsaugą. Bendradarbiavimo su kitomis agentūromis kontekste, „pagerinto klientų, susiduriančių su smurtu artimoje aplinkoje, aptikimo“ procedūra pasidalinta ir

39 Švedijos socialinio draudimo agentūra <<https://www.forsakringskassan.se/english>>.

40 Švedijos migracijos agentūra <<https://www.migrationsverket.se/English/Startpage.html>>.

41 Švedijos viešojo valdymo agentūra <<https://www.statskontoret.se/in-english/>>.

42 Švedijos ekonomikos ir regioninio augimo agentūra <<https://tillvaxtverket.se/english.html>>.

43 Švedijos mokslo taryba <<https://www.vr.se/english.html>>.

įgyvendinta Švedijos užimtumo tarnybos (angl. *Swedish Employment Service*), Nacionalinės sveikatos tarybos (angl. *the National Board of Health*) ir Švedijos migracijos agentūros praktikose.

Šaltinis: *Gender Equality Policy in Sweden 2021, 6-7.*

Siekdama sustiprinti lyčių aspekto integravimo darbą savivaldybėse, apskričių tarybose, regionuose, apskričių administracinėse tarybose, akademinėje bendruomenėje ir kitose viešosiose srityse, Švedijos vyriausybė pastaraisiais metais atliko įvairias užduotis, kuriomis siekiama kaupti patirtį ir plėtoti žinias bei metodus vykstančiam lyčių lygybės darbui⁴⁴.

2.2. Suomijos modelis

Suomija kai kurias biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu praktikas buvo inicijavusi nuo 2000-ųjų pradžios (Downes *et al.*, 2016; Quinn, 2017). Vis dėlto, vietoj formalaus pritaikymo ir sistemiško šių praktikų įgyvendinimo, biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu buvo daugiau marginali lyčių lygybės strategija, o jos įveiklinimas pradėtas gana neseniai.

2.2.1. Stipri strateginė struktūra

Suomijoje lyčių aspekto integravimo strategija (angl. *Gender mainstreaming*) aktyviau pradėta įgyvendinti vyriausybėje pirmoje 2012-2015 m. lyčių lygybės programoje⁴⁵, paremtoje Lyčių lygybės ataskaita⁴⁶. Vis dėlto, parlamentas mažai domėjosi pradine lyčių lygybės ataskaita ką tik ją paskelbus⁴⁷, 2015 m. taip pat buvo kritikuojama, kad naujosios vyriausybės pareiškimuose ir toliau buvo ignoruojami lyčių lygybės klausimai⁴⁸. Nuo to laiko politinėje darbotvarkėje įsitvirtino kiti klausimai, kurie laikomi aktualesniais, pavyzdžiui, migracijos krizė ir būtinybė tvarumo atotrūkį spręsti taikant struktūrines reformas ir finansinę drausmę.

2000-aisiais buvo pradėtos dešimtys nacionalinių plėtros projektų, turėjusių didelį poveikį bendram supratimui apie lyčių lygybės klausimus. Vieni ryškiausių lyčių aspekto integravimo strategijos procesų pasiekimų yra trišalė vienodo darbo užmokesčio programa (angl. *Equal Pay Programme*) ir moterų kvotų pritaikymas pozicijoms vyriausybėje, kurios buvo dabartinių ir ankstesnių vyriausybės veiksmų planų dalis. Vis dėlto, pačių politikos formuotojų paminėtas resursų trūkumas, iššūkiai siekiant įgyvendinti išsikeltus tikslus⁴⁹. Taip pat 2014 m. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (angl. *the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)*)⁵⁰ išreiškė susirūpinimą dėl „biudžeto ir žmogiškųjų išteklių suvaržymų, trukdančių imtis priemonių ir politikos, skirtos moterų pažangai ir veiksmingai lyčių aspekto integravimo strategijai Suomijos valstybėje“⁵¹.

Pagrindinė lyčių aspekto integravimo strategijos priemonė yra kas ketverius metus atnaujinamas Vyriausybės lyčių lygybės veiksmų planas. Kelios pastarosios vyriausybės parengė lyčių lygybės veiksmų planus, kuriems

44 Švedijos lyčių lygybės agentūra. *Gender mainstreaming* <<https://www.jamstallhdetsmyndigheten.se/en/gender-mainstreaming/gender-mainstreaming>>.

45 Ministry of Social Affairs and Health, 2012. Government Programme on Gender Equality 2012-2015 (Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012-2015). Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland.* <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

46 Ministry of Social Affairs and Health, 2010. Government Report on Gender Equality (*Valtioneuvoston selonteko NAISTEN JA MIESTEN VÄLISESTÄ TASA-ARVOSTA*). VNS 7/2010 vp, p. 8. Helsinki: Publications of the Ministry of Social Affairs and Health. Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland.* <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

47 YLE. 2010. '*Historian ensimmäinen tasa-arvoselonteko ei kiinnostanut eduskuntaa*'. YLE news, 19 November 2010. Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland.* <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

48 YLE. 2015. '*Sipilä: Tasa-arvon edistäminen on itestäänselvitys hallitukselle*'. YLE news, 12 June 2015. Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland.* <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

49 Ministry of Social Affairs and Health, 2021/10. *Making Finland a global leader in gender equality: Government action plan for gender equality 2019-2023*, p. 48 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162844/STM_2021_10_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

50 Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (angl. *the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)*) <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cedaw/pages/cedawindex.aspx>>.

51 Committee on the Elimination of Discrimination against Women. 2014. *Concluding observations. CEDAW/C/FIN/CO/7*, p. 3. Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland.* <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

įgyvendinti reikalingas visų ministerijų, skirtingų vyriausybės lygių ir susijusių programų įsipareigojimas (2019 m. informacija). Nuo 2019 m. taip pat įsteigta Šiaurės šalių bendradarbiavimo ir lygybės ministro (angl. *Minister for Nordic Cooperation and Equality*) pareigybė, priskirta trims ministerijoms – Teisingumo ministerijai, Užsienio reikalų ministerijai bei Socialinių reikalų ir sveikatos ministerijai. Šiaurės šalių bendradarbiavimo ir lygybės ministras atsakingas už lygybės ir nediskriminavimo klausimus⁵².

Dabartinės vyriausybės tikslas – Suomijos tapimas lydere lyčių lygybės srityje. 2020 m. birželio 25 d. vyriausybės rezoliucijoje priimta 2020-2023 m. lyčių lygybės veiksų plane (angl. *Action Plan for Gender Equality*) sutelkti ministrės pirmininkės Sannos Marin vyriausybės lyčių lygybės skatinimo tikslai ir priemonės. Lyčių lygybės veiksų plano rengimas paremtas vyriausybės programa, tarptautinėmis sutartimis ir įsipareigojimais, suinteresuotųjų pusių klausymais ir tarpministeriniu bendradarbiavimu. Plane pateikiamos apibendrintos priemonės, už kurias yra atsakingos įvairios ministerijos: apie 50 priemonių užimtumo, finansinės lygybės, šeimos gyvenimo, švietimo, smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje, LGBT+ asmenų padėties gerinimo, lyčių aspekto integravimo strategijos ir lyčių lygybės skatinimo srityse ES ir tarptautiniuose kontekstuose. Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija (angl. *the Ministry of Social Affairs and Health*)⁵³ yra atsakinga už veiksų plano koordinavimą⁵⁴.

Suomijoje už lyčių lygybės politiką atsakinga ir ją koordinuoja Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija, kuri valdo lyčių lygybės skatinimą pagal vyriausybės lyčių lygybės veiksų planus (angl. *Government Action Plans for Gender Equality*). Pagrindiniai lyčių lygybės politikos klausimai grindžiami Lygybės aktu tarp vyrų ir moterų (Lygybės aktu (angl. *the Equality Act*)⁵⁵, vyriausybės programomis, tarptautinėmis ir ES sutartimis bei teisės aktais⁵⁶. Pagrindinės Suomijos lyčių lygybės skatinimo temos yra lyčių aspekto integravimo strategija (angl. *gender mainstreaming*), lygybė darbiname gyvenime, vienodas darbo užmokestis, lygybė švietime, moterų ir sprendimų priėmimas, darbo ir šeimos gyvenimo derinimas, smurto prieš moteris prevencija, vyrai ir lyčių lygybė. Suomijos lygybės principai taip pat apima lygybę nepriklausomai nuo amžiaus, kilmės, kalbos, religinio įsitikinimo ar sveikatos⁵⁷. Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija yra atsakinga už lygybės apskritai įgyvendinimą darbo vietose per darbuotojų saugos ir sveikatos inspekcijų tinklą (angl. *the network of occupational safety and health inspectorates*). Kas ketverius metus Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija ir Suomijos Statistikos departamentas (angl. *Statistics Finland*) skelbia lyčių lygybės barometrą (angl. *Gender Equality Barometer*)⁵⁸, kuriame pateikiama informacija apie lyčių lygybę šalyje ir darbo bei galios santykių lyčių atžvilgiu pasiskirstymą įvairiose gyvenimo srityse⁵⁹.

Socialinių reikalų ir sveikatos ministerijos Darbo ir lyčių lygybės departamentas (angl. *the Department for Work and Gender Equality* (TTO))⁶⁰ rengia ir vysto Vyriausybės lyčių lygybės politiką ir lyčių lygybės įstatymų leidybą bei skatina lyčių lygybę. Departamente įsteigtas *Lyčių lygybės skyrius* (angl. *Gender Equality Unit* (TASY))⁶¹:

- rengia ir plėtoja Vyriausybės lyčių lygybės politiką;

52 <<https://valtioneuvosto.fi/en/marin/minister-for-nordic-cooperation-and-equality>>.

53 Ministry of Social Affairs and Health <<https://stm.fi/en/frontpage>>.

54 Ministry of Social Affairs and Health, 2021/10. *Making Finland a global leader in gender equality: Government action plan for gender equality 2019-2023*, p. 48

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162844/STM_2021_10_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

55 Lygybės aktas tarp vyrų ir moterų (609/1986) (angl. *The Act on Equality between Women and Men*) taip pat vadinamas Lygybės aktu (angl. *the Equality Act*). Lygybės akto tikslas – užkirsti kelią diskriminacijai dėl lyties ir skatinti moterų ir vyrų lygybę, taip gerinant moterų padėtį, ypač darbiname gyvenime. Kitas akto tikslas – užkirsti kelią diskriminacijai lytinės tapatybės ar lyties raiškos pagrindais.

<<https://thl.fi/en/web/gender-equality/promoting-gender-equality/equality-act>>.

56 Gender Equality Policy <<https://thl.fi/en/web/gender-equality/promoting-gender-equality/gender-equality-policy>>.

57 Suomijoje teisiškai draudžiama diskriminacija lyties, amžiaus, kilmės, kalbos, religinio įsitikinimo ar sveikatos diskriminacijos pagrindais.

58 2017 m. publikuotas šeštasis lyčių lygybės barometras pateikia informaciją apie nuomones, nuostatas ir patirtį, susijusią su lyčių lygybe įvairiose gyvenimo srityse. Barometras leidžia stebėti lyčių lygybės raidą įvairiuose Suomijos visuomenės sektoriuose: *Gender Equality Barometer 2017*. 12/2018. Publications of Ministry of Social Affairs and Health. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161485/STM_12_2018_Gender_Equality_Barometer_2017_.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.

59 Gender Equality Unit, Ministry of Social Affairs, Finland <<https://www.genderportal.eu/organisations/gender-equality-unit-ministry-social-affairs-finland>>.

60 <<https://stm.fi/en/department-for-work-and-gender-equality-tto>>.

61 Gender Equality Unit. Department for Work and Gender Equality. Finnish Ministry of Social Affairs and Health <<https://stm.fi/en/department-for-work-and-gender-equality-tto>>.

- rengia ir plėtoja lyčių lygybės įstatymų leidybą;
- skatina lyčių aspekto integravimo strategiją valstybės valdyme;
- prižiūri užduotis, susijusias su ES lyčių lygybės teise ir politika bei tarptautiniais reikalais.

Be to, skyriui administraciniu požiūriu paskirti Lyčių lygybės tarybos (angl. *the Council for Gender Equality*) generalinis sekretorius (angl. *the Secretary General*), planavimo pareigūnas (angl. *Planning Officer*) ir departamento sekretorius (angl. *Department Secretary*)⁶².

Kitos svarbios institucijos: Lyčių lygybės taryba (angl. *the Council for Gender Equality (TANE)*)⁶³, Lygybės Ombudsmeno ofisas (angl. *the Office of the Ombudsman for Equality*)⁶⁴, Nacionalinis nediskriminavimo ir lygybės tribunolas (angl. *National Non-Discrimination and Equality Tribunal*)⁶⁵.

Lyčių lygybės taryba (TANE)

1952 m. įsteigta nuolatinė *Lyčių lygybės taryba* (angl. *Council for Gender Equality (TANE)*)⁶⁶ – patariamoji institucija valstybės administracijoje, skiriama parlamento kadencijos laikotarpiui, atsižvelgiant į santykinį parlamentinių frakcijų pajėgumą. Taryboje parlamentinės partijos yra atstovaujamos proporcingai parlamento rinkimų rezultatams (atstovaujamos Vyriausybėje ir opozicijoje esančios partijos). Dėl plataus partijų politinio atstovavimo TANE pareiškimai vaidina svarbų vaidmenį rengiant Suomijos lyčių lygybės politikos gaires. Lyčių studijų tyrėjų ir politikų bendradarbiavimas TANE ir jo pakomitečiuose pasižymi unikalumu. Dėl savo veiklos modelio taryba gali būti laikoma lyčių lygybės politikos ir lyčių studijų (buvusių moterų studijų) derinimo pradininkė⁶⁷.

Į Lyčių lygybės tarybos funkcijas įeina:

- lyčių lygybės įgyvendinimo visuomenėje stebėseną ir skatinimą;
- rengiant teisės aktus, turinčius įtakos lyčių lygybei bei kitas lyčių lygybės priemones, iniciatyvų ir pasiūlymų pristatymas bei pareiškimų teikimas;
- valdžios institucijų, organizacijų ir tyrėjų bendradarbiavimo skatinimas;
- lyčių lygybės tyrimų ir mokslinių tyrimų rezultatų įgyvendinimo skatinimas;
- tarptautinio šios srities vystymosi stebėseną.

Tarybos sudėtyje veikia su vyrų ir berniukų lyčių lygybės srities klausimais dirbantis Vyrų ir lyčių lygybės pakomitetas (angl. *Subcommittee on Men and Gender Equality*), su lygybės profesiniame gyvenime ir mokymesi, smurto lyties pagrindu ir ekonominės lygybės sričių klausimais dirbantis Lyčių, ekonomikos ir galios pakomitetas (angl. *Subcommittee on Gender, Economy, and Power*), įvairios darbo grupės ir projektai (pavyzdžiui, savivaldybės rinkimų darbo grupė, socialinės apsaugos reformos darbo grupė, Poveikio darymo, remiantis Lygybės įstatymu, projektas, kt.)⁶⁸.

Taryboje ekspertai nariai atstovauja Suomijos vyrų organizacijų centrinei asociacijai (angl. *the Central Association for Men's Organizations*; suom. *Miesjärjestöjen keskusliitto*)⁶⁹, nuo 1988 m. veikiančiai Suomijos moterų asociacijų koalicijai NYTKIS (angl. *the Coalition of Finnish Women's Associations (NYTKIS)*)⁷⁰, nuo 1911 m. veikiančiai Suomijos nacionalinei moterų tarybai (angl. *the National Council of Women of Finland*; suom. *Naisjärjestöjen Keskusliitto*)⁷¹, nuo 1974 m. veikiančiai Suomijos LGBTI teisių nevyriausybinei organizacijai „Seta“ (angl. *LGBTI Rights in Finland (Seta)*)⁷² bei kitoms organizacijoms⁷³. Lyčių lygybės taryba prisideda prie sprendimų

62 <<https://stm.fi/en/department-for-work-and-gender-equality-tto>>.

63 Council for Gender Equality <<https://tane.fi/en/>>. <<https://stm.fi/en/department-for-work-and-gender-equality-tto>>.

64 The Office of the Ombudsman for Equality <<http://www.tasa-arvo.fi/en>>.

65 National Non-Discrimination and Equality Tribunal <www.yvttk.fi/en>.

66 Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/frontpage>>; Gender Equality in Education <<http://www.tasa-arvosvatuksessa.fi/english>>.

67 Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/council-for-gender-equality>>.

68 Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/council-for-gender-equality>>.

69 Miesjärjestöjen keskusliitto <<https://www.miesjarjestojenkeskusliitto.fi/>> (informacija suomių kalba).

70 Coalition of Finnish Women's Associations (NYTKIS) <www.nytkis.org/> (informacija suomių ir švedų kalbomis).

71 National Council of Women of Finland <<https://naisjarjestot.fi/en/>>.

72 LGBTI Rights in Finland (Seta) <<https://en.seta.fi/lgbti-rights-in-finland-seta/>>.

73 Subcommittee on Gender, Economy and Power. Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/subcommittee-gender-economy-power>>.

priėmimo visuomenėje, nustato ir imasi naujų lyčių lygybės klausimų (žr. 4 lentelė **Error! Reference source not found.**).

4 lentelė. Pagrindinės Suomijos Lyčių lygybės tarybos 2019-2023 m. darbo temos

Darbo temos		
COVID-19 ir lytis	Ekonomika ir profesinis gyvenimas	Švietimas ir tyrimai
Smurtas lyties atžvilgiu	Interseksionalumas, daugialypė diskriminacija	Vyrų požiūris lyčių lygybės darbe
Tvarus vystymasis	Lyčių aspekto integravimo strategija, įgyvendinta vykdant pagrindines Vyriausybės kadencijos reformas	

Šaltinis: *Our Work*. Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/our-work>>.

Taryba skatina darbą lyčių lygybės srityje tarp politinių partijų, nevyriausybinių organizacijų ir mokslinių tyrimų įstaigų. Be to, ji atkreipia dėmesį į ilgą laiko tarpą neišsprendžiamus lyčių lygybės klausimus⁷⁴.

Lygybės Ombudsmenas

Lygybės Ombudsmenas (angl. *the Ombudsman for Equality*) atlieka Moterų ir vyrų lygybės įstatymo (angl. *the Act on Equality between Women and Men*) laikymosi stebėseną. Ombudsmenas nurodo ir pataria klausimais, susijusiais su Lygybės įstatymu, pavyzdžiui, diskriminacija dėl lyties, lyties tapatybės ar lyties išraiškos, taip pat moterų ir vyrų lygybės skatinimo klausimais. Lygybės Ombudsmenas – nepriklausoma ir autonomiška institucija, veikianti Teisingumo ministerijos administraciniame padalinyje⁷⁵.

Nacionalinis nediskriminavimo ir lygybės tribunolas

Nacionalinis nediskriminavimo ir lygybės tribunolas (angl. *National Non-Discrimination and Equality Tribunal*) atlieka Lygybės įstatymo tarp moterų ir vyrų ir Nediskriminavimo įstatymo (angl. *the Non-Discrimination Act*) laikymosi stebėseną. Remiantis Lygybės įstatymu, tribunolas gali uždrausti tęsti ar kartoti diskriminacinę praktiką ir pareikalauti per nustatytą laikotarpį parengti lygybės planą. Prireikus tribunolas gali skirti baudą. Tribunolo sprendimą galima apskųsti Administraciniam teismui. Nacionalinis nediskriminavimo ir lygybės tribunolas – nepriklausoma ir autonomiška institucija, veikianti Teisingumo ministerijos administraciniame padalinyje⁷⁶.

2.2.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai

Poveikio lytims vertinimas (angl. *Gender Impact Assessment*)

Suomijoje poveikio lytims vertinimas pagal *Act on Employment Contracts* vykdomas nuo 2000 m. Už vertinimą atsakingas Socialinių reikalų ir sveikatos ministerijos Lyčių lygybės skyrius (angl. *Gender Equality Unit (TASY)*). Siekiama ne tik įtvirtinti lyčių lygybę, bet teisiųjų aktų taikymo kokybės ir gero jos taikymo valdymo. Siekiama netęsti lyčiai neutralios teisėkūros proceso, nes jame ir glūdi išankstinės nuostatos lyčių atžvilgiu (Šidlauskienė 2015, 9).

Vykdant poveikio lytims vertinimą sukurtas instrumentų kompleksas: *Guidelines on Gender Impact Assessment* (2003), kuriame detalai aprašomas poveikio lytims vertinimo procesas; *General Directives for Formulating the Budget* (2006), *Bill Drafting Instructions* (2007), *Gender Glasses in Use. A Handbook to Support Gender Equality Work at Finnish ministries* (2009 (2013))⁷⁷, *Gender perspective in Administration and Institutes* (2013). Lyčių

⁷⁴ Ministry of Social Affairs and Health. 2016. Promoting Gender Equality in Finland. *Public Authorities promoting Gender Equality in Finland*

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74770/STM_Promoting%20gender%20equality%20in%20Finland_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74721/rep_memo201312_genderglasses.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

lygybės skyrius (angl. *Gender Equality Unit (TASY)*) stebi kaip ministerijos vykdo poveikio lytims vertinimą ir kasmet rengia ataskaitą, reitinguodamas ministerijas pagal lyčių aspekto integravimo strategijos pasiekimus (Šidlauskienė 2015, 9).

Gender budgeting

Suomija, kartu su Švedija ir Japonija, taiko biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu praktiką, kuri nėra paremta jokiais teisiniais reglamentavimais. Suomija biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu grindžia administracine praktika (pavyzdžiui, biudžeto cirkuliaru (angl. *the Budget Circular*)) (OECD 2018, 12).

Suomijoje ankstesnėse vyriausybės kadencijose buvo tikimasi, kad poveikio lytims vertinimai (angl. *gender impact assessments*) ir biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu (angl. *gender-sensitive budgeting*), kartu su mokymais bei informuotumo didinimu aukšto lygio sprendimų priėmimo tarnybose ir vyriausybės administracijoje bus pirmieji veiksmai, susiję su lyčių aspekto integravimo strategija (angl. *gender mainstreaming*). Vis dėlto, ekspertai buvo išreiškę abejonę, kad lyčių lygybės darbotvarkė, palyginti su ankstesne, įgytų bet kokių svarbų pagrindą, kuri buvo kritikuojama dėl to, kad nepaisoma lyčių lygybės perspektyvos ir dėl teisėkūros bei politikos reformos padarinių dėl lyčių⁷⁸. Buvo planuojama, kad lyčių aspekto integravimo strategijos veiksmai bus tęsiami remiantis visų ministerijų pasidalinta atsakomybe. Taip pat planuojama sukurti išsamią stebėsenos sistemą, skirtą lyčių lygybės raidai stebėti.

Šiems ir kitiems dabartinės vyriausybės darbų stebėseną atlieka Lyčių lygybės taryba, kurios vienas iš darbų – nagrinėti vyriausybės projektus ir atlikti jų stebėseną lyčių lygybės požiūriu. Pavyzdžiui, atliekami šių dabartinės kadencijos (2019-2023 m.) vyriausybės projektų stebėseną: vyriausybės Lyčių lygybės veiksmų planas (angl. *Government Action Plan for Gender Equality*); strateginė lyčių lygybės ataskaita, kuri turi būti pateikta parlamentui iki 2021 m. pabaigos; socialinės ir sveikatos priežiūros reforma bei socialinės apsaugos reforma; priemonės, kuriomis siekiama pagerinti užimtumą; vaikų priežiūros atostogų reforma; priemonės skatinti vienodą darbo užmokestį ir kt. Taryba taip pat atlieka lygybei svarbių dabartinės Vyriausybės teisėkūros reformų stebėseną, atkreipia visuomenės dėmesį į kitas svarbias Vyriausybės veiklas (pavyzdžiui, atliekant teisės aktų reformas, poreikį atsižvelgti į šeimų, kuriose tėvai išsiskyrę, statusą ir sustiprinti bendros globos susitarimų galimybes; poveikio lyčiai vertinimo įtraukimą į visų ministerijų teisės aktų rengimą ir kitas veiklas; planuojamą sukurti lygybės raidai stebėti skirtą išsamią stebėsenos sistemą)⁷⁹.

2.2.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka

Suomijoje nėra teisinio įpareigojimo dalyvauti lyties poveikio vertinimo (angl. *gender impact assessment*) mokymuose. Joks specialus teisės aktas nenumato mokymų apie lyčių lygybės turinį politikos formavimo ar kitose veiklos srityse. Nepaisant nesančio teisinio reglamentavimo, tarpdepartamentinė koordinavimo struktūra vyriausybės lygmeniu organizuoja parlamento narių informuotumo didinimo ir lyčių lygybės mokymų veiklą. Sąmoningumo didinimas taip pat akivaizdus įmonių lygmeniu, dėl nuo 2005 m. jų įpareigojimo rengti lygybės planus ir susijusias bendras šių klausimų plėtros veiklas⁸⁰.

Taip pat dabartinė vyriausybė aiškiai deklaruoja, kad biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu yra esminis ir potencialiai reikšmingas lyčių lygybės skatinimo metodas. Remiantis Finansų ministerijos paskelbtomis biudžeto rengimo gairėmis, ministerijos, rengdamos biudžeto projektą, į pagrindinės išlaidų dalies pagrindimą turi įtraukti santrauką apie planuojamus biudžeto veiksmus, turinčius reikšmės lyčių lygybei. Minima, kad jau kurį laiką visos ministerijos savo biudžeto pasiūlymuose turi tam tikrą lyčių lygybės tematikos aktualumo pareiškimą, tačiau dabartinė praktika neteikia jokios informacijos apie lyčių biudžeto pajamų ir išlaidų pasiskirstymą. Atskirame

78 YLE (2015). 'Sipilä: Tasa-arvon edistäminen on itsestäänselvyyden hallitukselle'. YLE news, 12 June 2015. Iš: 2019. *Gender mainstreaming. Country specific information. Finland*. <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

79 *Our Work*. Council for Gender Equality (TANE) <<https://tane.fi/en/our-work>>.

80 Gender mainstreaming. Country specific information. Finland. <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland>>.

2017-2018 m. Finansų ministerijos vadovaujame projekte buvo toliau plėtojamas biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu bei pateiktos rekomendacijos dėl biudžeto sudarymo proceso pakeitimų. Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija koordinavo ir rėmė lyčių lygybės veiksmus kitose ministerijose, teikdama politikos sritims išagreguotus pagal lytį duomenis, rengdama mokymus ir siūlydama konsultavimo paslaugas šios temos vystymo darbai pagerinti. Vyriausybė pripažįsta, kas yra nuolatinis poreikis mokytis lyčių lygybės temų. Lyčių lygybės informacijos centras (angl. *The Centre for Gender Equality Information (THL)*)⁸¹ ir Suomijos statistikos departamentas (angl. *Statistics Finland*) yra pagrindiniai išagreguotų pagal lytį duomenų rengėjai ir platintojai. Finansų ministerijos vadovaujamas valdymo statistikos tinklas suvaidino svarbų vaidmenį renkant lyčių analizės duomenis apie valdymą su viešojo ir privataus sektorių valdytojais⁸².

Dabartinės vyriausybės deklaruojamas tikslas – Suomijos tapimas lyčių lygybės lydere. Vyriausybė siūlo ambicingo masto priemones, kuriomis siekiama pagerinti lyčių lygybę įvairiose visuomenės srityse. Siekiant sukurti lyčių lygybę, kuriama stebėsenos sistema, apimanti visus valstybės administracinius sektorius. Poveikio lyčiai vertinimas tampa privaloma visų ministerijoms pavaldžių viešųjų įstaigų viešojo administravimo funkcijų dalis⁸³.

2.3. Airijos modelis⁸⁴

Lyčių lygybės principais sudarytą biudžetą Airija pristatė 2017 m. Tai buvo vyriausybės partnerystės programos (2016 m. gegužė) dalis. Šia programa Airijos vyriausybė įsipareigojo „plėtoti biudžeto ir politikos tvirtinimo procesą, kaip priemonę, kuri užtikrintų lygybę, mažintų skurdą ir stiprintų ekonomines bei socialines teises“.

Atsižvelgiant į Airijos biudžeto sudaromo lyčių lygybės principais struktūrą, EBPO, atlikusi Airijos biudžeto vertinimą, siūlo sutelkti dėmesį į šiuos kertinius elementus (OECD, 2019):

- **Nacionalinių lygybės tikslų ir rodiklių, kuriuos piliečiai ir politikos formuotojai galėtų naudoti kaip pagrįstos politikos veiksmų metmenų pagrindo, rinkinio sukūrimas, išteklių prioritetų nustatymas ir atskaitomybė.** Tai galėtų būti rezultatais grindžiamo biudžeto sudarymo sistemos dalis, kurioje atskiri departamentai (ministerijos) įdiegtų ir taikytų politikos veiksmus, kurių įgyvendinimas prisidėtų prie bendrų šalies nacionalinių tikslų.
- **Plėtoti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą įgyvendinti ir taikant veiksmingas rezultatais grindžiamo biudžeto sudarymo politikos priemones ir įrankius.** Tai turėtų apimti išplėstą *ex ante* skurdo vertinimo politiką, siekiant nustatyti, kaip skurdas susikerta su skirtingais nelygybės aspektais. Toks *ex ante* vertinimas turėtų būti papildytas *ex post* lygybės poveikio vertinimu, siekiant nustatyti, ar vykdoma politika atitinka lygybės tikslus ir nesukelia neįvardintų su nelygybe susijusių padarinių. Taip pat siūloma integruoti su lygybe susijusių analizę į išlaidų peržiūros procesą.
- **Duomenų strategijos, skirtos lyčių lygybės principu sudaromam biudžetui formuoti, sukūrimas.** Strategijoje pagrindinis dėmesys būtų skiriamas tolesniam oficialiosios statistikos ir administracinių duomenų įžvalgoms apie lygybės spragas nustatyti ir įvairių Vyriausybės intervencijų poveikiui įvertinti.

Kaip minėta, norint užtikrinti veiksmingą biudžeto sudarymo lyčių lygybės principais įgyvendinimą, būtina tvirta institucinė struktūra. Airijoje lyčių lygybės biudžeto sudarymui vadovauja Viešųjų išlaidų ir reformų departamentas (angl. *The Department of Public Expenditure and Reform*), turintis stiprią Teisingumo ir lygybės departamento (angl. *The Department of Justice and Equality*) paramą. Šiai iniciatyvai taip pat svarbi politinė

81 *Centre for Gender Equality Information*, operating under the National Institute for Health and Welfare (THL) <<https://thl.fi/en/web/gender-equality>>.

82 Ministry of Social Affairs and Health, 2021/10. *Making Finland a global leader in gender equality: Government action plan for gender equality 2019-2023*, p. 49

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162844/STM_2021_10_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

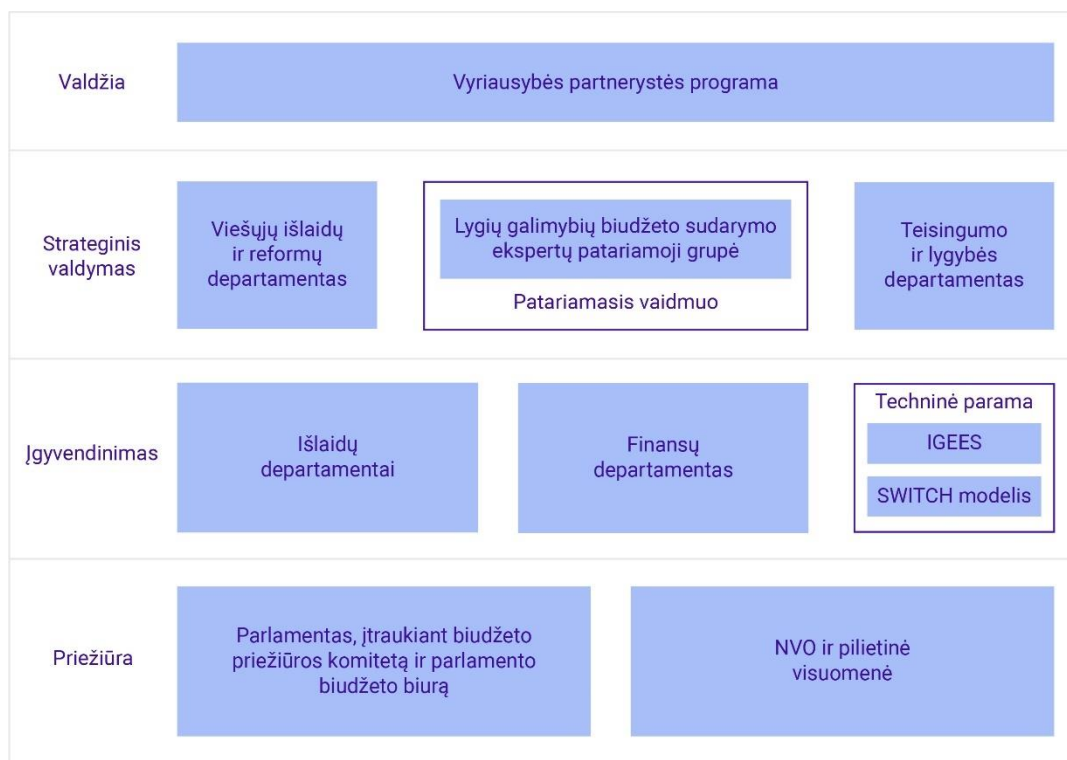
83 Ibid.

84 Airijos lyčių lygybės grįsto biudžeto formavimo modelis yra aprašytas remiantis OECD, 2019. *OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland*. Nuoroda per internetą: <<https://www.oecd.org/gov/budgeting/equality-budgeting-in-ireland.pdf>>.

Ministro Pirmininko parama. Šalies Vyriausybė taip pat įsteigė Lygių galimybių biudžeto sudarymo ekspertų patariamąją grupę (angl. *Equality Budgeting Expert Advisory Group*), kuri teikia nuolatinės strategines įžvalgas dėl lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto. Airijos žmogaus teisių ir lygybės komisija (angl. *Irish Human Rights and Equality Commission* (IHREC)) dalijasi patirtimi vertinant įgyvendinamos politikos atitiktį lygybės principams. Airijos nacionalinė moterų taryba padėjo rengti lyčių lygybės biudžeto sudarymo strategines gaires.

Lyčių lygybės principu sudarytas biudžetas įgyvendinamas per asignavimų valdytojus, kurie nustato atitinkamus veiklos tikslus visose savo vykdomos politikos srityse. Airijos vyriausybės Ekonomikos ir vertinimo tarnyba (angl. *The Irish Government Economic and Evaluation Service* (IGEES)) teikia techninę pagalbą asignavimų valdytojams, atlikdama ekonominę analizę ir vertinimą. Finansų departamentas yra atsakingas už lygybės aspektų įtraukimą į mokesčių politiką. Šiam darbui pasitelkiamas naujai sukurtas SWITCH modelio modulis (Ekonominių ir socialinių tyrimų instituto mokesčių ir naudos modelis), leidžiantis analizuoti mokesčių ir išmokų pokyčių poveikį lyčiai. Galiausiai Airijos parlamentas aktyviai domisi, kaip šalies vyriausybė atsiskaito už savo veiklą įgyvendinant biudžeto sudarymą lyčių lygybės principais. Parlamento biudžeto biuras (angl. *The Parliamentary Budget Office* (PBO)) ir Biudžeto priežiūros komitetas (angl. *The Dáil Committee on Budgetary Oversight*) į savo veiklos programas įtraukia lyčių lygybės principais sudaromo biudžeto stebėseną. Neformalios priežiūros vaidmenį taip pat atlieka NVO ir kiti pilietinės visuomenės veikėjai.

4 pav. Institucinė sąranga biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu

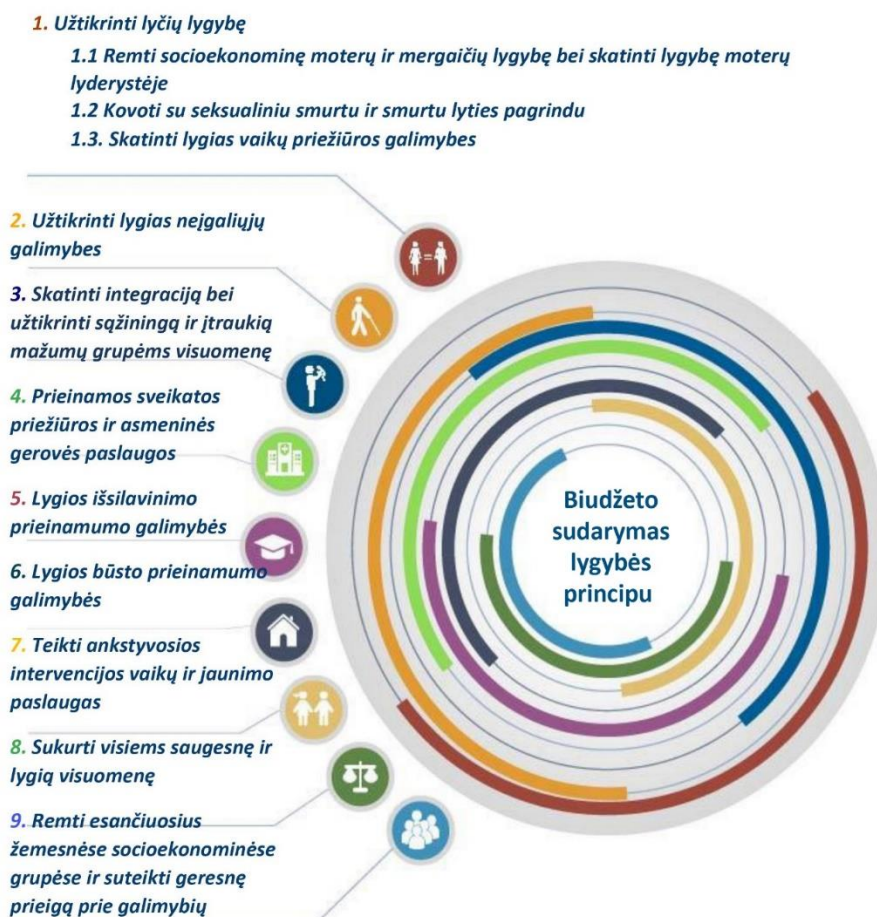

Šaltinis: OECD, 2019. *OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland*, 9.

Lygybės principais grįstas biudžeto sudarymas remiasi esama šalies rezultatais grindžiamo biudžeto sudarymo sistema (angl. *performance budgeting*). Pirmasis lygybės principais grįstas biudžetas buvo sudarytas 2017 m. ir lytis buvo pagrindinė lygybės ašis. Vykdam bandomąjį projektą, asignavimų valdytojų buvo paprašyta savanoriškai nustatyti programas, turinčias lygybės aspektą ir nustatyti su jomis susijusius veiklos tikslus. Šie tikslai kartu su kitais veiklos rodikliais buvo įtraukti į patikslintų sąmatų apimtį (angl. *the Revised Estimates Volume*). Iš viso šešiuose skirtinguose asignavimų valdytojuose buvo nustatyti šeši lygybės biudžeto tikslai ir veiklos rodikliai. Šie tikslai yra įtraukę pameistrystę, dalyvavimą sporte, atstovavimą moksliniuose tyrimuose, atstovavimą kino pramonėje, rūkymą ir vaikų priežiūrą. Kasmet skelbiamoje Viešųjų paslaugų veiklos ataskaitoje yra pateikiama pažanga siekiant tikslų.

2018 m. Lygybės principais formuojamo biudžeto iniciatyvos taikymo sritis buvo išplėsta įtraukiant papildomus įtraukties aspektus. Šis išplėtimas yra unikalus EBPO kontekste ir suteikia daug galimybių formuojant įtraukią politiką. Tačiau šis užmojis neišvengiamai sukelia įgyvendinimo iššūkių, ypač kai asignavimų valdytojai dar tik prisitaiko prie lyčių aspekto įtraukimo į biudžeto formavimo procesą. Šiam etapui įgyvendinti buvo nustatytos lygybės biudžeto sudarymo temos (žr. **Error! Reference source not found.**). Temų nustatymas buvo pagrįstas įvairiomis vyriausybės strategijomis, pavyzdžiui, Nacionaline moterų ir mergaičių strategija. Į projektą įtrauktų lygybės biudžeto tikslų skaičius padidėjo daugiau nei dvigubai – iki keturiolikos devyniuose departamentuose (asignavimų valdytojuose).

5 pav. Biudžeto sudarymo lygybės principu temos

Šaltinis: Department of Public Expenditure Reform, 2019. iš: OECD, 2019. OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland, 11.

Biudžeto lygybės principais įgyvendinimas remiasi ir kitomis plačiai vyriausybės naudojamomis priemonėmis (OECD, 2019):

- „Atsparumo skurdui“ politika.
- Išlaidų analizė.
- Mokestinių išlaidų analizė.
- Reguliavimo poveikio vertinimas (angl. *Regulatory Impact Assessment (RIA)*).
- Viešojo sektoriaus lygių galimybių politikos nuostatų taikymas.
- SWITCH mokesčių ir naudos modeliavimas.
- Vyriausybės kanceliarijos veiksmai, kuriais siekiama, kad visi siūlymai teikiami vyriausybei būtų įvertinti lyčių lygybės aspektu (šalia kitų plačiai taikomų vertinimo aspektų).

2.3.1. Stipri strateginė struktūra

Vienas esminių aspektų, rezultatyviam biudžeto sudaromo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinimui yra stipri šalies valdymo organizavimo strateginė struktūra. Pagrindiniai Airijos veiksmingos strateginės lyčių biudžeto sudarymo sistemos elementai yra:

- Nacionalinė lyčių lygybės strategija su išmatuojamais tikslais.
- Teisinis lyčių biudžeto sudarymo pagrindas.
- Gairės, išsamiai aprašančios, kaip tai įgyvendinti.
- Tarpvyriausybinių koordinavimo mechanizmai.

Reikėtų pabrėžti, kad atliktas Airijos strateginių elementų vertinimas lyginant su EBPO vidurkiu rodo, kad Airija gerokai atsilieka diegdama biudžeto sistemos elementus, t. y. didesnę strateginių elementų dalis apskritai nėra taikoma (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Lyginamoji strateginių elementų įgyvendint lyčių lygybės principu grįstą biudžetą Airijoje apžvalga

<i>Veiksmingos strateginės lyčių biudžeto sudarymo sistemos elementai</i>	EBPO šalyse taikoma	Airijoje taikoma
<i>Nacionalinė lyčių lygybės strategija</i>	71 proc.	
<i>Teisė lyčių grįsto biudžeto sudarymo bazė</i>	53 proc.	
<i>Metinis biudžeto ciklas, kuriame detalai nusakomi lyčių biudžeto sudarymo principai</i>	53 proc.	
<i>Tarpinstitucinė grupė, kuri užtikrina lyčių pagrindu sudaromo biudžeto gerosios patirties sklaidą ir įgyvendinimo koordinavimą</i>	47 proc.	

Pastaba: raudona spalva rodo, kad atitinkamas elementas nėra taikomas; žalia – elementas yra taikomas.

Šaltinis: OECD, 2019. *OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland*, 14.

Nors Airija neturi visa apimančios lygybės strategijos, tačiau šalyje yra parengtos atskiros strategijos, kuriomis remiantis yra įgyvendinamas lygybės principais grįstas biudžeto sudarymas. Viena pagrindinių strategijų, kuria vadovaujantis buvo formuojamas lyčių lygybės principais grįstas buvo 2017-2020 m. Nacionalinė moterų ir mergaičių strategija. Vis dėlto, nors Airijoje yra stipri politinė valia diegti lygybės principais grįstą biudžetą, tačiau šalis neturi teisinio pagrindo, kuris užtikrintų lygybės principais grįsto biudžeto iniciatyvą. Airijoje taip pat nėra jokios oficialios tarpžinybinės biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu darbo grupės. Kaip pažymi EBPO tyrėjai (OECD, 2019), stiprūs vertikalios ir horizontalios koordinavimo mechanizmai galėtų padėti užtikrinti nuoseklią požiūrį į lyčių lygybę grįsto biudžeto sudarymą ir palengvinti keitimąsi gerąja patirtimi.

2.3.2. Efektyvūs įgyvendinimo įrankiai

Kitas svarbus aspektas veiksmingam biudžetui sudarytam lyčių lygybės principu gyvuoti yra įrankiai ir priemonės, kurie leidžia įgyvendinti ir pasiekti numatytus tokiam biudžetui tikslus. 6 lentelėje pavaizduotos priemonės, kurias Airijos vyriausybė naudoja siekdama įgyvendinti lygybės biudžetą įvairiais biudžeto rengimo ciklo etapais.

Airijoje, kaip ir kitose EBPO šalyse, lygybės principu grindžiamas biudžetas įgyvendinamas biudžeto proceso *ex ante* etape. Pagrindinis įrankis formuojant biudžetą yra lygybės aspekto taikymas veiklos nustatymui; tai yra viena iš dažniausiai naudojamų priemonių visose EBPO šalyse, kurios taiko lyčių lygybės principu grįstą biudžeto sudarymą. Kita plačiai paplitusi EBPO lyčių lygybės principu grįsta biudžeto sudarymo priemonė yra visapusiškas politikos lytims poveikio vertinimas, tačiau tai nėra pagrindinis Airijos lygybės pagrindu sudaromo biudžeto bruožas.

6 lentelė. Lyginamoji veiksmingų lyčių lygybės principu grįsto biudžeto įgyvendinimo įrankių Airijoje apžvalga

Lyčių biudžeto įgyvendinimo įrankiai	EBPO šalyse taikoma	Airijoje taikoma
Ex ante fazė: biudžeto sandara		
Ex ante lyčių aspekto poveikio vertinimas visose pagrindinėse viešosios politikos srityse įtrauktose į biudžetą	53 proc.	
Ex ante lyčių aspekto poveikio vertinimas pasirinktose viešosios politikos srityse įtrauktose į biudžetą	76 proc.	
Lyties aspekto įtraukimas skirstant išteklius (išlaidų formavimas)	53 proc.	
Lyties aspekto įtraukimas įgyvendinant veiklas	59 proc.	
Biudžeto tvirtinimo fazė		
Lyčių lygybės ataskaita: bendroji ataskaita	47 proc.	
Lyčių lygybės principo įgyvendinimo analizė visame biudžeto procese	18 proc.	
Ex post fazė: biudžetiniams metams pasibaigus		
Ex post lyčių lygybės principo poveikio vertinimas visose pagrindinėse viešosios politikos srityse	18 proc.	
Lyčių lygybės principo taikymo skirstant asignavimus apžvalga	24 proc.	
Biudžeto auditas lyčių lygybės principais aspektu	29 proc.	
Lyčių lygybės grįsto biudžeto sistemos ir proceso auditas	24 proc.	

Pastaba: raudona spalva rodo, kad atitinkamas elementas nėra taikomas; geltona – elementas taikomas tik kai kuriais atvejais; žalia – elementas yra taikomas.

Šaltinis: OECD, 2019. *OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland*, 15.

Politikos „atsparumas skurdui“ yra įprastas Airijos planavimo proceso bruožas, tačiau nors šioje praktikoje atsižvelgiama į „socialinę ir ekonominę padėtį“, ji neskiria dėmesio platesniems lygybės aspektams. Be to, nors vyriausybės veiksmai ir reguliavimo poveikio vertinimo gairės reikalauja įvertinti reguliavimo pasiūlymus kai kuriais lygybės aspektais, tačiau šių reikalavimų įgyvendinimas yra silpnas ir neapima visų lygybės aspektų.

2.3.3. Palaikanti ir įgalinanti aplinka

Galiausiai norint, kad biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyva veiktų, būtų rezultatyvi ir siektų numatytų tikslų būtina tvirta lyderystė, t. y. turi būti sukurta ir egzistuoti palaikanti ir įgalinanti aplinka, kuri skatintų vystyti tokią iniciatyvą. EBPO tyrėjai (OECD, 2019) atlikto Airijos įgalinančios aplinkos vertinimą (žr. 7 lentelę), kuriame matoma, kad didžioji dalis būtinų tokios aplinkos komponentų Airijoje egzistuoja.

7 lentelė. Lyginamoji įgalinančios aplinkos elementų įgyvendint lyčių lygybės principu grįstą biudžetą Airijoje apžvalga

Įgalinančios aplinkos įrankiai	EBPO šalyse taikoma	Airijoje taikoma
Biudžeto valdymo institucijos parengtos lyčių lygybės grįsto biudžeto sudarymo gairės	71 proc.	
Aktyvus bendradarbiavimas su pilietine visuomene lyčių lygybės klausimais	41 proc.	
Ekspertų/konsultantų (grupės) rekomendacijos taikyti lyčių lygybę grįsto biudžeto principus	41 proc.	
Mokymai ir kompetencijų vystymas veikloje taikyti lyčių lygybę grįsto biudžeto sudarymo principus	59 proc.	
Bendrų duomenų lyties aspektų prieinamumas (egzistavimas)	65 proc.	
Sektorinių duomenų lyties aspektų prieinamumas (egzistavimas)	65 proc.	

Pastaba: raudona spalva rodo, kad atitinkamas elementas nėra taikomas; geltona – elementas taikomas tik kai kuriais atvejais; žalia – elementas yra taikomas.

Šaltinis: OECD, 2019. *OECD Scan: Equality Budgeting in Ireland*, 16.

Stiprus Airijos vyriausybės palankios aplinkos lygybe grįsto biudžeto sudarymo elementas yra jos Lygių galimybių biudžeto sudarymo ekspertų patariamoji grupė⁸⁵, kuri teikia rekomendacijas dėl tolesnės šios iniciatyvos krypties. Airijos vyriausybė taip pat pradėjo rengti mokymus ir plėsti kompetencijas; rengiami informavimo renginiai, skirti vyriausybės darbuotojams, susijusiems su lygybės principais grįsto biudžeto sudarymu. Šio tipo mokymai ir tobulinimas vyksta daugumoje (59 proc.) EBPO šalių. Be to, Airija vis dažniau diegia pilietinės visuomenės įsitraukimo į lygybės politiką mechanizmus, pavyzdžiui, Nacionalinė moterų ir mergaičių strategija buvo sukurta remiantis viešų konsultacijų metu, o naujoji Piliečių asamblėja dėl lyčių lygybės⁸⁶ suteikia galimybę piliečiams patiems formuoti politiką. Lygių galimybių biudžeto sudarymo ekspertų patariamąją grupę sudaro (nors ir ribotas skaičius) nepriklausomi pilietinės visuomenės atstovai, o šalies parlamento Biudžeto priežiūros komitetas suteikia galimybę pilietinei visuomenei pareikšti savo nuomonę lygybės principais formuojamo biudžeto vertinimui. Nors dauguma EBPO šalių (71 proc.) turi lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo gaires, Airijoje tokių gairių nėra. Nepaisant to, Teisingumo ir lygybės departamentas sukūrė plataus masto Lyčių lygybės aspekto integravimo gaires.

2.4. Užsienio šalių biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo modelių apibendrinimas

Švedija

- Moterų ir vyrų lygybė yra atvirai skelbiamas Švedijos politikos tikslas, valstybės Konstitucijoje įtvirtinta pagrindinė norma ir viešosios politikos sprendimų priėmimų matas.
- Siekdama užtikrinti savo lyčių lygybės vizijos įgyvendinimą, Švedijos vyriausybė taiko dvejopą požiūrį – lyčių aspekto integravimo strategiją derina su specialiomis lyčių lygybės priemonėmis ir specialiu biudžeto lyčių lygybei asignavimu.
- Biudžeto lyčių lygybės principu priemonė – siekiant vyriausybės lyčių lygybės tikslų, lyčių perspektyvos integravimas į visus biudžeto proceso, pajamų ir išlaidų restruktūrizavimo lygmenis:
 - priemonė be lygybės problemos sprendžia ir teisingumo klausimą;
 - priemonės naudojimo praktika nėra paremta jokiais teisiniais reglamentavimais (taip pat kaip Suomijoje ir Japonijoje), tik aukšto lygio politiniu įsipareigojimu (taip pat kaip Japonijoje);
 - biudžeto darbai grindžiami poveikio lyčiai vertinimu, galinčiu suteikti informacijos apie išteklių kryptį bei paskirstymą;
 - siekiama nuo pat pradžių nustatyti ir išvengti lyčių požiūriu neutralaus modelio ar rezultatų turinčios politikos bei skatinti į lytį atsižvelgiančią politiką.
- Institucinę sistemą stiprinanti bei tvarų ir strateginį lyčių lygybės darbą skatinanti Švedijos lyčių lygybės agentūra (angl. *Swedish Agency for Gender Equality*) prisideda prie veiksmingo lyčių lygybės politikos įgyvendinimo. Agentūra, glaudžiai bendradarbiaudama su kitomis vyriausybės agentūromis bei regionais, savivaldybėmis ir pilietine visuomene, koordinuoja, vykdo tolesnę veiklą ir teikia įvairią paramą pasiekti lyčių lygybės politikos tikslus.

Suomija

- Dabartinės vyriausybės deklaruojamas tikslas – Suomijos tapimas lyčių lygybės lydere. Tikslui pasiekti vyriausybė siūlo priemones lyčių lygybės gerinimui įvairiose visuomenės srityse.
- Pagrindinė lyčių aspekto integravimo strategijos priemonė – kas ketverius metus atnaujinamas vyriausybės Lyčių lygybės veiksmų planas, rengiamas remiantis vyriausybės programa, tarptautinėmis sutartimis ir įsipareigojimais, suinteresuotųjų šalių klausymais ir tarpministeriniu bendradarbiavimu. Planui įgyvendinti reikalingas visų ministerijų, skirtingų vyriausybės lygių ir susijusių programų įsipareigojimas.

⁸⁵ Lygių galimybių biudžeto sudarymo ekspertų patariamoji grupė nėra tapati anksčiau minėtai Tarpžinybinei biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu darbo grupei; pastaroji darbo grupė turėtų būti sudaryti iš įvairių šalyje veikiančių institucijų atstovų siekiant rezultatyvesnio biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo ir taikymo šalyje (valdžios ir savivaldos lygiu).

⁸⁶ <https://www.citizensassembly.ie/en/>

- 2020-2023 m. vyriausybės Lyčių lygybės veiksnių plane yra apie 50 priemonių užimtumo, finansinės lygybės, šeimos gyvenimo, švietimo, smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje, lyčių mažumų padėties gerinimo, lyčių aspekto integravimo strategijos ir lyčių lygybės skatinimo srityse ES ir tarptautiniuose kontekstuose.
- Biudžeto lyčių lygybės principu priemonė – esminis ir potencialiai reikšmingas lyčių lygybės skatinimo metodas:
 - kai kurios priemonės praktikos inicijuotos 2000-ųjų pradžioje, tačiau nebuvo formaliai pritaikytos bei sistemingai įgyvendintos, tad praktika daugiau buvo marginalizuota lyčių lygybės strategija, o jos įveiklinimas pradėtas gana neseniai;
 - priemonė nėra paremta jokiais teisiniais reglamentavimais (taip pat kaip Švedijoje ir Japonijoje);
 - priemonė grindžiama administracine praktika (pavyzdžiui, biudžeto cirkuliaru);
 - rengdamos biudžeto projektus visos ministerijos pagrindinę išlaidų dalį pagrindžia įtraukdamos santrauką apie planuojamus lyčių lygybei įtaką turinčius biudžeto veiksmus, tačiau dabartinė praktika neteikia informacijos apie lyčių biudžeto pajamų ir išlaidų pasiskirstymą;
 - 2017-2018 m. Finansų ministerijos vadovaujame projekte priemonė toliau plėtota, pateiktos rekomendacijos dėl biudžeto sudarymo proceso pakeitimų.
- Lyčių lygybės politiką ir lyčių studijas derinanti parlamento kadencijos laikotarpiui skiriama patariamoji institucija valstybės administracijoje *Lyčių lygybės taryba* (angl. *Council for Gender Equality (TANE)*) nagrinėja vyriausybės projektus ir atlieka jų stebėseną lyčių lygybės požiūriu, vykdo lygybei svarbių dabartinės vyriausybės teisėkūros reformų stebėseną, atkreipia visuomenės dėmesį į kitas svarbias vyriausybės veiklas.

Airija

- Airija neturi visa apimančios lygybės strategijos, tačiau yra galimybė naudoti Teisingumo ir lygybės departamento suformuotas plataus masto lyčių lygybės aspekto integravimo gaires. Taip pat yra atskiros strategijos (pavyzdžiui, Nacionalinė moterų ir mergaičių strategija), kuriomis remiantis įgyvendinamas lygybės principais grįstas biudžeto sudarymas.
- Airijoje yra stipri politinė valia diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą:
 - vis dėlto, priemonė nėra paremta jokiais teisiniais reglamentavimais (taip pat kaip Švedijoje, Suomijoje ir Japonijoje), tad priemonės panaudojimo iniciatyva nėra užtikrinama;
 - nėra parengtų priemonės sudarymo gairių (71 proc. EBPO šalių tokios gairės yra);
 - lygybės principais grįstas biudžeto sudarymas remiasi esama šalies rezultatais grindžiamo biudžeto sudarymo sistema;
 - priemonė įgyvendinama per asignavimų valdytojus, nustatančius atitinkamus veiklos tikslus savo vykdomos politikos srityse; vyriausybės Ekonomikos ir vertinimo tarnyba (angl. *The Irish Government Economic and Evaluation Service (IGEES)*), atlikdama ekonominę analizę ir vertinimą, teikia techninę pagalbą asignavimų valdytojams;
 - vyriausybės Lygių galimybių biudžeto sudarymo ekspertų patariamoji grupė teikia rekomendacijas dėl tolesnės priemonės panaudojimo iniciatyvos krypties.
- Mokesčių ir išmokų pokyčių poveikio lyčiai analizė (SWITCH modelis) leidžia įvertinti mokesstinės politikos pokyčius lyties (ir kitais lygybės) aspektais. Vyriausybė atsiskaito parlamentui už savo veiklą įgyvendinant biudžeto sudarymą lyčių lygybės principais. Neformalios priežiūros vaidmenį atlieka ir NVO bei pilietinės visuomenės atstovai.

2.5. Savivaldos modeliai biudžeto sudaryto lyčių lygybės principu diegti

Šioje dalyje yra pateikta keturių miestų ir regionų kelionė link lyčių lygybės principu grįsto biudžeto diegimo (žr. 8 lentelę). Analizei pasirinkti Gdansko, Berlyno ir Bilbao miestai bei Andalūzijos regionas. Reikėtų pažymėti, kad kaip teigia Jubeto, et al. (2018) analizuodami Andalūzijos regiono vyriausybės patirtį, kad darni ir sėkminga lyderystė yra labai svarbi siekiant pažangos biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu srityje. Be to, tokia lyderystė turi būti pagrįsta pakankamais žmogiškaisiais ir materialiniais ištekliais, kad būtų užtikrintas vykdomo proceso tęstinumas.

Gdansko patirtis rodo, kad ši iniciatyva kilo siekiant spręsti socialines problemas ir pagerinti miesto moterų padėtį. Apskritai, Gdansko atveju parengta daugialypė ataskaita buvo nukreipta spręsti įvairaus masto miesto socialinio (ekonominio) pobūdžio problemas, siekiant didinti gyvenimo kokybę mieste.

Berlyno miesto ministerijos ir rajoninės savivaldybės diegdamos biudžeto sudaryto lyčių lygybės principu iniciatyvą, pradėjo įgyvendinti projektus, kurių pirmasis žingsnis – išanalizuoti, kiek valstybės išlaidų pasiekia vyrus ir moteris, kiek jų naudojami valstybės institucijų paslaugomis. Antrasis žingsnis – atlikti biudžeto, skiriamo socialinei politikai, analizę lyčių aspektu. Taip pat šiuo miesto analizė rodo, kad buvo vykdomas nuoseklus teisinės bazės parengimo darbas, kuris įpareigojo suinteresuotus asmenis įtraukti lyčių lygybės aspektą formuojant biudžeto išlaidas.

8 lentelė. Gdasko, Berlyno, Bilbao ir Andalūzijos regiono biudžeto grįsto lyčių lygybės principu diegimo lyginamoji analizė

	Gdaskas (Lenkija)*	Berlynas (Vokietija)**	Bilbao (Ispanija)***	Andalūzijos regionas (Ispanija)***
Idėjos kilmė	<p>Biudžeto lyčių lygybės principo sudarymo iniciatyva kilo įvykus konferencijoms 2001 m. Krokuvoje „Lyčių politika“; 2003 m. „Moteris ir ekonomika“ Gdanske; 2004 m. Sopote „Lyčių lygybės principu grįsto biudžeto iniciatyva CEE/NIS regione“. 2003 m. balandžio mėn. Rytų ir Vakarų moterų tinklas (angl. Network of East-West Women (NEWW) ir NEWW-Lenkija surengta lyčių lygių galimybių konferencija „Moteris ir ekonomika“ bei mokymai lyčiai jautraus biudžeto kūrimo tema lėmė, kad buvo įkurtas Regioninis Centrinės ir Rytų Europos lyčiai jautraus biudžeto iniciatyvų tinklas. Šio tinklo darbo grupė nustatė pagrindinius kriterijus, būtinus bet kuriai lyčiai jautraus biudžeto iniciatyvai vietas, šalies, regiono ar tarptautiniu lygiu. Ir Gdaskas buvo pirmasis Lenkijos miestas, parengęs išsamią ataskaitą apie padėtį mieste ir galimus sprendimus, taikytinus vietos valdymui siekiant lyčių lygybės. Gdasko lyčiai jautraus biudžeto analizė gimė Gdasko universiteto ekspertų dėka.</p>	<p>Prieš pradėdama diegti lyčiai jautrų biudžetą, Berlyno valdžia pademonstravo politinį ryžtą ir priėmė reikiamus sprendimus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ 2002 m. birželio mėn. Berlyno parlamentas priėmė rezoliuciją „Dėl lyčių aspekto integravimo kaip finansinio politinio instrumento“. ✓ 2003 m. liepos mėn. buvo sukurta tarpministerinė lyčiai jautraus biudžeto darbo grupė, vadovaujama Finansų ministerijos. Kelios valstybės ir vietinio lygmens administracijos savanoriškai sutiko dalyvauti lyčiai jautraus biudžeto diegimo bandomajame etape. ✓ 2004 m. rugpjūčio mėn. Berlyno senatas nusprendė, kad bandomasis lyčiai jautraus biudžeto diegimo etapas praėjo sėkmingai ir numatė 2006-2007 m. įdiegti lyčiai jautrų biudžetą (t. y. dvejimems metams). ✓ 2004 m. gruodžio mėn. Berlyno finansų ministerija išleido cirkuliarinį raštą dėl 2006-2007 m. biudžeto sudarymo. kuriame buvo įtrauktas reikalavimas pristatyti ataskaitas dėl „lyčiai jautrių duomenų (lyčiai jautraus biudžeto)“ atskiroms biudžeto eilutėmis. ✓ 2005 m. spalio 27 d. Berlyno lyčių aspekto integravimo komisija nusprendė, kad biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu turi būti tęsiamas ir tapti neatsiejama biudžeto 	<p>Bilbao miesto taryba biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu pradėjo įgyvendinti patvirtinusi Antrąjį lygybės planą (2003–2006). Taryba siekė integruoti lyčių aspektą į visą miesto tarybos veiklą ir tuo tikslu nurodė plėtoti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu. Miesto taryba pradėjo įgyvendinti šį bandomąjį projektą 2005 m. ir jis truko beveik trejus metus. Techninę pagalbą teikė Baskų universiteto tyrimų grupė.</p>	<p>Andalūzijos regioninės vyriausybės biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu strategija. 2003 m. Andalūzijos parlamentas įgaliojo Andalūzijos regiono vyriausybę aktyviai naudoti valstybės biudžetą lyčių lygybei pasiekti. Finansų ir viešojo administravimo ministerijai buvo pavesta parengti lyčių lygybės principą atitinkančią biudžeto strategiją, kuri sustiprintų Andalūzijos vyriausybės lyčių lygybės politiką.</p>

		<p>sudarymo proceso dalimi. Atskiros biudžeto eilutės turi būti pateiktos lyčių aspektu ir atspindėti lėšų paskirstymą moterims ir vyrams.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ 2005 m. gruodžio 8 d. Parlamentas nusprendė, kad sudarant 2007–2008 m. biudžetą turi būti padidintas biudžeto eilučių, atsižvelgiančių į lyčių aspektą, skaičius ir atliekama išsamesnė jo analizė. ✓ per 2006 m. Lyčių lygybės aspekto integravimo darbo grupė suformavo biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu poveikio analizės koncepciją. Finansų ministerija pakvietė visas ministerijas apsvarstyti galimybę įtraukti šią koncepciją į jų biudžetus. ✓ 2006 m. gruodį Finansų ministerija raštu nurodė ministerijoms ir regionams formuojant 2008–2009 m. biudžetą lėšas pagrįsti lyčių aspektu. ✓ 2007 m. buvo parengtas ir Finansų ministerijai pateiktas biudžetas kartu su duomenimis, segreguotais pagal lytį. 		
<p>Tikslas, apimtis, mastas</p>	<p>Gdansko biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos tikslas buvo sukurti ilgalaikes priemonės, padedančias reguliariai kontroliuoti vietos valdžių ir visas išlaidas lyčiai jautraus biudžeto požiūriu.</p> <p>Buvo atlikta biudžeto analizė, kuri parodė, kaip jis suformuotas, kam skiriama lėšų ir kaip tai veikia moterų ir vyrų padėtį.</p> <p>Universiteto mokslininkai surinko duomenis, o NEWW-Lenkija padėjo</p>	<p>Lyčiai jautrus biudžetas Berlynui pateiktas kaip lyčių aspekto integravimo strategijos viešųjų finansų priemonė. Lyčiai jautraus biudžeto procesas buvo sutelktas į valstybines išlaidas. Visos Berlyno ministerijos ir rajoninės savivaldybės pradėjo projektus, kurie vykstant procesui plėtėsi ir gilėjo.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pirmasis žingsnis – išanalizuoti, kiek vyrų ir moterų pasiekia valstybinės išlaidos ir kiek jų naudojami valstybės išlaikomų institucijų paslaugomis. 	<p>Pirmiausia buvo organizuoti mokymai tarnautojams. Vėliau buvo pradėta įgyvendinti bandomoji veikla, kuri apėmė dvi kryptis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Įgyti daugiau žinių apie sąlygas ir galimybes, reikalingas integruoti lyčių aspektą į miesto tarybos veiklą; 2. Nustatyti kriterijus, kurie leistų pasiekti aukštą suderinamumą tarp lygių galimybių principo įgyvendinimo ir savivaldos 	<p>Nuo 2003 m. buvo sukurtas tvirtas teisinis pagrindas diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžeto sudarymo sistemą.</p> <p>Buvo sudaryta Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu komisija, kurioje buvo užtikrintas moterų ir vyrų balansas. Ši komisija aktyviai dalyvavo rengiant G+ programą, kuri yra metodinis pagrindas siekiant įtraukti lyčių lygybės aspektą į Andalūzijos biudžetą, kaip esminį</p>

	<p>jiems gauti informaciją iš atitinkamų institucijų, organizacijos ekspertai apžvelgė statistiką, padarė išvadas ir pateikė rekomendacijas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Antrasis žingsnis – atlikti lyčių analizę, apimančią socialines lyčių struktūras. Lyčiai jautraus biudžeto diegimo procesą organizavo Valstybinė lyčių aspekto integravimo komisija ir jai priklausanti Lyčiai jautraus biudžeto darbo grupė, kurioms vadovavo finansų ministras ir rėmė Vyriausybės lyčių aspekto integravimo tarnyba. Valdžios administracijoms, žemių ir rajoninėms ministerijoms paramą teikė išorės ekspertai. Parlamentas ir nevyriausybinių organizacijų buvo įtrauktos į administracijos valdymo komitetą. Berlyno valdžia siekė nustatyti savo politinių sprendimų pasekmes lyčių aspektu – tuo tikslu biudžete sukurta nuodugni lyčių informacijos sistema. 	<p>biudžeto sudarymo ypatybių, būdingų savivaldos lygmens priimamiems sprendimams.</p> <p>Kartu talkininkaujant Baskų universiteto tyrėjams buvo numatyta įvertinti įvairias iniciatyvas, kurios buvo įgyvendintos ir kurioms buvo skirtas konkretus biudžetas 2004 m. Veiklą įgyvendino šiame projekte savanoriškai dalyvavę departamentai ir valstybinės įmonės bei dalyvavo tie pareigūnai, kurie buvo atsakingi už savo srities biudžetą ir geriausiai išmano vykdomas programas ir su jomis dirba. Ši veikla taip pat prisidėjo prie tarnautojų kompetencijos kėlimo ir gerino jų suvokimą apie politikos intervencijų skirtingą poveikį moterims ir vyrams. Buvo įvardintas būtinas sisteminės informacijos (duomenų) segreguotos pagal lytį poreikis ir nuolatinis mokymų bei kitų įrankių kompetencijai kelti buvimas. Taip pat vertinimo veikla parodė, kad būtina įtraukti lyčių rodiklius planuojant biudžetą kiekvienai sričiai, kad būtų galima stebėti realų vietos administracijos valdomų išteklių naudojimą. Atsižvelgiant į šį siekį buvo patvirtinta kita veikla, kuria buvo siekiama išanalizuoti segreguotų pagal lytį rodiklių įtraukimo galimybę formuojant biudžetą.</p>	<p>Andalūzijos vyriausybės biudžeto sudaromo lyčių lygybės principu strategijos elementą. Taip pat buvo sukurtos planavimo, mokymo, informavimo ir sklaidos priemonės visų ministerijų padalinių personalui. Taikant G+ metodiką visoms biudžeto programoms, ministerijos parengė strateginius planus, atsižvelgdamos į gebėjimą daryti įtaką lyčių lygybei. Šie planai tapo būsimų biudžetinių programų kelrodžiu. Kiti lyčių lygybės strategijos instrumentai yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ministerijose įkurti Lyčių lygybės skyriai; ▪ privalomos teisės aktų poveikio vertinimo lyčių lygybės aspektu ataskaitos.
Rezultatas	<p>Buvo parengta tarpdisciplininė ir daugialypė ataskaita apie padėtį mieste ir galimus sprendimus,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lyčių aspektu segreguoti statistiniai rodikliai. Tokia statistika tapo prioritetu 	<p>2007 m. Bilbao miesto tarybos Finansų departamentas sutiko į biudžeto rengimo dokumentus</p>	<p>Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu komisija rengia Lyčių</p>

<p>taikytinus vietiniam valdymui, siekiant jį orientuoti lyčių lygių galimybių linkme.</p> <p>Ataskaitoje buvo įvardintos rekomendacijos, kurios būtinos plėtoti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gerinti statistinių duomenų kokybę. • Skatinti profesinį pagyvenusio amžiaus žmonių aktyvumą. • Kovoti su ilgalaikiu nedarbu. • Skatinti lygų požiūrį į moteris ir vyrus bei moterų profesinį aktyvumą. 	<p>vykdant lyčių aspekto integravimą ir diegiant lyčiai jautrų biudžetą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valdymas ir perspektyvos. Gaunamą informaciją miestas naudojo valdymo tobulinimo tikslais. Jeigu poveikio pagal lytį įvertinimas atskleidžia palankų lyčių situacijos rezultatą, tokiu atveju išlaidų panaudojimas yra pateisinamas. Priešingu atveju turi būti siūlomas biudžeto restruktūrizavimas, dėl kurio turėtų nuspręsti institucijos, atsakingos už politinius ir finansinius sprendimus. 	<p>įtraukti priedą, kuriame buvo pateikti pasirinkti pagal lytį segreguoti rodikliai iš skirtingų sričių.</p> <p>Taryba taip pat pasiūlė vertinimo analitinę sistemą, kuri buvo skirta įvertinti biudžeto sprendimų poveikį gyvenimo kokybei lyčių aspektu. Tačiau procesas buvo atidėtas.</p>	<p>biudžetui poveikio ataskaitą ir Lyčių lygybės biudžeto auditą.</p> <p>Remiantis šių auditų išvadomis, į kiekvieną biudžeto programą dabar turi būti įtrauktas lyčių aspektu pagrįstas biudžeto planavimas, vadinamas strateginiu orientaciniu dokumentu. Šiame dokumente turėtų būti pateiktos vertinimo rekomendacijos ir gairės, kurios bus naudojamos įgyvendinant kiekvieną programą kitame biudžeto planavime. Galiausiai biudžeto poveikio lyčių lygybei ataskaitoje taip pat pateikiama informacija apie pažangą, padarytą vykdant biudžeto programos veiksmus, kad būtų galima kasmet stebėti strateginius orientacinius dokumentus.</p>
---	--	--	---

Šaltiniai: *Rakauskienė et al. (2008), Rakauskienė et al. (2014), Balandynowicz-Panfil et al. (2005), Łapniewska, Z. (2018). ** Rakauskienė et al. (2008), Rakauskienė et al. (2014), ***Jubeto, et al. (2018).

3. Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo proceso analizė

3.1. Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo principai

Valstybės kontrolė savo išvadoje⁸⁷ pažymi, kad asignavimų valdytojai, panaudodami iš biudžeto gautus piniginius išteklius strateginių veiklos planų programoms vykdyti, įgyvendina valstybės politiką visuomenei svarbiose srityse: užtikrina piliečių saugumą, užimtumą, švietimo, mokslo, sveikatos priežiūros prieinamumą, kuria palankią aplinką ūkio plėtrai ir t. t. Taigi, nuo asignavimų valdytojų veiklos rezultatų tiesiogiai priklauso valstybės politikos įgyvendinimas. Todėl itin svarbu, kad institucijos tinkamai nustatytų veiklos kryptis ir būdus numatytiems tikslams ir rezultatams pasiekti.

Taigi reikėtų pažymėti, kad svarbus yra asignavimų valdytojų gebėjimas atliepti visuomenės lūkesčius ir planuoti savo veiklą rengiant tokius strateginius veiklos planus, kurie veiksmingai prisidėtų prie šalies politikos įgyvendinimo visuomenei.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje planavimo dokumentų struktūra yra kelių lygių⁸⁸:

- **valstybės strategijos** – dokumentai, kuriuose formuluojamos valstybės saugumui ir ilgalaikei darniai valstybės pažangai užtikrinti reikalingos prielaidos, įvardijamos politinės gairės, nustatoma valstybės pažangos vizija ir vystymosi kryptys ar teritorijų naudojimo funkciniai prioritetai ir kiti elementai, kuriais sukuriama aplinka viešojo valdymo sprendimams priimti;
- **strateginio lygmens planavimo dokumentai** – 10 metų ir ilgesnės trukmės planavimo dokumentai, kuriuose nustatomi strateginiai tikslai, pažangos uždaviniai, taip pat kiti elementai, privalomi pagal Teritorijų planavimo įstatymą, Europos Sąjungos teisės aktus ir (arba) kitus tarptautinius įsipareigojimus;
- **programavimo lygmens planavimo dokumentai** – 4–10 metų trukmės planavimo dokumentai, kuriuose nustatomi strateginio lygmens planavimo dokumentų įgyvendinimo būdai ir sąlygos (nustatomos pažangos uždaviniams įgyvendinti skirtos pažangos priemonės, preliminarus pažangos lėšų poreikis ir kita). Programavimo lygmens planavimo dokumentai gali būti nacionaliniai, regionų arba savivaldybių;
- **veiklos lygmens planavimo dokumentai** – planavimo dokumentai, kuriuose detalizuojamas programavimo lygmens planavimo dokumentuose nustatytų pažangos priemonių ir (arba) projektų įgyvendinimas, nurodomos tęstinės veiklos priemonės ir tam reikalingos lėšos.

Asignavimų valdytojų strateginiai veiklos planai tvirtinami trejiems metams, kurie yra kasmet atnaujinami ir iš naujo tvirtinami ateinantiems trejiems metams, o asignavimai institucijos išlaidoms padengti ir turtui įsigyti skiriami vieneriems metams. Atsižvelgiant į tai, yra rengiamas trejų biudžetinių metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos planuojamų rodiklių projektas. Šis projektas yra rengiamas remiantis vyriausybės programa, Lietuvos stabilumo programa, Valstybės pažangos strategija, Nacionalinės pažangos programa, kitais Seimo ir Vyriausybės patvirtintais planavimo dokumentais, Biudžeto sandaros įstatymu, Fiskalinės drausmės įstatymu, kitais įstatymais ir kitais teisės aktais, šalies vidutinio laikotarpio ekonominės raidos scenarijumi, ES finansinės paramos strateginiais dokumentais, asignavimų valdytojų

⁸⁷ Valstybinio audito ataskaita programinio biudžeto sistema: strateginių veiklos planų sudarymas ir įgyvendinimo stebėseną. 2016 m. spalio 10 d. Nr. VA-P-60-2-17.

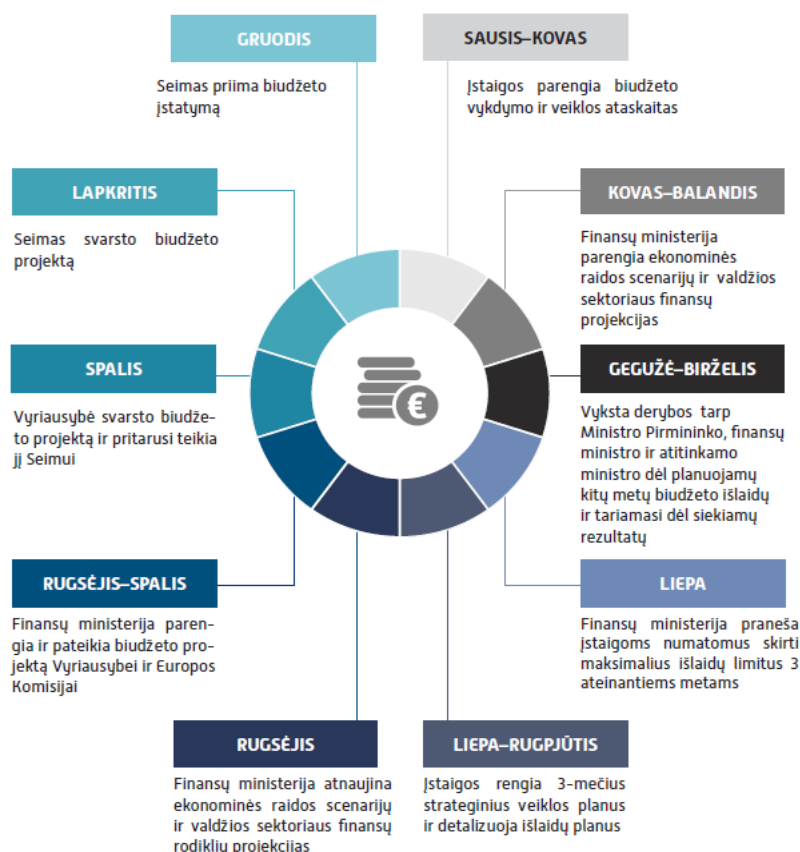
⁸⁸ Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymas, 2020 m. birželio 25 d. Nr. XIII-3096, prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/18170f50697411eca9ac839120d251c4>>.

strateginiais veiklos planais, taip pat valstybės biudžeto asignavimų valdytojų pateiktomis programomis ir programų sąmatų projektais⁸⁹.

Šalies biudžeto sudarymo ir vykdymo teisinis pagrindas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija⁹⁰, Fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstitucinis įstatymas⁹¹, Biudžeto sandaros įstatymas⁹², Seimo statutas⁹³, Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas⁹⁴, atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas, Vyriausybės patvirtintos biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės⁹⁵, atitinkamos savivaldybės tarybos priimtas sprendimas dėl atitinkamų biudžetinių metų savivaldybės biudžeto patvirtinimo ir kiti biudžeto pajamų gavimą ir programų finansavimą reglamentuojantys teisės aktai (pavyzdžiui, Strateginio valdymo metodika⁹⁶).

Valstybės biudžeto rengimo ciklas yra pavaizduotas 6 pav.

6 pav. Valstybės biudžeto rengimo ciklas

Šaltinis: <<https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/Biud%C5%BEetas%20Glaustai%202020.pdf>>.

Biudžetiniams metams pasibaigus rengiamos biudžeto vykdymo ataskaitos⁹⁷, kurias Finansų ministerija, remdamasi valstybės biudžeto buhalterinės apskaitos duomenimis, o savivaldybių biudžetų įvykdymo ataskaitą rengia savivaldybių administracijos pagal savivaldybių biudžetų apskaitos duomenis. Biudžetinių metų valstybės

89 <<https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/biudzetas/biudzeto-planavimas-ir-tvirtinimas>>.

90 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>>.

91 Fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, 2014 m. lapkričio 6 d. Nr. XII-1289 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/34cc90406ef211e484b9c12b550436a3>>.

92 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.712BBBFA3D41/asr>>.

93 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.123B53F30F70/asr>>.

94 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F960F4CF3005/asr>>.

95 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.55AE7A4E7975/asr>>.

96 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6c9c93b0a8e511ebbcbbc2971cdac3cb/asr>>.

97 <<https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/biudzetas/biudzeto-vykdymas>>.

biudžeto įvykdymo ataskaitą tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas, o savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitą tvirtina savivaldybės taryba. Valstybės kontrolė⁹⁸, atliekanti nepriklausomos fiskalinės institucijos funkcijas, vykdo fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstituciniame įstatyme nustatytų taisyklių laikymosi ir užduočių vykdymo stebėseną bei rengia ir kiekvienais metais teikia Seimui valstybinio audito išvadą ir valstybinio audito ataskaitą dėl valstybės konsoliduotųjų ataskaitų rinkinio.

Trumpai išanalizavus Lietuvos biudžeto formavimo procesą, reikėtų įvertinti, kaip Lietuvoje yra įtvirtinti lyčių lygybei svarbūs principai ir jų sąryšis su biudžeto rengimo procesu.

Lyčių lygybės esminiai principai Lietuvoje yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁹⁹. Konstitucijos 29 straipsnis nurodo, kad „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Šio Konstitucijos straipsnio nuostatų įgyvendinimui veikia Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas¹⁰⁰, kurio paskirtis „užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Papildomai siekiant užtikrinti, „kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės, bei uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl asmens lyties, ypač kai tai susiję su šeimine ar santuokine padėtimi“ veikia Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas¹⁰¹.

Siekiant veiksmingai įgyvendinti ir užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu tvirtino Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programas. Naujausia programa buvo patvirtinta 2015-2021 m. laikotarpiui 2015 m. vasario 4 d, LRV nutarimu Nr. 112¹⁰². Šios programos paskirtis – „nuosekliai, kompleksiskai ir sistemingai spręsti moterų ir vyrų lygybės problemas visose srityse ir užtikrinti Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatų įgyvendinimą, atsižvelgiant į Europos Sąjungos bei tarptautinius įsipareigojimus moterų ir vyrų lygybės srityje“. Programoje yra įvardintas strateginis tikslas – nuosekliai, kompleksiskai ir sistemingai visose srityse skatinti moterų ir vyrų lygybę, šalinti moterų ir vyrų padėties skirtumus. Šiam strateginiam tikslui pasiekti yra suformuoti detalieji tikslai, kurių pasiekimas apibrėžtas uždaviniais: a) skatinti vienodas moterų ir vyrų galimybes užimtumo ir darbo srityje, b) siekti subalansuoto moterų ir vyrų dalyvavimo priimant sprendimus ir einant aukščiausias pareigas, c) didinti moterų ir vyrų lygybės institucinių mechanizmų efektyvumą, d) skatinti lyčių aspekto integravimą. Įsigaliojusius Strateginio valdymo įstatymui atskiros programos nebebus tvirtinamos; LR Vyriausybė tvirtins plėtos programas.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Strateginio valdymo metodikoje¹⁰³ yra įvardinta, kad rengiant atitinkamus strateginio lygmens planavimo dokumentus, nurodytus Strateginio valdymo įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 1, 4 ir 5 punktuose reikia vadovautis be kitų įvardintų svarbių principų ir lyčių lygybės principu. Reikėtų pažymėti, kad strateginio lygmens dokumentams įgyvendinti rengiami programavimo lygmens dokumentai (nacionalines plėtos programas). Plėtos programas įgyvendinančios pažangos priemonės po jų patvirtinimo perkeliama tiesiogiai į strateginius veiklos planus. Programoms įgyvendinti yra formuojami piniginiai ištekliai, kurie fiksuojami valstybės (ar savivaldybės) biudžete.

Pažymėtina, kad Lietuvos teisinė bazė apibrėžia esminius lyčių lygybės ir nediskriminavimo principus. Valstybinės moterų ir lygių galimybių programos detalizuoja veiksmų eigą, siekiant veiksmingai spręsti moterų ir vyrų lygybės problemas. Visgi, galima teigti, kad pasigendama spartesnių žingsnių esminės problemos atsiradusioms dėl lyčių skirtumų spręsti (žr. 4 priedą).

Lietuvoje jau daugiau kaip dešimtmetį yra atliekami įvairūs tyrimai vertinant šalies biudžetą lyčių lygybės principais. Nors atliekami tyrimai neturi tęstinumo ir pasižymi fragmentiškumu, visgi yra padaryta įvairaus

98 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo Nr. I-907 pakeitimo įstatymas, 2020 m. gruodžio 23 d. Nr. XIV-135, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.61BB05227699/asr>>

99 Lietuvos Respublikos Konstitucija <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>>.

100 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0CC6CB2A9E42/asr>>.

101 Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.746227138BCB/FLcEVzJmSQ>>.

102 Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programa <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/9091_vmvlg_programa-2015-2021-m.pdf>.

103 <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6c9c93b0a8e511ebbcbbc2971cdac3cb/asr>>.

pobūdžio tyrimų, kuriuose yra nagrinėjami ir vertinami skirtingi biudžeto ir viešosios politikos dalykai. Pažymėtini yra lietuvių autorių Rakauskienės *et al.* (2008; 2009; 2014; 2019), Rakauskienės (2002), Krinickienės (2014), Šidlauskienės (2015) atlikti tyrimai, kuriuose vertinami skirtingi lyčių lygybės principų integravimo į biudžetą aspektai. Atkreiptinas dėmesys į Šidlauskienės (2015) parengtą Sprendimų projektų poveikio lytims vertinimo metodiką, kurios tikslas yra „*padėti valstybės ir savivaldybių institucijoms produktyviau dirbti lyčių lygybės darbu bei siekti, kad politiką formuojantys asmenys įtrauktų lyčių lygybės aspektą į teisinio reguliavimo sprendimų projektus visais lygiais ir visuose rengimo etapuose; kad būtų keičiamas valstybės ir savivaldos darbuotojų požiūris ir atsakoma neutralaus požiūrio į lytį teisinio reguliavimo sprendimų projektų rengimo procese, keičiant procedūrinę kultūrą*“. Reikėtų pabrėžti, kad parengta metodika galėtų būti naudojama kaip pradinis įrankis įtraukti lyčių lygybės principų vertinimą į teisinio reguliavimo sprendimų poveikio vertinimo projektus¹⁰⁴.

Vieni reikšmingiausių lyčių lygybės principų ir požiūrio integravimo bei poveikio šalies ekonominei politikai vertinimo darbai yra atlikti prof. O. G. Rakauskienės ir jos komandos mokslininkų. Plačioje Lyčių ekonomikai vertinti skirtoje monografijoje yra išsamiai atskleista lyčių lygybės reikšmė makroekonominiams rodikliams (ekonomikos augimas, valstybės biudžetas, užsienio prekyba). Iškeliama namų ūkio reprodukcinės ekonomikos reikšmė ekonomikos augimui, lyčiai jautraus biudžeto vaidmuo valstybės finansams, paneigiamas ir užsienio prekybos neutralumas lyties atžvilgiu.

Mokslininkės, analizuodamos Lietuvos biudžeto išlaidų analizę, nustatė, kad valstybės biudžetas faktiškai yra sudarytas ignoruojant lyčių lygybės principą. Labiausiai valstybės biudžeto išlaidų struktūroje remiamos veiklos yra krašto apsauga, valstybės valdymas, viešoji tvarka, taip pat pramonės šakos, orientuotos į eksportą (nafta ir jos perdirbimo produktai), transporto, energetikos paslaugų sektoriai, kuriuose dominuoja vyrai (Rakauskienė *et al.* 2014; Rakauskienė, Lisauskaitė 2008; Rakauskienė, Krinickienė 2009). Tačiau švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos sektoriai, kuriuose vyrauja moterys, iš biudžeto finansuojami likutiniu principu. Lygindamos valstybės biudžeto išlaidų pokyčius 1999-2006 m. identifikavo, kad išlaidos vyriškoms sritims didėja, o moteriškoms – mažėja. Ta pati tendencija vyrauja ir tiriant savivaldybių biudžetus. Mokslininkės daro išvadą, kad valstybės biudžeto finansavimo prioritetas – „vyriškos“ sritys. Savivaldybių veiklos sritys – „moteriškos“ ir jų finansavimas nėra prioritetas. Ilgesnio laikotarpio perspektyvoje toks prioritetų išdėstymas neigiamai veikia ekonomikos augimą, valstybės pajamų didėjimą.

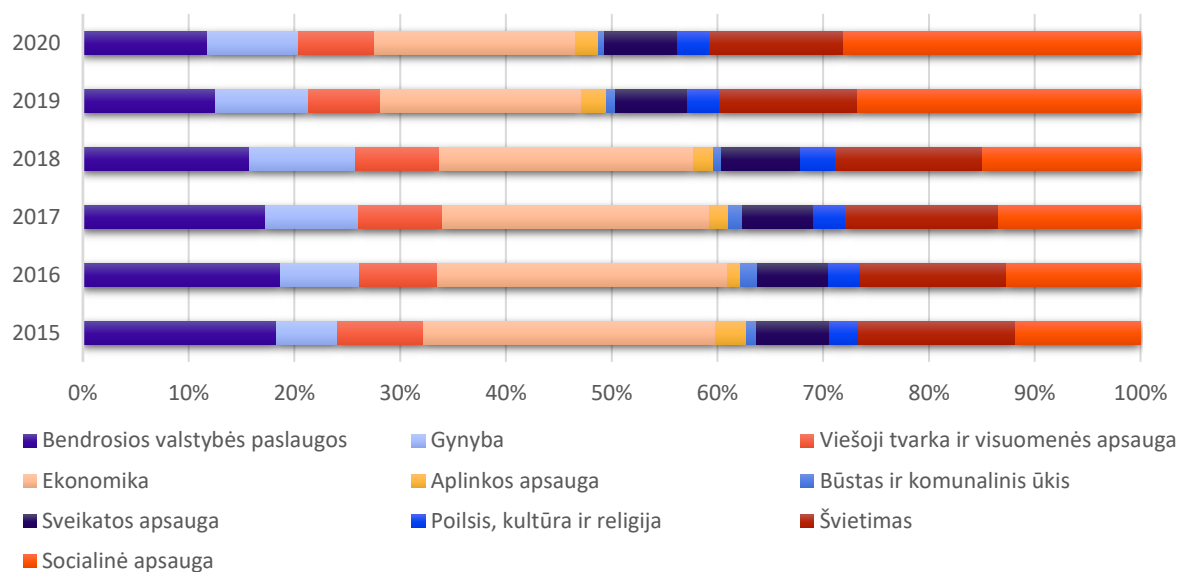
Krinickienė (2014), tęsdama Lietuvos biudžeto analizės lyčių aspektu tyrimus papildė, kad ir 2004-2012 m. laikotarpį iš valstybės biudžeto didžiaja dalimi finansuojamos vyrų dominuojamos sritys: bendros valstybės paslaugos, gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, ekonomika (energetika, susisiekimas, žemės ūkis ir kt.). Tuo tarpu švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos, socialines apsaugos sritys, kurios dominuoja moterų finansuojamos mažesne biudžeto dalimi (žr. 5 priedą).

Vis dėlto, reikėtų atkreipti dėmesį, kad vyrų dominuojamoms sritims 2004-2008 m. valstybės biudžeto išlaidos kai kur netgi mažėjo. Tačiau pastebima atskirtis tarp skirtingų biudžeto išlaidų dalių, kurios yra labiau moteriškos, ar labiau vyriškos. Kaip pažymi Krinickienė (2014), kad tokia biudžetinio finansavimo praktika skatina lyčių nelygybę. Lyčių požiūriu asimetriškas valstybės išlaidų paskirstymas neigiamai veikia ekonomiką, ir ypač valstybės pajamas. Autorė mano, kad viena iš valstybės pajamų mažėjimo priežasčių Lietuvoje yra lyčių lygybės iškreipimai formuojant šalies biudžetą.

Pastarojo laikotarpio valstybės biudžeto analizė rodo, kad tendencijos keičiasi. Didėja išlaidos skiriamos socialinei apsaugai, kurios per 2015-2020 m. išaugo 265 proc. (žr. 7 pav. ir 8 priedą). Visgi kitų sričių finansavimo struktūra kinta nežymiai ir beveik yra išlikusi tokia pat per visą nagrinėjamą laikotarpį.

104 Kaip minėta Šidlauskienės (2015) parengta Sprendimų projektų poveikio lytims vertinimo metodika gali būti naudojama numatomo teisinio reguliavimo sprendimų poveikio vertinimo etape, t. y. rengiant teisės aktą be kitų numatytų poveikio vertinimo aspektų įtraukti poveikio lyčių lygybei įvertinimą.

7 pav. Lietuvos valstybės biudžeto (su ES lėšomis) struktūra pagal funkcijas 2015-2020 m., proc. nuo visų asignavimų

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Valstybės biudžeto vykdymo duomenimis

Kaip pažymi Europos audito rūmai savo ataskaitoje (Europos audito rūmų ataskaita, 2021), lyčių aspekto integravimas gali būti vykdomas derinant įvairius metodus ir priemones. Viena pagrindinių priemonių – visais politikos ciklo etapais atliekamos lyčių aspekto analizės. Jos naudojamos skirtingoms moterų ir vyrų sąlygoms ir poreikiams nustatyti (lyčių poreikių vertinimai) ir politikos ar programos padariniams moterims ir vyrams numatyti (*ex ante* ir *ex post* poveikio lytims vertinimai). Lyčių aspekto stebėseną ir vertinimą turi būti vykdomi remiantis aiškiais su lytimi susijusiais tikslais ir rodikliais, pagal kuriuos būtų sekama jų įgyvendinimo pažanga. Lyčių aspekto analizėms, stebėsenai ir vertinimui atlikti reikėtų sistemingai rinkti ir analizuoti pagal lytį suskirstytus duomenis. Biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą reiškia lyčių aspekto integravimą visais biudžeto proceso lygmenimis. Pirmiau aprašytos priemonės naudojamos tam, kad būtų pakeistos viešosios išlaidos ir pajamos, siekiant jas koreguoti dėl nelygybės.

Siekiant veiksmingai integruoti lyčių aspektą formuojant biudžetą yra būtinos išankstinės sąlygos, kurių įgyvendinimas leidžia transformuoti biudžeto sudarymą įtraukiant lyčių lygybės aspektą (žr. 8 pav.).

8 pav. Paramos lyčių aspekto integravimui sistemos būtinos sąlygos

Visos vyriausybės darbotvarkė, kuria siekiama lyčių lygybės ir lyčių aspekto integravimo

- Priimta aukščiausiu politiniu lygmeniu
- Pagrįsta poreikių analize ir konsultacijomis su suinteresuotaisiais subjektais
- Priimtas veiklos planas, kuriame tinkamai nustatyti tikslai ir veiksmai

Institucinė sistema, kuria siekiama užtikrinti, kad ši strategija būtų veiksmingai koordinuojama ir įgyvendinama

- Mechanizmai, kuriais remiamas lyčių aspekto integravimas (ministerijų ir kitų institucijų lygmenyje)
- Konkretūs ministerijų ir kitų institucijų lyčių aspekto integravimo įgyvendinimo planai jų politikos atsakomybės srityje
- Mokymai ir praktinė patirtis, padėsiantys įgyvendinti lyčių aspekto integravimą

Šaltinis: Europos audito rūmų ataskaita, 2021. *Lyčių aspekto integravimas į ES biudžetą: laikas pereiti nuo žodžių prie veiksmų.*

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad Finansų ministerija (arba lygiavertė jai institucija) turėtų vadovauti biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu. Tik institucija, kuri valdo šalies išteklius, turėtų priimti lyderystę diegiant lyčių lygybės principu formuojamą biudžetą. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad kiekviena ministerija ar kita institucija valdydama jai priskirtus asignavimus gali aktyviai dalyvauti įgyvendindama programas ir siekti įtvirtinti lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto principus. Šios institucijos turi nustatyti uždavinius, atitinkančius lyčių lygybės principui įgyvendinti susijusius darbus, patvirtinti šiuos uždavinius atitinkančią politiką ir finansuoti programas jiems pasiekti (nustatyti tikslai turi būti išmatuojami ir stebimi tikslų pasiekimo rezultatai).

Atsižvelgiant į šioje ataskaitoje išanalizuotą Švedijos, Suomijos ir Airijos valstybių praktiką ir lyčių lygybės principu diegiamo biudžeto pavyzdžius bei atsižvelgiant į Lietuvos biudžeto formavimo ir strateginio valdymo procesus, 9-10 pav. yra pateikta tam tikrų biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu įrankiai ir jų sąryšis su Lietuvoje taikomu valstybės biudžeto rengimo ciklu. Identifikuoti įrankiai ir atsakingos institucijos gali padėti Lietuvoje pagrindą pradėti diegti biudžetą lyčių lygybės principu. Pasiūlytas įrankių ir atsakingų institucijų rinkinys gali būti pirminis svarstomas įrankių ir priemonių rinkinys, kuris galėtų pirmiausia atsirasti formuojant Lietuvos biudžetą lyčių lygybės principu.

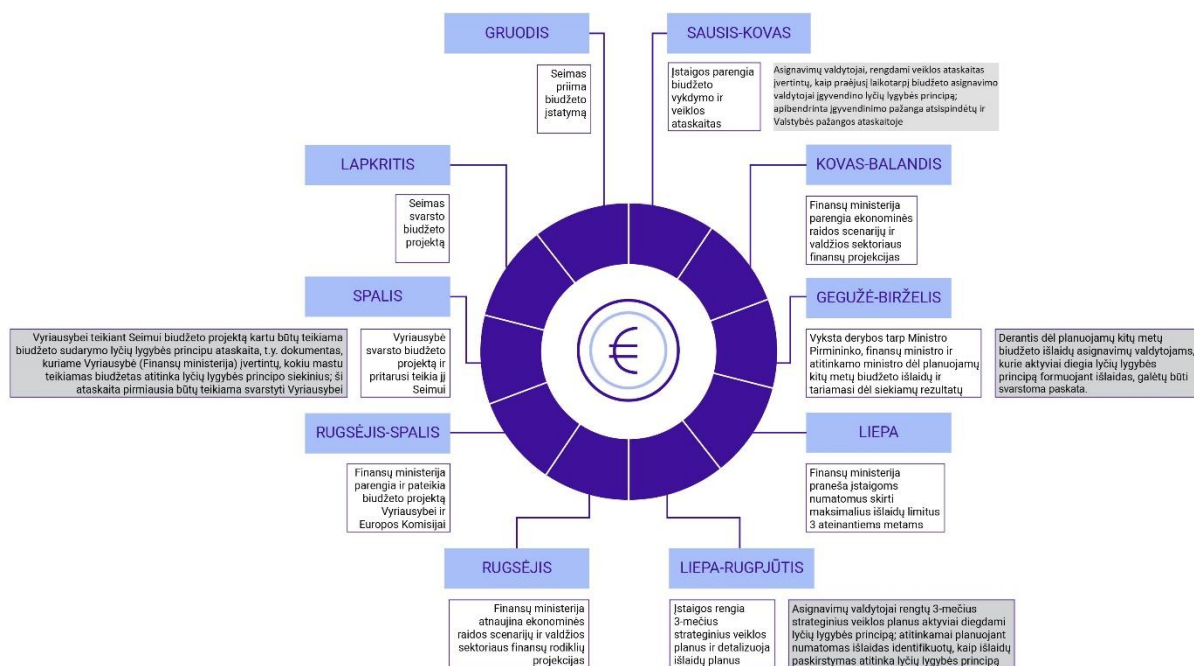
9 pav. *Ex ante* ir *ex post* biudžeto grįsto lyčių principais įrankiai ir jų taikymo galimybės

Šaltinis: sudaryta autorių

Pastaba: Vadovaujantis Strateginio valdymo metodikos 231 punktu yra numatyta, kad „STRATA kiekvienais metais ne vėliau kaip iki kovo 1 dienos Vyriausybės kanceliarijai pateikia informaciją apie NPP strateginių tikslų ir jų poveikio rodiklių pasiekimo pažangą bei konsoliduotą informaciją apie horizontaliųjų principų įgyvendinimą“. Todėl pirminė horizontalaus principo įgyvendinimo stebėseną būtų atliekama kiekvienais metais, papildomai siūloma atlikti ex-post poveikio vertinimą praėjus 3-5 metams.

10 pav. Lietuvos valstybės biudžeto sudarymo ciklas ir biudžeto grįsto lyčių principais įrankių diegimas skirtingais ciklo etapais

Pastaba: autorių pasiūlyti įrankiai ir jų vieta biudžeto sudarymo cikle yra pateikti pilkos spalvos kvadratuose.

Šaltinis: sudaryta autorių

3.2. Lyčių lygybės indeksai ir Lietuvos vieta

3.2.1. Lyčių atotrūkio indeksas (WEF) ¹⁰⁵

Lietuva 2021 m. pagal PEF lyčių atotrūkio (angl. *Gender Gap Index*),¹⁰⁶ indeksą pateko į pirmaujančių pagal lyčių lygybę pasaulio šalių dešimtuką. Rytų Europos regioną atstovaujanti Lietuva pirmą kartą nuo indekso skaičiavimo pradžios (2006 m.), pasiekusi 8-ąją vietą pateko į geriausiųjų šalių dešimtuką. Geografiniu požiūriu 2021 m. pasaulio aukščiausiam dešimtuke ir toliau išlieka dominuojančios Šiaurės Europos šalys. Į pirmąjį penketuką patenka Islandija, Norvegija, Suomija ir Švedija. Aukščiausiam 10-tuke yra ir viena Azijos ir Ramiojo vandenyno šalis (4-ojoje pozicijoje – Naujoji Zelandija), dvi į pietus nuo Sacharos esančios šalys (6-oji – Namibija ir 7-oji – Ruanda) bei dvi Vakarų Europos šalys (9-oji – Airija ir kita, kartu su Lietuva pirmą kartą patekusi į geriausiųjų dešimtuką šalis 10 vietą užimanti Šveicarija) (WEF 2021, 9).

Lietuva (8-oji pozicija 2021 m. indekse, žr. 11 pav. **Error! Reference source not found.**) yra leidinyje aptariama ketvirtoji labiausiai patobulėjusi šalis, per vienerius metus indekse ženkliai pakilus 5,9 procentiniais punktais – nuo 74,5 proc. iki 80,4 proc. (100 proc. prilyginama visiškai lygybei). Šį pokytį daugiausia lėmė moterų skaičiaus ministrų pozicijose padidėjimas. Moterų dalis ministrų kabinete pasikeitus vyriausybei 2020 m. pabaigoje išaugo nuo 0 iki 42,9 proc. Taip pat moterų dalis Seime padidėjo nuo 21,3 proc. iki 27,7 proc., 2020 m. premjere buvo išrinkta moteris. Dėl šių pokyčių lyčių atotrūkis politikoje (angl. *the political gender gap*) Lietuvoje sumažėjo 22 procentiniais punktais, šalis iš 65 politinio įgalinimo (angl. *political empowerment*) pozicijos subindekse¹⁰⁷ pakilo

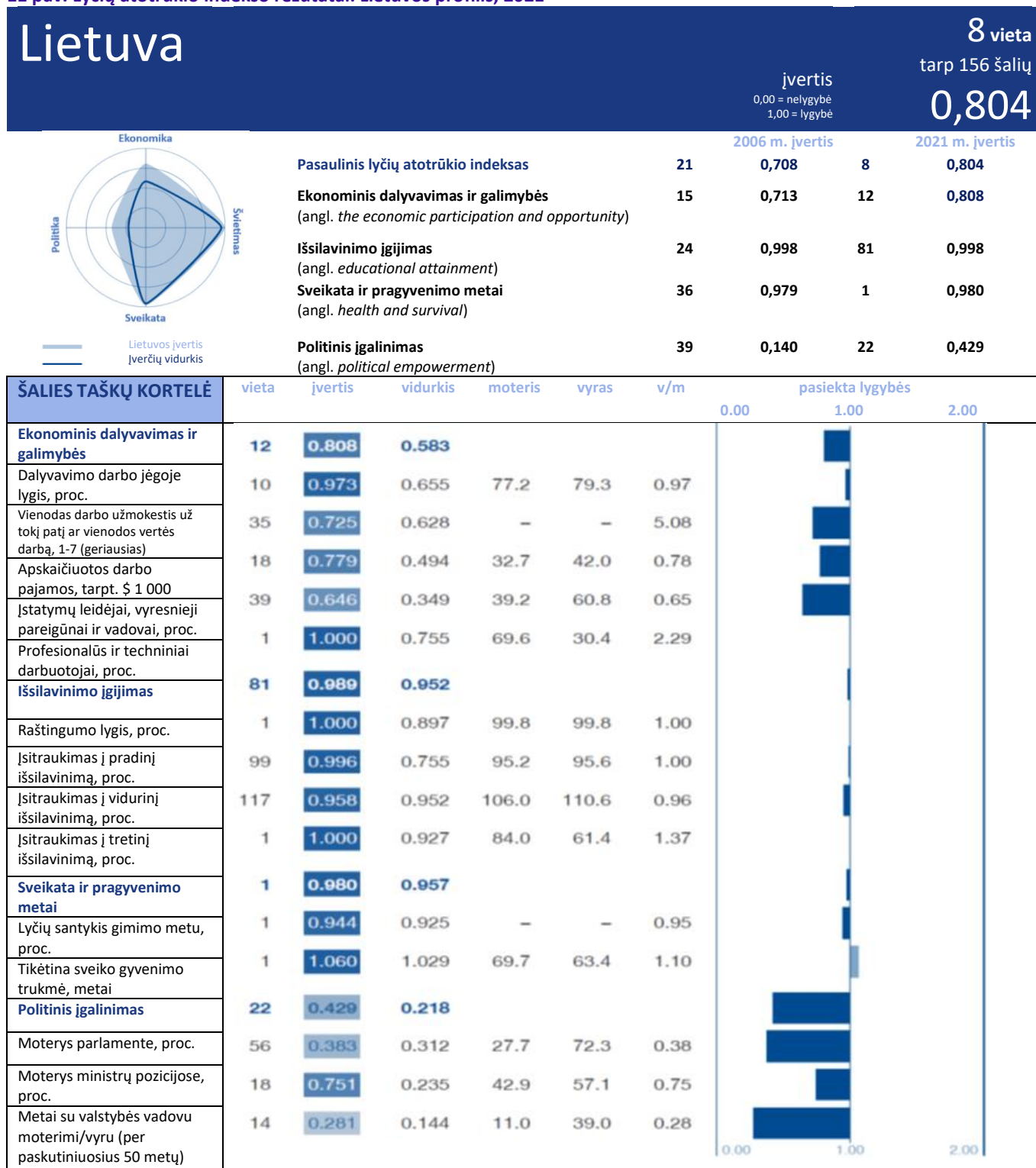
¹⁰⁵ World Economic Forum. March 2021. *Global Gender Gap Report. Insight Report*. <<https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023>>.

¹⁰⁶ Lyčių atotrūkis – atotrūkis tarp moterų ir vyrų bet kokiame srityje, vertinant jų dalyvavimo lygį, galimybes, teises, atlygį ar naudas <<https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1178?lang=lt>>.

¹⁰⁷ PEF lyčių atotrūkio indeksą sudaro 4 subindeksai: ekonominio dalyvavimo ir galimybių (angl. *Economic Participation and Opportunity subindex*), sveikatos ir išgyvenimo (angl. *Health and Survival subindex*), išsilavinimo įgijimo (angl. *Educational Attainment subindex*), politinio įgalinimo (angl. *Political Empowerment subindex*).

iki 22-osios (WEF 2021, 34). Vis dėlto, šie pokyčiai nenurodo esminio indekso reikšmės teigiamų pokyčių bei užtikrinto nuolatinio situacijos gerėjimo lyčių lygybės srityje.

11 pav. Lyčių atotrūkio indekso rezultatai. Lietuvos profilis, 2021

Šaltinis: World Economic Forum. 2021. *Global Gender Gap Report*. Insight Report, March 2021. <https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023/in-full/economy-profiles>.

Kalbant apie pasaulinį politinio įgalinimo lyčių atotrūkio situaciją, 2021 m. sausio mėn., palyginus su 2019 m. sausio mėn., maždaug pusėje vertinamų šalių moterų dalis ministrų pareigose sumažėjo arba inertiškai stagnavo, kitoje pusėje šalių situacija pagerėjo. Teigiama, kad pasaulio vidurkis neišryškina daugelyje mažesnių šalių padarytos svarbios pažangos, kuri, nors ir daro įtaką mažesniai moterų visame pasaulyje skaičiui, tačiau rodo

lėtą, bet vis dėlto nuolatinį kultūrinį pokytį vis didesniame skaičiuje institucijų. Manoma, kad tai yra geras ženklas tolesniam moterų politinio įgalinimo visame pasaulyje situacijos gerėjimui (WEF 2021,16).

Lietuva jau pasiekė lygybę Sveikatos ir išgyvenimo subindekse (angl. *Health and Survival subindex*) (1 vieta, 0,980), (WEF 2021, 19) ir mažina ekonominio dalyvavimo ir galimybių (angl. *the Economic Participation and Opportunity*) lyčių atotrūkį, kuris šiemet, peržengdamas 80 proc. ribą (80,8 proc.), sumažėjo 1,3 procentinių punktų. Viena šios pažangos pagrindinių priežasčių – darbo jėgos dalyvavimo lyčių lygybė šiemet padidėjo iki 97,3 proc.: daugiau nei 77,2 proc. moterų yra aktyvios darbo rinkoje, moterys taip pat atlieka 69,5 proc. profesionalių ir su technologine sritimi susijusių vaidmenų. Pajamų ir darbo užmokesčio atotrūkis taip pat mažėja. Darbo užmokesčio lygybė dabar yra 72,5 proc. (2,7 procentinio punkto mažesnė palyginus su praėjusiais metais), o pajamų lygybė siekia 77,9 proc. (1,6 procentinio punkto mažesnė palyginus su praėjusiais metais). Tačiau moterys vis dar atsilieka privačiame sektoriuje, kuriame jos PEF išskirtose įmonėse sudarė tik 39 proc. visų aukščiausiųjų pareigūnų ir vadovų bei 12 proc. valdybos narių (WEF 2021, 34).

Nors moterys yra labai išsilavinusios ir įtrauktos į aukštesnįjį išsilavinimą dažniau nei vyrai (84 proc. moterų palyginus su 61 proc. vyrų), tačiau vis dar yra nedidelių, bet nuolatinių spragų įsitraukime į pradinį ugdymą (šiuo metu uždarytas fiksuotas 99,6 proc. atotrūkis). Be to, STEM išsilavinimą įgyjančių moterų dalis (nuo visų absolventų) yra keturis kartus mažesnė nei vyrų. Moterų skatinimas įsitraukti į technologines sritis ateityje padėtų sumažinti išlikusias kliūtis darbo vietoje (WEF 2021, 34).

9 lentelė. Pasaulinis lyčių atotrūkio reitingas (angl. *Gender Gap Index*), 2021. Rytų Europos ir Vidurio Azijos regionas, pirmaujančios 10 šalių

Šalis	Reitingas		Balas
	Regioninis	Pasaulinis	
Lietuva	1	8	0,804
Serbija	2	19	0,780
Latvija	3	20	0,778
Albanija	4	25	0,770
Moldova	5	28	0,768
Baltarusija	6	33	0,758
Bulgarija	7	38	0,746
Slovėnija	8	41	0,741
Kroatija	9	45	0,733
Estija	10	46	0,733
Juodkalnija	11	48	0,732
Sakartvelas	12	49	0,732
Šiaurės Makedonija	13	73	0,715
Ukraina	14	74	0,714
Lenkija	15	75	0,713
Bosnija ir Hercegovina	16	76	0,713
Slovakija	17	77	0,712
Čekija	18	78	0,711
Kazachstanas	19	80	0,710
Rusija	20	81	0,708
Rumunija	21	88	0,700
Vengrija	22	99	0,688
Azerbaidžanas	23	100	0,688
Kirgizijos respublika	24	108	0,681
Armėnija	25	114	0,673
Tadžikistanas	26	125	0,650

Šaltinis: World Economic Forum. 2021. Global Gender Gap Report. Insight Report, March 2021, p. 30.
<https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023/in-full/economy-profiles>.

Vis dėlto, aptarti PEF lyčių atotrūkio indekso rezultatai bendrais aspektais apibūdina 2021 m. Lietuvos lyčių lygybės situaciją, tačiau neatspindi ilgalaikio pokyčio tendencijų lyčių lygybės srityje. Sprendžiant iš to, kad lyčių lygybės klausimams Lietuvos viešojoje politikoje vis dar nėra skiriama reikiamo dėmesio, 2021 m. indekso

rezultatas neatspindi sisteminio pokyčio. Taip pat indekso subindeksai atskleidžia bendrus lyčių lygybės srities aspektus, tad, remiantis jais, įmanomas mažiau išsamus situacijos nagrinėjimas, be gilesnės analizės galimybių.

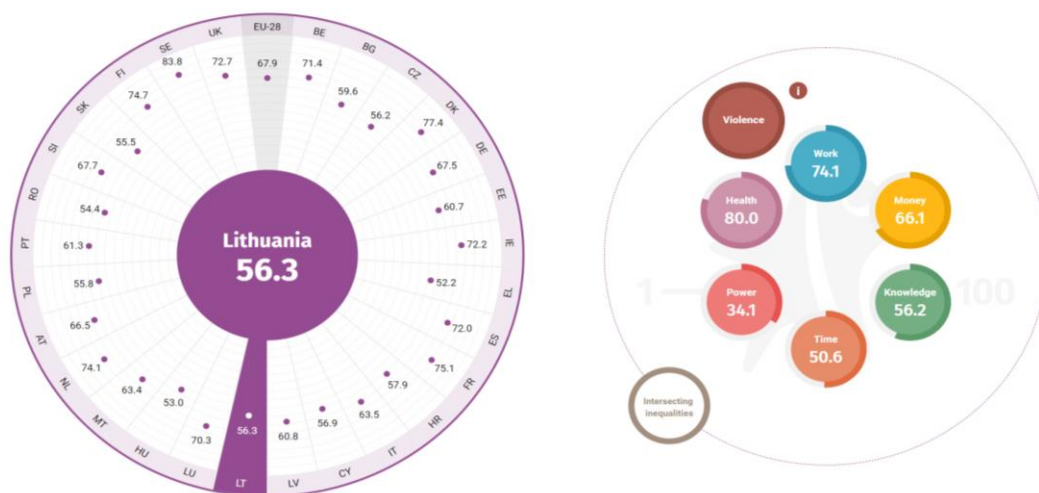
Lietuva PEF lyčių atotrūkio indekso skaičiavime priskiriama Rytų Europos ir Vidurio Azijos regionui, kuris 2021 m. yra ketvirtoje vietoje pagal indekso regionų rezultatų pasiekimus (žr. 9 lentelė **Error! Reference source not found.**). Rytų Europa ir Vidurio Azija pasiekė 71,2 proc. lyčių lygybės (100 proc. prilygtų visiškai lygybei). Regionas yra ketvirtoje vietoje pagal indekso regioninį rezultatą po Vakarų Europos (77,6 proc.), Šiaurės Amerikos (76,4 proc.), Lotynų Amerikos ir Karibų jūros (72,1 proc.) regionų. Rytų Europos ir Vidurio Azijos regionas nuo Vakarų Europos atsilieka ne tik dėl uždarytos bendrojo lyčių atotrūkio dalies, bet ir dėl lyčių atotrūkio mažinimo PEF išskiriamose srityse pažangos greičio. Nors abiejų regionų indekso vidurkių reikšmės skiria tik šeši procentiniai punktai, numanomas lyčių atotrūkio panaikinimo laikas Rytų Europos ir Vidurinės Azijos šalyse yra 134,7 metų, jis yra daugiau nei dvigubai ilgesnis nei numanomas 52,1 metų laikotarpis Vakarų Europoje (WEF 2021, 24).

3.2.2. Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) Europos lyčių lygybės indeksas

2020 m.

Lietuva, ES lyčių lygybės indekse (angl. *the European Gender Equality Index*)¹⁰⁸ 2020 m. per metus pakilusi 0,8 proc., užėmė 22 vietą (2019 m. buvo 23 vietoje) – jos rodiklis buvo 56,3 iš 100 balų, jis buvo 11,6 balo mažesnis nei ES įvertis (žr. 12 pav.). Nuo 2010 m. Lietuvos balas paaugo tik 1,4 balo bei vertinime šalis nukrito per keturias vietas¹⁰⁹, ryškus proveržis lyčių lygybės srityje vis dar nėra fiksuojamas. Nežymus indekso reikšmės padidėjimas 2020 m. įvyko dėl pokyčio moterų galios srityje – didėjančios moterų dalies politikoje ir didžiausių bendrovių vadovaujančiose pozicijose. Šie pokyčiai nenurodo esminio indekso reikšmės teigiamų pokyčių bei užtikrinto nuolatinio situacijos gerėjimo lyčių lygybės srityje (pavyzdžiui, nuo indekso skaičiavimo pradžios 2005 m. iki 2020 m. bendras Lietuvos lyčių lygybės indeksas paaugo tik 0,5 proc., kai ES vidurkis – 5,9 proc.)¹¹⁰.

12 pav. Europos lyčių lygybės indekso rezultatas. Lietuva, 2020

Šaltinis: Index score for Lithuania for the 2020 <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/LT>>.

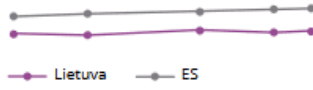

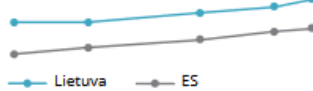

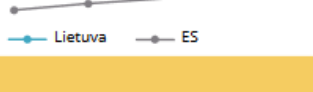

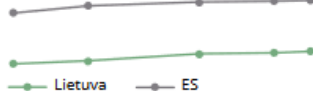

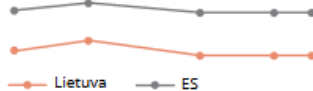

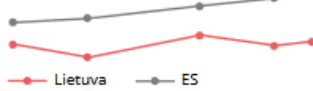

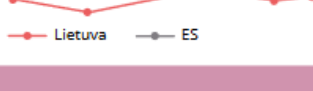

108 Lyčių lygybės indeksas matuoja ES valstybių lyčių lygybės pažangą šešiose srityse: darbo, pinigų, žinių, laiko, galios ir sveikatos. Indekse taikoma skalė nuo 1 iki 100; 1 reiškia visišką nelygybę, o 100 – visišką lygybę. Balai nustatomi atsižvelgiant į skirtumus tarp moterų ir vyrų, taip pat į rezultatus šešiose pagrindinėse srityse ir jų posirčiuose: darbo, pinigų, žinių, laiko, galios ir sveikatos (*Lyčių lygybės indeksas 2020 m. Lietuva*, EIGE). Darbo srityje vertinamas moterų ir vyrų užimtumas bei pasiskirstymas į „moteriškas“ ir „vyriškas“ profesijas darbo rinkoje. Pinigų srityje atsižvelgiama į tai, kaip finansiniai resursai (uždarbis, pajamos) pasiskirsto tarp lyčių bei kokioje ekonominėje padėtyje gyvena moterys ir vyrai. Žinių srityje vertinamas moterų ir vyrų dalyvavimas švietimo sistemoje bei lyčių pusiausvyra feminizuotose specialybėse. Laiko srityje matuojama, kiek moterys ir vyrai skiria laiko buitims, vaikų priežiūrai ir laisvalaikiui. Galios srityje analizuojama lyčių pusiausvyra politikoje, ekonomikoje ir visuomeninės svarbos organizacijose. Sveikatos srityje vertinama moterų ir vyrų sveikatos būklė, su sveikata susijusi elgsena ir sveikatos paslaugų prieinamumas (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. 2020 10 29. *Lyčių lygybės indekse Lietuva pakilo viena vieta aukščiau, bet pokyčiai – kosmetiniai* <<https://www.lygybe.lt/lt/pranesimai-ziniasklaidai/lyciu-lygybes-indekse-lietuva-pakilo-viena-vieta-auksčiau-bet-pokyčiai-kosmetiniai/1306>>).

109 *Index score for Lithuania for the 2020* <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/LT>>.

110 Informacija apie 2005 m. Lietuvos lyčių lygybės indekso rezultatus: EIGE, 2015. *Lyčių lygybės indeksas. Nuo 2005 m. Europos Sąjungoje pasiektos pažangos vertinimas*. <<http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0116023ltn.pdf>>.

Didžiausias regresas Lietuvos indekso egzistavimo laikotarpiu (2005-2020 m.) pastebimas ekonominės galios (-14,9 balo), laiko buities ir vaikų priežiūrai (-14,4 balo) bei ekonominės padėties (-2,1 balo) srityse. Tam turėjo įtakos mažėjantis moterų skaičius biržinių bendrovių valdybose, didėjanti buities ir vaikų priežiūros našta moterims bei išaugęs moterų skurdas. Didžiausias progresas minimu laikotarpiu – finansinių resursų (+15,3 balo), politinės galios (+10,4 balo), dalyvavimo darbo rinkoje (+6,6 balo) rodikliuose. Prie to prisidėjo pajamų ir atlygio atotrūkių mažėjimas tarp lyčių, moterų dalies didėjimas Seime, ministrų ir viceministrų pareigose, savivaldybių tarybose, taip pat didėjęs moterų užimtumas darbo rinkoje¹¹¹.

13 pav. Europos lyčių lygybės indekso rezultatai. Lietuva, 2020

Balai	2010	2012	2015	2017	2018	2010–2018 m. balų tendencijos Valstybės ir ES tendencijos
 Balavimas	54,9	54,2	56,8	55,5	56,3	
Darbas	72,6	72,6	73,2	73,6	74,1	
 Dalyvavimas	86,0	86,8	88,2	89,7	90,7	
 Segregacija ir darbo kokybė	61,3	60,8	60,7	60,4	60,4	
Pinigai	60,8	64,3	65,6	64,7	66,1	
 Finansiniai ištekliai	47,8	48,4	53,5	55,0	56,0	
 Ekonominė padėtis	77,3	85,5	80,4	76,1	78,0	
Žinios	54,3	54,7	55,8	55,9	56,2	
 Išsilavinimas ir dalyvavimas	65,0	66,2	68,4	69,4	70,0	
 Segregacija	45,4	45,3	45,4	45,0	45,0	
Laikas	52,2	55,7	50,6	50,6	50,6	
 Priežiūros veikla	65,4	74,5	64,0	64,0	64,0	
 Socialinė veikla	41,7	41,7	40,0	40,0	40,0	
Galía	32,9	27,7	36,6	32,5	34,1	
 Politinė veikla	34,0	34,8	40,0	40,9	45,5	
 Ekonominė veikla	23,7	13,9	30,1	18,5	18,1	
 Socialinė veikla	44,3	44,2	40,9	45,3	48,2	
Sveikatos apsauga	80,4	79,6	79,1	79,8	80,0	
 Statusas	81,9	79,7	78,5	80,0	81,0	
 Elgsena	64,8	64,8	64,8	64,8	64,8	
 Galimybė gauti paslaugas	98,1	97,7	97,5	98,2	97,8	

Šaltinis: Lyčių lygybės indeksas 2020 m. Lietuva, EIGE.

Aktualūs 2020 m. Lietuvos lyčių lygybės indekso rezultatai (žr. 13 pav.)¹¹²:

Geriausias rezultatas. Lietuvos rodikliai yra aukščiausi sveikatos apsaugos (80,0 balų) ir darbo (74,1 balų) srityse. Aukščiausias jos įvertis yra darbo srityje, kurioje ji iš visų šalių užima 11 vietą.

111 Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. 2020 10 29. *Lyčių lygybės indekse Lietuva pakilo viena vieta aukščiau, bet pokyčiai – kosmetiniai* <<https://www.lygybe.lt/lt/pranesimai-ziniasklaidai/lyciu-lygybes-indekse-lietuva-pakilo-viena-vieta-auksčiau-bet-pokyčiai-kosmetiniai/1306>>.

112 Pagal: *Lyčių lygybės indeksas 2020 m. Lietuva*, EIGE.

Sritis, kuriose reikia tobulėti. Lyčių nelygybė didžiausia galios (34,1 balo) srityje, kurioje Lietuva užima 21 vietą. Palyginus su kitomis valstybėmis, Lietuvos vertinimas taip pat žemas pinigų ir sveikatos apsaugos srityse (užimama 25 vieta abiejose iš jų). Vis dėlto, nuo 2010 m. Lietuvos vertinimas labiausiai pagerėjo pinigų srityje (+5,3 balo). Šios srities vertinimo eilėje ji pakilo viena vieta (EIGE tai vertinama kaip didžiausias per metus įvykęs Lietuvos tobulėjimo faktas). Nuo 2010 m. Lietuvos įvertis sumažėjo sveikatos apsaugos (-0,4 balo) srityje. Sveikatos srityje palyginus su praėjusiais metais pastebimas šiek tiek padidėjęs lyčių atotrūkis tarp gyventojų, turinčių nepatenkintus medicinines priežiūros poreikius.

Žingsnis atgal. Nuo 2010 m. Lietuvos įvertis sumažėjo laiko (-1,6 balo) ir sveikatos apsaugos (-0,4 balo) srityse. Nepaisant to, kad balas nežymiai didėjo (+1,2 balo), galios srityje ji nukrito šešiomis pozicijomis. Nuo 2010 m. Lietuvos įvertis sumažėjo ekonominės galios srityje (-5,6 balo), per metus nuo 2019 m. (-0,4 balo.). Joje pastebima sumažėjusi moterų vadovių dalis biržinėse bendrovėse.

Aktualūs teigiami ir neigiami 2020 m. Lietuvos lyčių lygybės indekso rezultatai pagal rodiklį (žr. 14 pav.)¹¹³. Išskiriami tokie teigiami lyčių lygybės srities Lietuvoje aspektai:

Pagerėjusi tiek moterų, tiek vyrų finansinė situacija. Nuo 2010 m. išaugo tiek moterų (16 proc.), tiek vyrų (17 proc.) mėnesinių pajamų vidurkis (2014 m. duomenys).

Daugiau absolventų įgijusių tretinį išsilavinimą. Išaugo tretinį išsilavinimą įgijusių moterų ir vyrų skaičius. 2010 m. tokį išsilavinimą įgijo 27 proc. moterų ir 20 proc. vyrų, o 2018 m. – 36 proc. moterų ir 28 proc. vyrų.

Politinių sprendimų priėmimo gerėjimas. Nuo 2010 m. išaugo moterų ministrių skaičius. 2010 m. moterų ministrės sudarė 18 proc., 2020 m. – 32 proc. ministrų kabineto.

Išskiriami neigiami lyčių lygybės srities Lietuvoje aspektai:

- Ekonominės situacijos nelygybė. 2020 m. didėjo moterų skurdo rizika. Vienišos motinos (47 proc.) ir vyresnės (65 m. ir vyresnės) moterys (44 proc.) patiria didesnę skurdo riziką, nei vieniši tėvai (28 proc.) ir vyresni (65 m. ir vyresni) vyrai (28 proc.).
- Lyčių nelygybė darbo rinkoje. Lyčių nelygybė dirbant visą etato ekvivalentą yra didesnė tarp vyresnių moterų ir vyrų, nei tarp jaunesnių moterų ir vyrų. 25-49 m. amžiaus grupėje visu etato ekvivalentu dirbo 84 proc. vyrų ir 65 proc. moterų, kai 50-64 m. amžiaus grupėje tokias darbo sąlygas turėjo 71 proc. vyrų ir tik 47 proc. moterų.
- Pažanga stringa dėl ekonominių sprendimų. Moterų dalis stambiųjų biržinių bendrovių valdybose sumažėjo. 2010 m. jos sudarė 14 proc., o 2019 m. – 12 proc. valdybų.

113 Pagal: *Lyčių lygybės indeksas 2020 m. Lietuva*, EIGE.

14 pav. Europos lyčių lygybės indekso Lietuvos rezultatai pagal rodiklį, 2020

Rodikliai			Lietuva		ES	
			Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Darbas						
	Dalyvavimas	Etato ekvivalento rodiklis* (15 +, %, 2018)	52	62	42	57
	Segregacija ir darbo kokybė	Profesinės veiklos trukmė (15 +, metai, 2018)	37	37	34	39
		Užimtumo segregacija (15 +, %, 2018)	27	6	31	8
		Lankstumas (15 +, %, 2015)	19	21	23	27
	Karjeros galimybių indeksas (15 +, balai, 0–100, 2015)	62	63	63	64	
Pinigai						
	Finansiniai ištekliai	Vidutinės mėnesio pajamos (16 +, euroi pagal perkamosios galios standartą, 2014)	1 036	1 228	2 249	2 809
	Ekonominės sąlygos	Namų ūkio metinių grynyųjų pajamų vidurkis** (16 +, euroi pagal perkamosios galios standartą, 2018)	12 436	13 856	17 860	18 668
		Skurdo rizika (16 +, %, 2018)	26	19	17	16
	Pajamų pasiskirstymas (16 +, %, 2018)	15	14	20	19	
Žinios						
	Išsilavinimas ir dalyvavimas	Tretinį išsilavinimą gavę absolventai (15 +, %, 2018)	36	28	26	25
	Segregacija	Mokymasis visą gyvenimą (15 +, %, 2018)	14	14	17	16
Švietimo segregacija (15 +, %, 2017)		41	16	43	21	
Laikas						
	Priežiūros veikla	Vaikų, anūkų, senyvo amžiaus žmonių ar žmonių su negalia priežiūra (18 +, %, 2016)	41	24	38	25
	Socialinė veikla	Kasdienis maisto gaminimas ir (arba) namų ruoša (18 +, %, 2016)	79	29	79	34
		Sporto, kultūros ar laisvalaikio veikla (15 +, %, 2015)	14	18	28	32
	Savanoriška ar labdaringa veikla (15 +, %, 2015)	5	4	12	11	
Galia						
	Politinė veikla	Ministrai (%, 2020 m. antrasis ketvirtis)	32	68	32	68
		Parlamento nariai (abeji rūmai) (%, 2020 m. antrasis ketvirtis)	24	76	32	68
		Regioninių asamblėjų / vietos savivaldybių nariai (%, 2019)	30	70	29	71
Ekonominė veikla	Stambiųjų bendrovių valdybos nariai (%, 2020 m. pirmasis semestras)	12	88	29	71	
	Centrinių bankų valdybų nariai (%, 2019)	20	80	25	75	
Socialinė veikla	Mokslinių tyrimų finansavimo organizacijų valdybų nariai (%, 2019)	36	64	38	62	
	Viešųjų transliuojančiųjų organizacijų valdybų nariai (%, 2019)	33	67	37	63	
	Nacionalinių olimpinio sporto šakų organizacijų valdybų nariai (%, 2019)	16	84	17	83	
Sveikatos apsauga						
	Statusas	Sveiki žmonės (16 +, %, 2018)	41	49	67	72
		Tikėtina gyvenimo trukmė (metai, 2018)	81	71	84	78
	Elgsena	Sveiko gyvenimo metai (metai, 2018)	59	56	64	63
		Rūkymas ir gėrimas** (16 +, %, 2014)	18	55	28	48
Galimybė gauti paslaugas	Fizinė veikla ir (arba) vaisių bei daržovių vartojimas** (16 +, %, 2014)	28	34	36	40	
	Nepatenkintas poreikis gauti medicininę priežiūrą (16 +, %, 2018)	3	3	4	3	
	Nepatenkintas poreikis gauti odontologo paslaugas (16 +, %, 2018)	5	3	4	4	

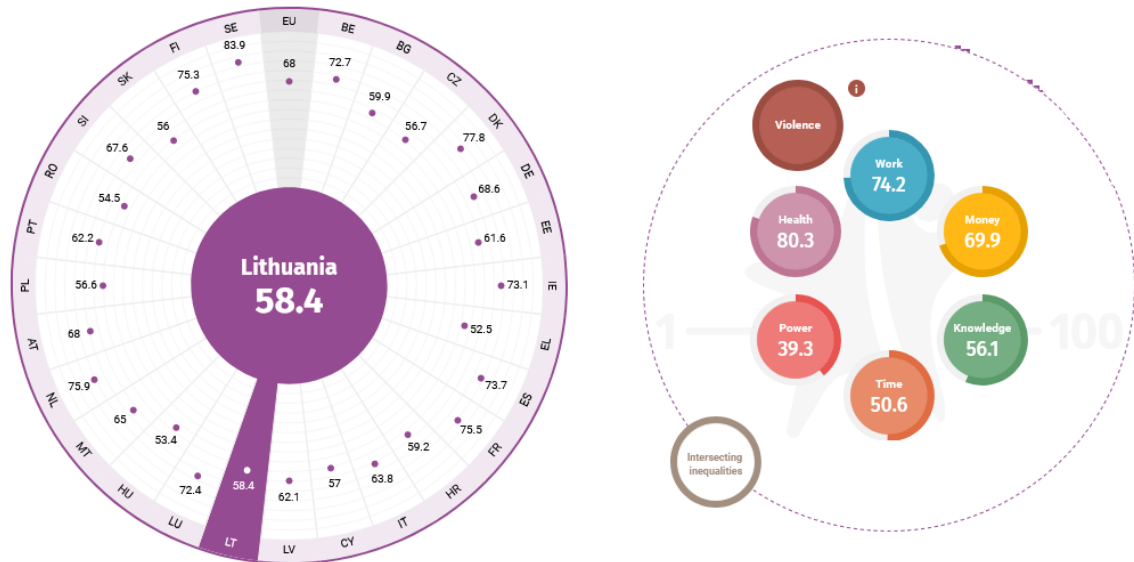
Šaltiniai: Eurostatas (švietimo statistika, Europos Sąjungos darbo jėgos apžvalga, Europos sveikatos apklausa, Europos Sąjungos pajamų ir gyvenimo sąlygų statistika, darbo užmokesčio struktūros tyrimas), Eurofound (apklausa dėl darbo sąlygų Europoje, gyvenimo kokybės Europoje tyrimas), EIGE (moterų ir vyrų dalyvavimas priimančiame sprendime). * etato ekvivalentas apibūdina dirbančius asmenis palyginamuoju būdu, nors jie gali dirbti skirtingai valandų skaičių per savaitę. ** ES: nesvertinis vidurkis.
Daugiau apie lyčių lygybės indeksą skaitykite <http://eige.europa.eu/gender-equality-index>

Šaltinis: Lyčių lygybės indeksas 2020 m. Lietuva, EIGE.

2021 m.

2021 m. Lietuvos situacija ES lyčių lygybės indekse ženkliai nepakito nuo 2020 m. (2021 m. indeksui apskaičiuoti daugiausiai buvo naudoti 2019 m. duomenys)¹¹⁴. Lietuva, šiame indekse 2021 m. per metus pakilusi 2,1 proc., užėmė 20 vietą (2020 m. buvo 22 vietoje) – jos rodiklis buvo 58,4 iš 100 balų, jis buvo 9,6 balo mažesnis nei ES įvertis (žr. 15 pav. **Error! Reference source not found.**12 pav.).

15 pav. Europos lyčių lygybės indekso rezultatas. Lietuva, 2021

Šaltinis: Index score for Lithuania for the 2021 <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/LT>>.

Nuo 2010 m. Lietuvos vertinimas paaugo 3,5 balo, o jos vieta vertinimo skalėje krito trimis punktais. Nuo 2018 m. Lietuvos vertinimas padidėjo 2,1 balo (daugiausia dėl pagerėjusios padėties pinigų ir galios srityse), jos vieta vertinimo skalėje pakilo vienu punktu¹¹⁵. Taip pat nuo 2018 m. Lietuva pakilo 5,2 balo galios srityje, jos vieta vertinimo skalėje pakilo dviem punktais. Šį pokytį paskatino pokyčiai visose sprendimų priėmimo srityse, ypač ekonomikos srityje (6,4 balo daugiau). Lietuvos vertinimas ir balas yra aukščiausi darbo srityje – 74,2 balo, tarp visų valstybių narių Lietuva užima 11 vietą. Geriausias Lietuvos rezultatas dalyvavimo darbe posrityje – 91,1 balo, 2 vieta (5,1 balo daugiau nuo 2010 m.). Vis dėlto, nors ir teigiamas, pokytis nurodo esminių indekso reikšmės pokyčių bei užtikrinto nuolatinio situacijos gerėjimo lyčių lygybės srityje.

114 Pirminiai lyčių lygybės indekso 2021 m. rezultatai pristatyti 2021 m. spalio 28 d. EIGE konferencijoje <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021-conference>>.

115 Index score for Lithuania for the 2021 <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/country/LT>>.

4. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo galimybių Lietuvoje (valstybės ir savivaldos lygiu) analizė ir vertinimas

4.1. Klausimyno analizė

4.1.1. Ministerijų požiūris

Ministerijos, išreikšdamos savo požiūrį pirmu anketos klausimu nurodo, kad esminiai iššūkiai, kurie kyla norint taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu yra duomenų ir kompetencijos, taikant lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus, trūkumas. Ministerijų atstovai, komentuodami šiuos aspektus pažymi, kad, pirmiausia, nėra aišku, kokie duomenys būtini planuojant išlaidas lyčių lygybės principu, įvairiais pjūviais (sektoriais) nėra skelbiami duomenys lyčių aspektu; visgi atskirų ministerijų atstovai pažymi, kad reikiami duomenys surenkami iš ministerijos ir ministro reguliavimo srities institucijų (3), nors kita ministerija (12) pažymi, kad „sistemiškai ir koncentruotai duomenų masyvas apie vyrų ir moterų pasiskirstymą įvairiose sferose nuosekliai nėra renkamas, sudaromas ir analizuojamas“. Tačiau atkreipia dėmesį, kad „šalies mastu statistiniai duomenys, susiję su lyčių lygybe, turėtų būti renkami, sisteminami ir analizuojami“; turi būti aktyvus Lietuvos statistikos departamento dalyvavimas plečiant galimybes naudotis lyčių aspektu segreguotus duomenis įvairesniais pjūviais. Tai pat ministerija (1) pažymi, kad „jos reguliavimo srities rengiant biudžeto projektus duomenų, užtikrinančių lyčių lygybės principo laikymąsi, pilnai nepakanka, todėl būtų aktualu turėti duomenis apie lyčių lygybės principo laikymąsi (esamą situaciją) pagal atskiras valstybės veiklos sritis (lyginamuosius duomenis) ir apibendrintus šalies duomenis šiuo klausimu“. Dalis ministerijų atstovų nurodo, kad svarbu kelti kompetenciją lyčių lygybės principo integravimo į valstybės / savivaldybių biudžetus; tam reikėtų organizuoti mokymus, skleisti informaciją apie lyčių lygybės principo integravimą į planavimo dokumentus, metodinių priemonių ir pan.

Taip pat svarbus yra laiko aspektas; pažymėtina, kad ministerijų tarnautojai skiria savo laiką funkcijos, aprašytoms pareiginiuose nuostatuose atlikti, todėl papildoma ir neapibrėžta veikla, ypač imli laiko sąnaudoms, yra įvardinta kaip vienas didžiausių iššūkių norint diegti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus veikloje. Nors ministerijų atstovai, komentuodami šį pasirinkimą dažnai minėjo, kad šiuo metu funkcijoms įgyvendinti laiko užtenka, tačiau beveik visi sutarimu teigė, kad įtraukus šią papildomą funkciją, laiko sąnaudos išaugtų.

Svarbūs yra biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemos trūkumas (metodiniai įrankiai, gairės, mokymai, konsultacijos ir pan.), informacinių ir komunikacinių technologijų trūkumas, kurios leistų automatizuoti ir taip palengvinti biudžeto sudarymo taikant lyčių lygybės principus diegimą, bei svarbus yra visuomenės interesas, t. y. svarbu turėti visuomenės paramą (žr. 16 pav.).

16 pav. Ministerijų atsakymų pasiskirstymas į klausimyno pirmą klausimą: „Kokie pagrindiniai iššūkiai Jūsų atstovaujamai institucijai iškyta strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu siekiant taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus?“

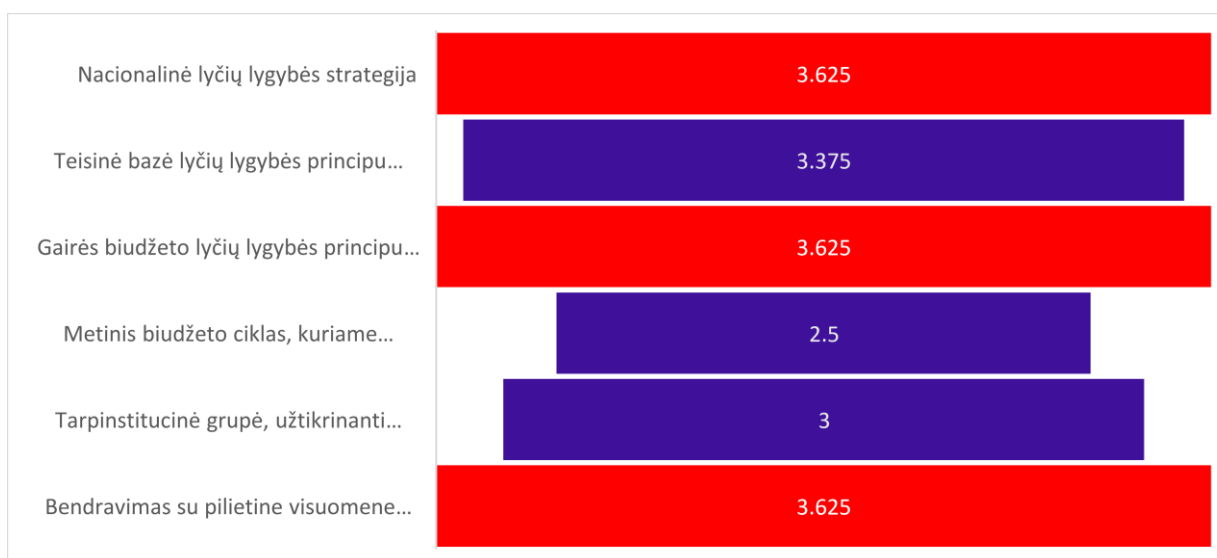

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Antras anketos klausimas buvo skirtas sužinoti respondentų nuomonei, kurios iš išvardintų priemonių yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui. Ministerijų atsakymai leido išskirti esmines priemones, kurios būtinos norint pradėti diegti lyčių lygybės principą formuojant biudžetą. Yra skiriamos šios pagrindinės priemonės (žr. 17 pav.):

- Nacionalinė lyčių lygybės strategija.
- Gairės biudžeto lyčių lygybės principu sudarymui.
- Bendravimas su pilietine visuomene lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto klausimais.

17 pav. Ministerijų atsakymų pasiskirstymas į klausimyno antrą klausimą: „Kokios, Jūsų nuomone, žemiau išvardintos priemonės yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui. Prie kiekvienos priemonės pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę“

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

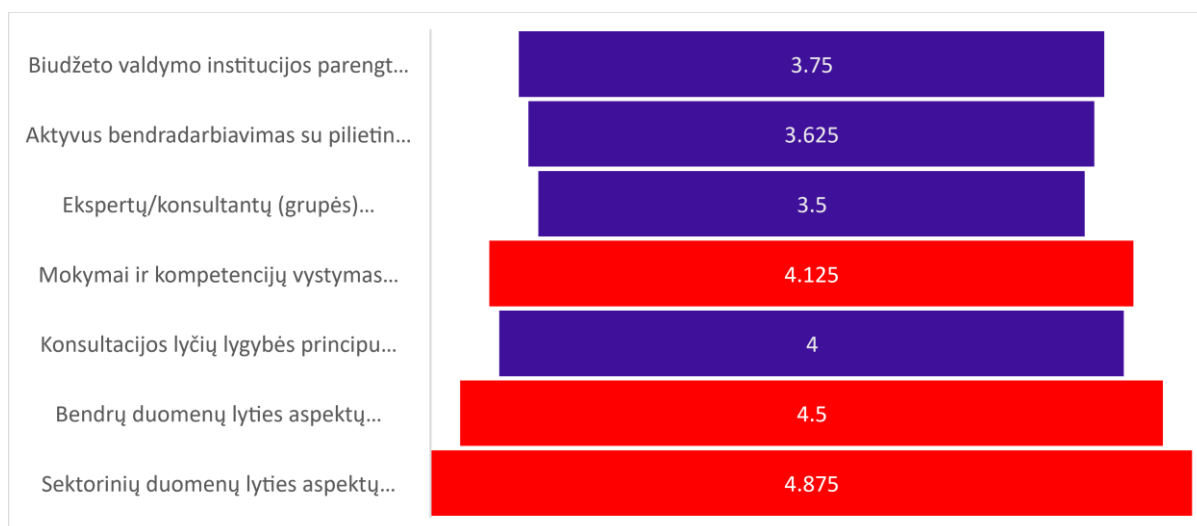
Reikėtų pažymėti, kad išskirtos respondentų priemonės siejasi su pirmo klausimo atsakymais, kuriame įvardinti pagrindiniai iššūkiai; klausimyno dalyviai nurodo, kad būtinas aktyvus visuomenės įsitraukimas, reikalingos teisinės ir metodinės priemonės bei įrankiai įgalinantys diegti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu.

Ministerijos atstovai beveik bendru sutarimu teigia, kad būtina vienokia, ar kitokia forma nacionalinė strategija. Ministerijos (4) atstovai nurodo, kad „ilgalaikis, nacionalinis strateginis dokumentas lyčių lygybės pagrindu galėtų būti integruotas į kitus strateginius LT dokumentus, pvz., rengiamą „Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2050“ ir turėti daugiau sąsajų su Strateginio valdymo metodika“; (7), (8) ir (12) ministerijų atstovai nurodo, kad toks dokumentas leistų „leistų susitarti nacionaliniu dėl lygių lyčių lygybės kylančių problemų, jų sprendimų, siektinų tikslų ir uždavinių“, „priemonė padėtų vykdyti strateginį planavimą ir sukurti sistemą, standartizuoti ir suvienodinti skirtingų institucijų biudžeto sudarymą šiuo principu“, „priemonė būtų naudinga, nes tikėtina, kad suformuotų pagrindinius principus, tikslus nacionaliniu mastu“. Taip pat ministerijos (1) atstovai pažymi, kad „strategija, kaip programinis dokumentas galėtų būti papildoma priemonė rengiant strateginio planavimo ir biudžeto formavimo projektus“. Visgi yra nuomonė (3), kad „užtenka NPP horizontalaus principo taikymo“.

Gaires biudžeto lyčių lygybės principu sudarymui, kaip būtiną instrumentą akcentuoja visos ministerijos bendru sutarimu; ministerijų atstovai nurodo, kad „gairės detalizuotų kaip šis principas turėtų būti įgyvendinamas formuojant biudžeto projektą“ (1), „gairės turėtų paaiškinti biudžeto sudarymo principus šiuo aspektu, akcentuoti svarbiausius momentus, į ką atkreipti dėmesį“ (3), „gairės galėtų būti įžanga į ilgalaikį tokio dokumento (biudžeto lyčių lygybės principu) sukūrimą“ (4), „gairės supaprastintu ir palengvintu darbu“ (7) ir „gairės leistų daugiau suprasti, įsigilinti į koncepciją“ (8). Taigi **gairės yra vienas būtinausių priemonių, kurios leistų sėkmingai pradėti diegti biudžetą, grįstą lyčių lygybės principu nacionaliniu ir savivaldos lygiu.**

Trečiasis klausimas apėmė reikšmingus įgalinančios aplinkos veiksnius, kurie būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą. Ministerijų atsakymai pasiskirstė įvardijant, kad svarbus yra duomenų, segreguotų pagal lytį kaupimas ir tolesnis jų naudojimas. Ypatingas dėmesys skiriamas sektorinių duomenų lyties aspektų buvimas. Taip pat siekiant mažinti iššūkius (žr. 1 klausimo aprašymą) svarbu yra vystyti kompetencijas taikyti lyčių lygybę grįsto biudžeto sudarymo principą, turėti gaires, kaip integruoti šį principą formuojant biudžetą, turėti galimybę mokytis ir konsultuotis (žr. 18 pav.).

18 pav. Ministerijų atsakymų pasiskirstymas į klausimyno trečią klausimą: „Kokie Jūsų nuomone, žemiau išvardinti įgalinančios aplinkos veiksniai yra būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą. Prie kiekvieno aplinkos veiksnio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę“

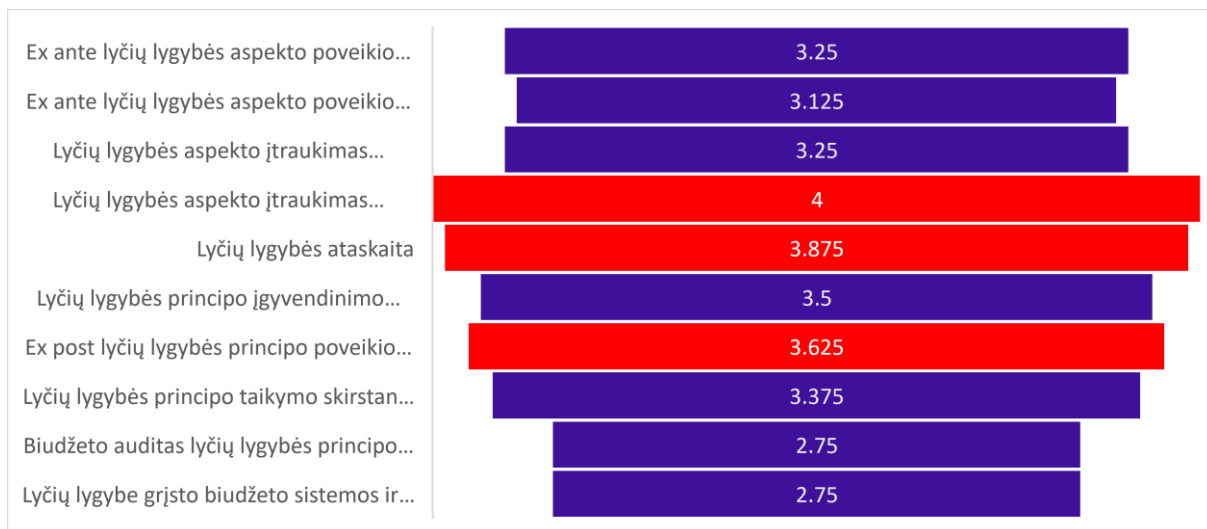

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Sėkmingas biudžeto sudaromo grindžiant lyčių lygybės aspektu atributas yra įrankiai, kurių plati įvairovė gali būti įtraukiami bent kuriame biudžeto sudarymo ciklo etape. Vienas iš klausimynų tikslų buvo nustatyti, kokius esminius įrankius ir kuriame biudžeto sudarymo ciklo etape būtų naudinga diegti, siekiant ieškoti galimybių diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Respondentų nuomonė pasiskirstė identifikudama, kad vienas svarbiausių įrankių yra lyčių lygybės aspekto įtraukimas įgyvendinant veiklas ir nustatant veiklos rezultatus. Svarbus yra bendros lyčių lygybės ataskaitos rengimas ir turėjimas. Šios ataskaitos tikslas yra pateikti ne tik lyčių lygybės principo taikymo rezultatus formuojant biudžetą, bet ir lyčių lygybės aspekto integravimo politikos srityse

vertinimą. Šių esminių įrankių išskyrimas glaudžiai sietinas ir su respondentų įvardintu *ex post* lyčių lygybės principo poveikio vertinimu visose pagrindinėse viešosios politikos srityse (žr. 19 pav.).

19 pav. Ministerijų atsakymų pasiskirstymas į klausimyno ketvirtą klausimą: „Pažymėkite, kurie, Jūsų nuomone, įrankiai būtų naudingi diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Prie kiekvieno įrankio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę“

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Paskutinis klausimyno klausimas buvo skirtas įvardinti, kuri institucija ar institucijos turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Tai yra vienas svarbiausių aspektų, norint sėkmingai diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu reikalauja politinio įsipareigojimo, tvirtos lyderystės ir aiškumo tarp įvairių vyriausybės veikėjų vaidmenų ir atsakomybės tam, kad būtų taikomas visuminis vyriausybės požiūris. Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu geriausiai gali būti realizuotas tik palankioje ir palaikančioje aplinkoje. Ministerijų nuomonių pasiskirstymas yra pateiktas R pav. Ministerijos nurodo, kad lyderystė turi bendrai koordinuojama Lietuvos Respublikos finansų ir socialinės apsaugos ir darbo ministerijų tandemu. Tačiau taip pat respondentai išskiria Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įtrauktį prisidėti prie aktyvios lyčių lygybės principo sklaidos ir taikymo atskirų institucijų veikloje (žr. 20 pav.).

20 pav. Ministerijų atsakymų pasiskirstymas į klausimyno penktą klausimą: „Pažymėkite, kuri, Jūsų nuomone, institucija (ar institucijos) turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą.“

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Ministerijų nuomone, Lietuvos Respublikos finansų ir socialinės apsaugos ir darbo ministerijų bendras darbas, siekiant sklandžiai diegti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu yra būtinas. Respondentai nurodo, kad:

- Lietuvos Respublikos finansų ministerija:
 - „LR finansų ministerija turėtų būti viena iš lyderių; ši ministerija yra strategiškai svarbi dėl kiekvieno sektoriaus biudžeto tvirtinimo“ (2).
 - „Lyderystės turėtų imtis institucija, kuri rengia Lietuvos valstybės biudžeto projektą ir organizuoja šio biudžeto vykdymą“ (3).
 - „Esant lėšų poreikiui įgyvendinant lyčių lygybę grįstą biudžetą, turėtų numatyti ir skirti reikalingas papildomas lėšas“ (7).
 - „Finansinių išteklių planavimo ir panaudojimo aspektu, kaip antroji vykdančioji institucija“ (1).
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija:
 - „Kaip moterų ir vyrų lygių galimybių politikos formuotoja ir pirmoji vykdančioji institucija, atsakinga už Nacionaliniame pažangos plane nustatyto lygių galimybių horizontaliojo principo įgyvendinimą“ (1).
 - „Institucija diegiant lyčių lygybės principu grįstą biudžetą turėtų padėti kompetencijos klausimais“ (3).
 - „<...> kartu su Finansų ministerija turėtų parengti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo metodiką“ (7).
 - Prisdėtų prie mokymų ir kompetencijų vystymo lyčių lygybės principu, lyderiautų tarpinstitucinei grupei, rengtų rekomendacijų ir kartu su Finansų ministerija per sau pavadžias institucijas (LSD ir SODRA) prisidėtų prie rezultatyvios duomenų lyčių principu prieinamumo užtikrinimo (atvira duomenų prieiga įvairiais pūjviais) (12).

Dalis ministerijų išskiria Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos išskirtinį vaidmenį ir teigia, kad „Kanceliarija galėtų būti kaip horizontaliųjų principų ir prioritetų koordinatorius“ (1), „lyderystės ir koordinavimo turi imtis LRVK, siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą, ir tam sukurti teisinę bazę, strateginį pagrindimą ir įgyvendinimo priemones“ (4), „LR Vyriausybės nutarimu turėtų būti patvirtinta nacionalinė lyčių lygybės strategija bei tarpinstitucinis veiklos planas dėl lyčių lygybės principu grįsto biudžeto“ (7).

Kaip buvo minėta dalis ministerijų pateikė savo atsakymus ir įžvalgas dėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu laisva forma, t. y. nepildė pateikto klausimyno. Yra ministerijos nuomonė (5), kad „išanalizavusi STRATA atliekamo tyrimo, kuriuo siekia nustatyti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu galimybes ir trukdžius bei galimus taikyti įrankius lyčių lygybės principo įgyvendinimui per visą biudžeto sudarymo ciklą, tikslą bei peržiūrėjusi pateiktą klausimyną, ministerija abejoja šio veiksmo tikslingumu“. Papildomai ministerija pažymi, kad „siekis įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą bei identifikuoti galimus įrankius (juos prioritetizuojant) ir jų diegimo galimybes per visą biudžeto sudarymo ciklą, ministerijos nuomone, yra perteklinis, jis apsunkintų ir taip sudėtingą biudžeto sudarymo procesą ir padidintų administracinę naštą institucijoms; atsižvelgdami į tai, nepritariame tokio naujo reikalavimo įvedimui“. Kita ministerija (11) nurodo, kad „rengia ministerijos biudžeto projektą, ministerijos strateginio veiklos plano ir ministerijos veiklos plano projektus, tačiau lyčių lygybės klausimai rengiant šiuos dokumentus nėra aptariami, analizuojami“, todėl negali pateikti jokių papildomų įžvalgų šia tema. Galiausiai kita ministeriją (6) pažymi Lietuvos teisinėje bazėje įtvirtintus lygių galimybių visiems ir lyčių lygybės principus¹¹⁶. Ministerijos atstovai taip pat pabrėžia, kad „nėra suformuotos ilgalaikės praktikos taikant kiekvieną iš paminėtų principų biudžeto planavimo etapuose ir planavimo dokumentų rengime“. Todėl siūlo: „pirmiausia turėtų būti suformuluota ir iškomunikuota aiškesnė vizija ar koncepcija kaip horizontalusis lygių galimybių visiems principas, taip pat lyčių lygybės principas turėtų/galėtų atsispindėti valstybiniu ir savivaldos lygmeniu, t. y. kiekvienos institucijos, įstaigos ar savivaldybės veikloje (įskaitant biudžeto planavimą), kokie galėtų būti taikomi konkretūs veiksmai, metodai, galimi įrankiai visame biudžeto sudarymo ir planavimo dokumentų rengimo cikle. Manytina, kad būtų tikslinga tokią koncepciją pateikti su konkrečiais gerosios praktikos pavyzdžiais, iliustruojančiais minėtų principų taikymą“.

¹¹⁶ 2021-2030 metų Nacionaliniame pažangos plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021-2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“, vienas iš trijų horizontaliųjų principų yra Lygių galimybių visiems principas. Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo 4 straipsnyje įvardinti strateginio valdymo sistemos principai ir vienas iš jų yra lyčių lygybės principas.

Atsižvelgiant į išdėstytą, **siūlytina**:

- pirmiausia aiškiai suformuoti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu koncepciją, kurioje būtų nuosekliai išdėstytas šio principo integravimas į strateginio planavimo ir biudžeto sudarymo įrankius,
- pateikti gaires ir metodiką šio principo integravimui.

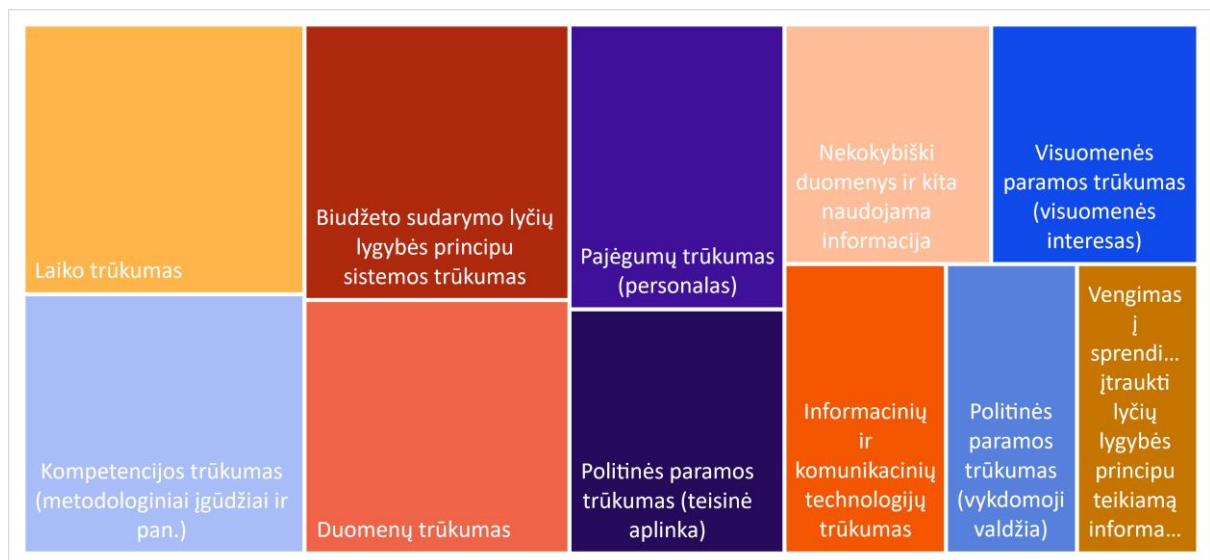
Pažymėtina, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija galėtų aktyviai prisidėti prie aktyvios lyčių lygybės principo sklaidos ir taikymo atskirų institucijų veikloje (mokymai, gerosios patirties sklaida), Lietuvos Respublikos finansų ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turėtų parengti metodines gaires dėl lyčių lygybės principo integravimo į planavimo ir biudžeto sudarymo dokumentus. Šie pirmieji žingsniai galėtų padėti pagrindą ir įtraukti dalyvius prisidėti prie aktyvaus biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimo.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad turint esminius metodinius pagrindus diegimui, svarbu juos išbandyti ir įvertinti pasitelkiant „smėlio dėžės“ metodiką, t. y. biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimą organizuoti ne visu valstybiniu ir savivaldos lygmeniu, o pasirinkti (inicijuoti laisvą pasirinkimą) ministeriją, kuri norėtų ir įgyvendintų pilotinį šio principo taikymą sudarant biudžetą (ar biudžeto atskiras išlaidų kategorijas).

4.1.2. Savivaldybių požiūris

Savivaldybės, išreikšdamos savo požiūrį pirmu anketos klausimu nurodo, kad esminiai iššūkiai, kurie kyla norint taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu yra laiko ir kompetencijos, taikant lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus, trūkumas. Taip pat svarbus yra duomenų ir bendros biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemos trūkumo aspektai. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad ministerijų ir savivaldos vertinimu pagrindiniai iššūkiai sutampa ir manytina, kad jų pašalinimas arba bent jų sumažinimas prisidėtų prie sklandaus biudžeto lyčių lygybės principu diegimo. Savivaldos atstovai prie svarbesnių iššūkių taip pat pažymi, kad pajėgumų (personalo) trūkumas ir politinės paramos (teisinės aplinkos ribotumai) lemia, kad sėkmingai diegti tokį biudžetą nepavyktų; pažymėtina, kad savivaldybės (ypač mažesnės) turi ribotą kiekį personalo papildomoms funkcijoms įgyvendinti bei teisingai pabrėžia, kad svarbu turėti veiksmingą teisinę aplinką, kuri sudarytų sąlygas ir būtų pagrindas biudžeto grįsto lyčių lygybės principu diegimui (žr. 21 pav.).

21 pav. Savivaldybių atsakymų pasiskirstymas į klausimyno pirmą klausimą: „Kokie pagrindiniai iššūkiai Jūsų atstovaujamai institucijai iškyla strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu siekiant taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus?“

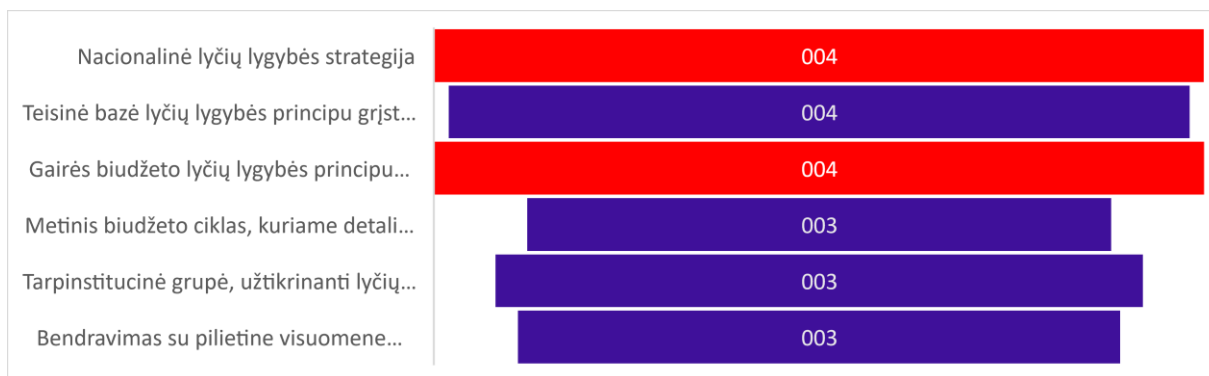

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Antras anketos klausimas buvo skirtas sužinoti savivaldos respondentų nuomonei, kurios iš išvardintų priemonių yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui. Savivaldybių atstovų atsakymai leido išskirti esmines priemones, kurios būtinos norint pradėti diegti lyčių lygybės principą formuojant biudžetą. Yra skiriamos šios pagrindinės priemonės (žr. 22 pav.):

- Nacionalinė lyčių lygybės strategija.
- Gairės biudžeto lyčių lygybės principu sudarymui.

22 pav. Savivaldybių atsakymų pasiskirstymas į klausimyno antrą klausimą: „Kokios, Jūsų nuomone, žemiau išvardintos priemonės yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui. Prie kiekvienos priemonės pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę.“

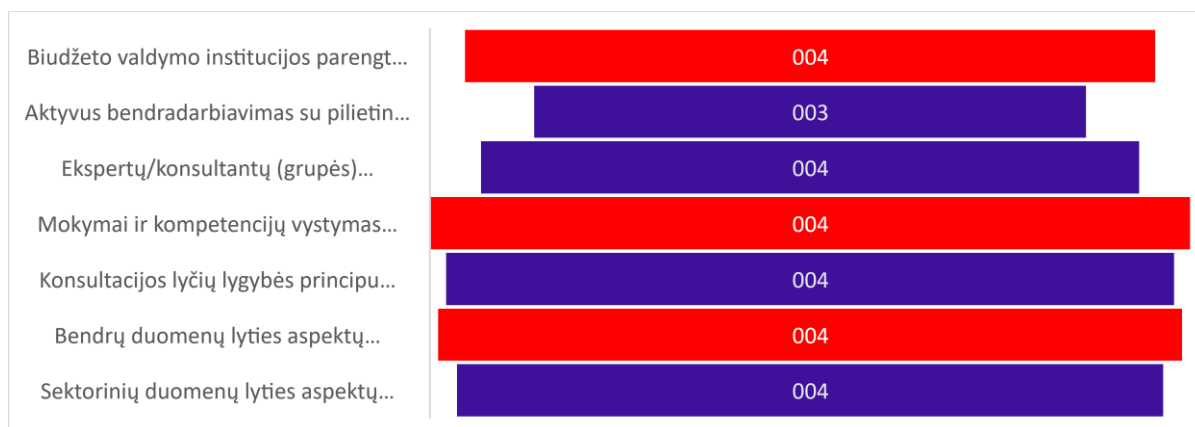

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Reikėtų pažymėti, kad išskirtos respondentų priemonės siejasi su pirmo klausimo atsakymais, kuriame įvardinti pagrindiniai iššūkiai; klausimyno dalyviai nurodo, kad būtinas stiprus teisinis pagrindas, kuris įgalintų ir aiškiai paskirstytų atsakomybę tarp biudžeto grįsto lyčių lygybės principu diegimo dalyvių. Taip pat svarbus ir metodinis pagrindas (priemonės ir įrankiai), kuris leistų įgalinti suinteresuotiems asmenims kelti kvalifikaciją šioje srityje ir diegti biudžetą grįstą lyčių lygybės principu.

Trečiasis klausimas apėmė reikšmingus įgalinančios aplinkos veiksnius, kurie būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą. Savivaldybių respondentų atsakymai pasiskirstė įvardijant, kad svarbus yra duomenų, segreguotų pagal lytį kaupimas ir tolesnis jų naudojimas. Taip pat siekiant mažinti iššūkius (žr. 1 ir 2 klausimo aprašymą) svarbiausias įgalinančios aplinkos veiksnys yra nurodytas – kompetencijų taikyti lyčių lygybe grįsto biudžeto sudarymo principą vystymas, turėti gaires, kaip integruoti šį principą formuojant biudžetą, turėti galimybę mokytis ir konsultuotis (žr. 23 pav.).

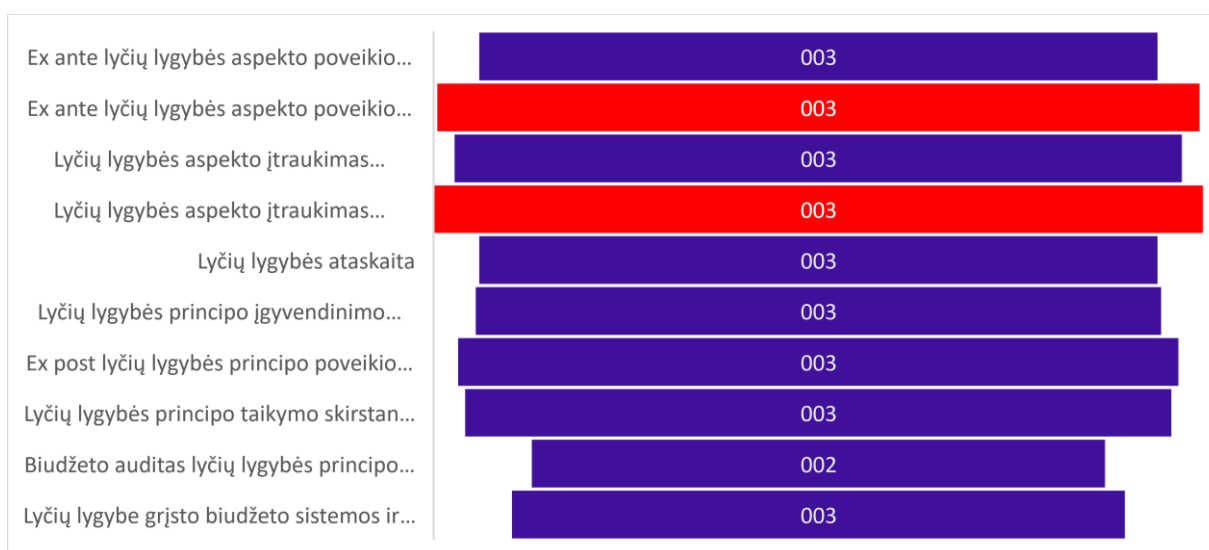
23 pav. Savivaldybių atsakymų pasiskirstymas į klausimyno trečią klausimą: „Kokie Jūsų nuomone, žemiau išvardinti įgalinančios aplinkos veiksniai yra būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą. Prie kiekvieno aplinkos veiksnio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę.“

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Vienas iš klausimynų tikslų buvo nustatyti, kokius esminius įrankius ir kuriame biudžeto sudarymo ciklo etape būtų naudinga diegti, siekiant ieškoti galimybių diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Savivaldos respondentai, lyginant su ministerijų respondentais nurodė kitus įrankius, kurie galėtų būti įtraukiami į biudžeto sudarymo ciklą. Respondentai nurodė, kad svarbu jau pradiname (išankstiniame) biudžeto rengimo ciklo etape pradėti taikyti įrankius, kurie integruotų lyčių lygybės principą; respondentai išskiria *ex ante* lyčių lygybės aspekto poveikio vertinimą pasirinktose viešosios politikos srityse įtrauktose į biudžetą. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šis įrankis gali būti sėkmingai pritaikomas ypač įtraukiant lyčių lygybės principo taikymą formuojant savivaldybės biudžetą. Literatūroje yra nurodoma, kad pradinis lyčių lygybės principo taikymas neturi būti plačiai naudojamas sudarant visą biudžetą, o kaip tik siūloma išskirti 1-5 prioritetingas sritis ir jose pradėti taikyti lyčių lygybės principą (formuoti biudžeto išlaidas atsižvelgiant į šį principą). Savivaldos respondentų nuomonė taip pat sutapo su ministerijos atstovų nuomone ir kaip vieną svarbiausių įrankių jie nurodė lyčių lygybės aspekto įtraukimą įgyvendinant veiklas ir nustatant veiklos rezultatus. (žr. 24 pav.).

24 pav. Savivaldybių atsakymų pasiskirstymas į klausimyno ketvirtą klausimą: „Pažymėkite, kurie, Jūsų nuomone, įrankiai būtų naudingi diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Prie kiekvieno įrankio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę.“

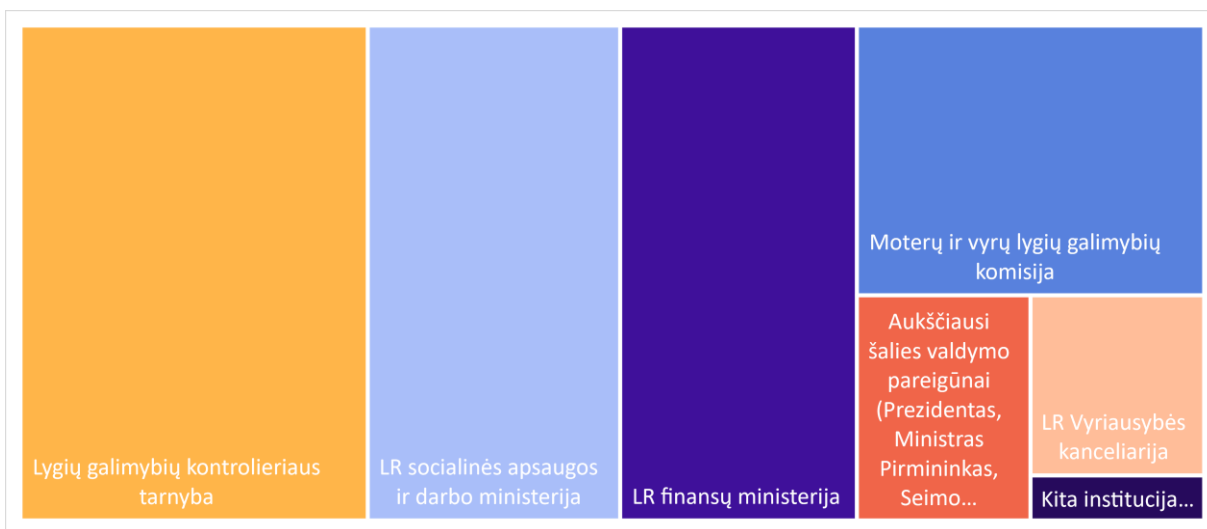

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Paskutinis klausimyno klausimas buvo skirtas įvardinti, kuri institucija ar institucijos turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Tai yra vienas svarbiausių aspektų, norint sėkmingai diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Savivaldos atstovų nuomonių pasiskirstymas yra pateiktas R pav. Savivaldybių atstovai teigia, kad pirmuoju smuiku turėtų griežti Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Taip pat pabrėžia, kad svarbus yra bendras Lietuvos Respublikos finansų ir socialinės apsaugos ir darbo ministerijų sutarimas ir šios veiklos koordinavimas (žr. 25 pav.). Visgi reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lyčių galimybių kontrolieriaus tarnyba siekdama nepriklausomumo tiesiogiai koordinuoti šios veiklos negalėtų, tačiau gali reikšmingai prisidėti švietėjiška veikla, lygių galimybių užtikrinimo sklaida.

Lietuvos savivaldybių asociacija, aktyviai tarpininkaudama platinant sudarytą klausimyną savivaldybėms, apibendrinama savivaldybių išsakytas įžvalgas pateikė savo nuomonę analizuojamu klausimu; asociacija pažymi, „kad dalis savivaldybių, nepateikusių užpildytų klausimynų, savo atsakymuose nurodė, kad kompetentingai užpildyti atsiųsto klausimyno negali, nes neturi pakankamai žinių ir patirties lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo taikyme, rengiant strateginius veiklos planus. Savivaldybėms reikalinga šio principo taikymo praktikoje metodinė pagalba, konsultavimas ugdant personalo gebėjimą įvertinti poveikį lyčių lygybei. Savivaldybių nuomone, būtų tikslinga organizuoti mokymus savivaldybių Tarybų nariams ir administracijų darbuotojams, sukurti lyčių lygybės principo taikymo sudarant biudžetą metodiką, kuria galėtų vadovautis visos savivaldybės formuodamos ir vykdydamos savo biudžetus“. Taip pat yra pabrėžta, kad „sudarydamos savivaldybių biudžetus ir strateginius planavimo dokumentus, savivaldybės siekia ir stengiasi turimų žmogiškųjų išteklių (personalo) bei turimų žinių rėmuose užtikrinti lyčių lygybės principo laikymąsi visose srityse“.

25 pav. Savivaldybių atsakymų pasiskirstymas į klausimyno penktą klausimą: „Pažymėkite, kuri, Jūsų nuomone, institucija (ar institucijos) turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą.“

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis tyrimo rezultatais

Šios savivaldos įžvalgos atskleidžia būtinus daryti žingsnius, norint sėkmingai diegti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemą. Pirmiausia, savivaldos atstovai nurodo, kad savo kompetencijos ribose pagal galimybes užtikrina lyčių lygybės principo taikymą įvairiose srityse, visgi pabrėžia, kad **būtina**:

- Metodinė pagalba ir metodiniai įrankiai.
- Konsultacijos ugdant savivaldos personalo kompetencijas taikyti lyčių lygybės principą formuojant biudžetą.
- Mokymai ir įvairūs ugdomieji susitikimai, kurių metu būtų pristatomi metodiniai įrankiai ir jų taikymas.

Išskirti veiksmai pabrėžia nuoseklų ir grindžiamą kompetencija biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimą. Atsižvelgiant į išdėstytą, siūloma, remiantis užsienio miestų gerąja praktika, biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu diegimą vykdyti nuosekliai ir pritaikant jau minėtą „smėlio dėžės“ principą, t. y. kartu su Lietuvos savivaldybių asociacija identifikuoti vieną ar kelias savivaldybes, kurios savo iniciatyva norėtų dalyvauti pilotiniame diegimo projekte. Išskirtos savivaldos respondentų būtinos priemonės ir įrankiai būtų integruoti kartu su užsienio miestuose taikytais įrankiais ir diegimo žingsniais sėkmingai skleisti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principais nuostatas. Pilotinis modelis leistų aktyviai išbandyti įrankius savivaldos veikloje ir lanksčiai reaguoti į įrankių privalumus ir trūkumus (adaptuoti prie savivaldos galimybių ir iš karto siūlyti tobulintinas diegimo vietas).

4.2. Focus grupės interviu analizė

STRATA tyrimo metu, pateikus klausimyną LR ministerijoms ir Lietuvos savivaldybėms, išryškėjo, kad didžiajai daliai tyrime dalyvavusių institucijų biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu nėra aktualus, jos neturi informacijos apie šį reiškinį bei neturi žinių ir patirties kaip reikėtų integruoti lyčių lygybės principą sudarant biudžetą ir t.t.

Focus grupės interviu (informacija apie interviu pateikta 1.2.2. ataskaitos skyriuje ir 7 priede) metu iškeltos šios priežastys, kodėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) procesas nėra sklandus: sociokultūrinio konteksto ypatumai, politinės valios trūkumas, žinių trūkumas.

Sociokultūrinio konteksto ypatumai

Teigiama, kad biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) procesas nėra sklandus dėl su požiūriu susijusio nedidelio bendro poreikio. Lyčių lygybės principas nelengvai integruojamas įvairiose visuomenės srityse.

Neretai šis požiūris, jau turint tam tikras žinias apie lyčių lygybę, suformuoja kitą problemą arba eina lygiagrečiai su ja – per siauro supratimo apie lyčių lygybės principą problemos. Pavyzdžiui, dažniausiai jis suvokiamas kaip „50/50“ santykio reprezentavimas, tačiau reikiamo supratimo apie moterų ir vyrų lygių galimybių horizontalaus principo integravimą į visas viešosios politikos sritis, šio principo veikimą bei poveikį nėra.

Politinės valios trūkumas

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu yra neatsiejamas nuo lyčių lygybės politikos. Nepaisant to, kad valstybiniu bei savivaldos lygmenimis yra priimta reikšmingų politinių sprendimų, parengta svarbių šiuos sprendimus lydinčių teisinių dokumentų, sprendimus įgyvendinti praktikoje nėra paprasta. Manoma, kad politinė valia įgyvendinama, kai sprendimai ne tik suplanuoti, bet ir yra pareikalaujama atsakomybės šiuos sprendimus įgyvendinti.

Žinių trūkumas

Žinių trūkumas susijęs su biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu praktikos naujumu. Teigiama, kad trūksta tam tikrų metodinių išaiškinimų, tam tikrų gairių kaip reikėtų praktiškai sudaryti biudžetą lyčių lygybės principu. Nesant metodikoms, aiškioms rekomendacijoms bei aiškiems nurodymams, tam tikriems įstatyminiams reikalavimams, įstaigos nežino kaip tą reikėtų daryti, tad negali taikyti įrankių formuojant biudžetą.

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso Lietuvoje įgyvendinimo priemonės, etapai ir koordinavimas (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu)

Focus grupės interviu metu aptariant kokių reikėtų sprendimų valstybiniu ir savivaldos lygmenimis keičiant dabartinę situaciją, išskirtos galimos priemonės ir veiksmai trumpuoju, vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso keitimo priemonės ir veiksmai

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu trukdis	Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu procesui keisti reikalingos priemonės ir veiksmai
Trumpasis laikotarpis (iki 3 metų)	
Politinės valios trūkumas	Nacionalinio lygmens strategijos parengimas/atnaujinimas (koordinuoja LR Vyriausybės kanceliarija, įsitraukia ministerijos)
	Visų sričių ekspertų indėlis formuojant biudžeto lyčių lygybės principu principus ir elementus (pavyzdžiui, Statistikos departamento, NVO indėlis)
	Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos stiprinimas (įsitraukia visų ministerijų atstovai/ LR Finansų ministerija koordinuoja)
	Tarpinstitucinės grupės suformavimas (koordinuoja LR Vyriausybės kanceliarija, įvertina ko trūksta biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu ir suformuoja planą trūkumams pašalinti/ kelia aktualiuosius klausimus)
	Už lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimą konkrečiose institucijose atsakingų asmenų priskyrimas
Žinių trūkumas	Mokymai institucijose paskirtiems atsakingiems žmonėms, formuojamos jų žinios, etc.
	Metodikos parengimas
	Mokymai specialistams
Vidutinis (3-5 metai) ir ilgasis laikotarpis (5 metai ir ilgiau)	
Sociokultūrinio konteksto ypatumai	Kuo anksčiau inicijuojami pokyčiai švietime lyčių lygybės klausimais
Politinės valios trūkumas	Tęsimos sėkmingos trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos, koordinavimas
Žinių trūkumas	Tęsimos sėkmingos trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos, koordinavimas

Šaltinis: sudaryta autorių

Aptartos trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos vėliau diskusijos narių buvo siekiamos prioretizuoti. Vis dėlto, visos išskirtos priemonės ir veiklos dalyvaujančiųjų buvo pripažintos labai svarbiais biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso elementais. Nuspręsta aptartų veiklų neatsisakyti bei jų neprioretizuoti, kadangi tai yra kompleksinė priemonė ir visi jos aspektai (palaiapsniui) turėtų būti įtraukti bei įgyvendinami. Diskusijos narių buvo pasirinktos šios politinės lyderystės įveiklinimo srities trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos, aptartas jų koordinavimas: nacionalinio lygmens strategijos parengimas/atnaujinimas, moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos stiprinimas, tarpinstitucinės grupės suformavimas (žr. 11 lentelė). Taip pat buvo išskirtos šios žinių įgijimo srities trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos, aptartas jų koordinavimas: mokymai institucijose paskirtiems atsakingiems žmonėms, formuojamos jų žinios, etc., metodikos parengimas bei mokymai specialistams.

Politinės lyderystės įveiklinimas

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinimui ypatingai aktualus politinės lyderystės įveiklinimo postūmis – aptariamoms biudžeto formavimo iniciatyvos patvirtinimas vyriausybiniu lygmeniu (pavyzdžiui, Vyriausybės posėdyje). Tokiu būdu būtų pabrėžta, kad valstybėje nėra nesvarbių sričių (visos sritys yra vienodai svarbios). Tad ir prie biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvos įgyvendinimo turėtų prisidėti ir visos atsakingos institucijos: nacionaliniu lygmeniu turėtų įsitraukti visos LR ministerijos, subnacionaliniu – savivaldybės.

Nacionalinio lygmens strategijos parengimas/atnaujinimas

Nacionalinio lygmens strategijoje biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu klausimais turėtų būti numatytos visos aktualios biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu įgyvendinančios priemonės ir veiklos, jų koordinavimas, kiti svarbūs aspektai. Strategijos parengimą/atnaujinimą siūloma koordinuoti LR Vyriausybės kanceliarijai, įsitraukiant visoms ministerijoms. Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija¹¹⁷ kaip patariamoji, strateginė ir ekspertinė institucija, rengiant/atnaujinant strategiją, keltų aktualiuosius klausimus, identifikuotų trūkumus aktualiame srityse, siūlytų priemones ir veiklas trūkumams pašalinti. Svarstant biudžeto lyčių lygybės principu sudarymo principus ir elementus, būtinas visų sričių ekspertų indėlis. Visų sričių ekspertai turėtų išreikšti poziciją kokie duomenys reikalingi tam, kad formuojant tokio pobūdžio biudžetus atsirastų kiti esminiai elementai ir tam, kad biudžetas iš tiesų atitiktų horizontalų lygių galimybių principą. Paminėtinas aktualus Lietuvos Statistikos departamento atstovų, NVO atstovų dalyvavimas. Pažymėtina, kad strategijoje numatytos priemonės ir veiksmai pasižymėtų pragmatiškumu – būtų nesudėtingai realizuotos praktikoje.

Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos stiprinimas

Manoma, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudėtyje turi būtina būti visos ministerijos, nes nėra srities, kurioje nebūtų aktuali lyčių lygybė. Tad aktualu, kad į Komisijos veiklą įsitrauktų šiuo metu joje nedalyvaujančių ministerijų atstovai. Svarbu yra ir tai, kad Komisija šiuo metu yra plačiai apimanti ir nevyriausybinių sektorių. Taip pat pažymėtina, kad suformuota Komisija būtų galią turinti grupė. Tai būtų galia nebūtina priimti sprendimus, bet bent aktualius klausimus atnešti į savo kompetencijų atsakingas institucijas, kuriose toliau būtų kalbama dėl lygių galimybių, lyčių lygybės principų, biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu. Įgalinimas taip pat reikšia ir pačios Komisijos narių suvokimo minimais klausimais didinimą (aktualūs mokymai dalies ministerijų atstovams).

Taip pat buvo išsakytas pasiūlymas, kad Komisijoje biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu klausimus galėtų koordinuoti LR Finansų ministerija.

Tarpinstitucinės grupės suformavimas

Planuojant biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą, tarpinstitucinė grupė (prieš sudarant tarpinstitucinę grupę, galėtų būti ir aktualių institucijų pagrindu atstovų surengta diskusija) įvertintų, kokių elementų trūksta tokiam biudžetui sudaryti, kokia apimtimi toks biudžetas galėtų būti formuojamas. Apsvarsčius minimus aspektus, galima būtų vertinti ar trūksta tam tikrų įrankių, mokymų ir pan. Tarpinstitucinė grupė sudarytų planą iškeltiems trūkumams pašalinti. Tarpinstitucinės grupės veiklai koordinuoti siūlomas LR

117 Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija <<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/moteru-ir-vyru-lygybe/moteru-ir-vyru-lygiu-galimybiu-komisija>>.

Vyriausybės kanceliarija. Taip pat trumpuoju laikotarpiu, norint, kad formuojant biudžetuose atsirastų lygių galimybių principas, turėtų būti svarbus LR Finansų ministerijos vaidmuo, kadangi biudžeto formavimai ir biudžetas tai yra vis tik jų sritis, jų atsakomybė ir teisės aktai atitinkamai keičiami yra jų. Taip pat pabrėžiama, kad biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu klausimas iš tarpinstitucinės grupės neturėtų būti perduotas pavaldžioms (Vyriausybės ar kitoms) institucijoms taip prarandant šio klausimo svarbą.

Už lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimą konkrečiose institucijose atsakingų asmenų priskyrimas
Siekiant, kad apskritai lygių galimybių ir lyčių klausimai pajudėtų (valstybiniu ir savivaldos lygmenimis), reikalingi asmenys institucijose, atsakingi už lygių galimybių, lyčių lygybės, šios srities finansavimo klausimų koordinavimą nacionalinėse institucijose. Šių asmenų atsakomybės turi būti konkrečiai tose institucijose susietos su lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimu. Tokie asmenys turėtų būti paskirti kiekvienoje ministerijoje (pagal galimybes ir savivaldybėse). Svarbu pabrėžti, kad šių asmenų veikla ir atsakomybė nebūtų papildoma funkcija šalia jau turimų funkcijų, bet turėtų būti įtraukta į jų pareigybes. Teigiama, kad tinkamai atlikti lygių galimybių ir lyčių tematikos darbus reikia konkrečių žinių, skirti pakankamai laiko. Tokių funkcijų atsakingų asmenų pareigybėje suformavimas sustiprintų ir Moterų ir vyrų lygių galimybių komisiją (pavyzdžiui, ministerijų atstovai taptų Komisijos nariais, jų žinios ir veikla sustiprintų Komisiją, etc.).

11 lentelė. Focus grupės interviu dalyvių rekomenduojami politinės lyderystės įveiklinimo veiksmai

- **Nacionalinio lygmens strategijoje** biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu klausimais turėtų būti numatytos visos aktualios biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu įgyvendinančios priemonės ir veiklos, jų koordinavimas, kiti svarbūs aspektai. Strategijos parengimą/atnaujinimą siūloma koordinuoti LR Vyriausybės kanceliarijai, įsitraukiant visoms ministerijoms. Svarstant biudžeto lyčių lygybės principu sudarymo principus ir elementus, būtinas **visų sričių ekspertų** (pavyzdžiui, Lietuvos Statistikos departamento, NVO) indėlis.
- **Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos** sudėtyje turėtų būti visos ministerijos, tad rekomenduojama, kad į Komisijos veiklą įsitrauktų šiuo metu joje nedalyvaujančių ministerijų atstovai.
- Planuojant biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą, **tarpinstitucinė grupė** įvertintų trūkstumams tokiam biudžetui sudaryti, galimas tokio biudžeto formavimo apimtį, sudarytų planą išskeltiems trūkumams pašalinti. Tarpinstitucinės grupės veiklą rekomenduojama koordinuoti LR Vyriausybės kanceliarijai, taip pat svarbus LR Finansų ministerijos vaidmuo.
- Aktualių lygių galimybių ir lyčių klausimų įgyvendinimui (valstybiniu ir savivaldos lygmenimis) svarbu priskirti asmenis kiekvienoje ministerijoje, savivaldybėje, atsakingus už lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimą konkrečioje institucijoje.

Šaltinis: sudaryta autorių

Žinių įgijimas

Rekomenduojamos žinių įgijimo srities trumpojo laikotarpio priemonės ir veiklos: mokymai institucijose paskirtiems atsakingiems žmonėms, formuojamos jų žinios, etc. bei mokymai specialistams, metodikos parengimas.

Atsakingų už lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimą nacionalinėse institucijose asmenų mokymai bei konsultacijos

Už lygių galimybių ir lyčių lygybės principo integravimą konkrečiose institucijose atsakingiems asmenims reikėtų formuoti mokymus, konsultuoti bei suteikti sudėtingos biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu srities žinias tam, kad šie asmenys būtų pasirengę įgyvendinti biudžeto rengimo lyčių lygybės principu įgyvendinimą konkrečioje institucijoje.

Specialistų mokymai bei konsultacijos, metodikos parengimas

Taip pat aktualūs įvairaus pobūdžio mokymai specialistams tam, kad didėtų bendros žinios biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu srityje. Siekiant praktiškai įgyvendinti lyčių lygybės principo diegimą formuojant biudžetus, turėtų būti apmokyti žmonės, kurie suprastų biudžetų formavimo specifiką diegiant lyčių lygybės principą. Turėtų būti galimybė konsultuotis aktualiais šios srities klausimais. Tuo pačiu svarbus aktualios/-ių metodikos/-ų parengimas tam, kad institucijose asmenys galėtų, formuodami biudžetus (valstybės ar savivaldos lygiu), juose

pradėti įdiegti lygybės principą. Metodikos rengimas ir mokymai galėtų vykti bendradarbiavimo principu. Parengti metodines rekomendacijas, susijusias su biudžeto planavimu ir jo klausimais bei šio aspekto apmokyti specialistus siūloma LR Finansų ministerijai, su turinio klausimais – lyčių lygybės politiką formuojančiai institucijai.

Kalbant apie priemones ir veiklas bei lyderystę politinės lyderystės įveiklinimo ir žinių įgijimo srityse vidutiniu ir ilguoju laikotarpiais, teigiama, kad pradiniam laikotarpyje inicijuotos sėkmingos priemonės ir veiklos turėtų būti tęsiamos, o lyderystė neturėtų skirtis. Vis dėlto, trumpojo laikotarpio pabaigoje įvertinus tam tikrų priemonių trūkumą ir poreikį, esamą priemonių ir veiklų paketą vertėtų patobulinti, trūkstamas priemones ir veiklas inicijuoti.

Sociokultūrinio konteksto ypatumų kaita

Vidutiniu ir ilguoju laikotarpiais tampa aktualios priemonės ir veiklos bei jų koordinavimas siekiant įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu pokyčius sociokultūrinio konteksto ypatumų srityje. Teigiama, kad pokyčiai švietimo sistemoje – strateginė priemonė ateičiai tam, kad vėliau tektų kuo mažiau papildomai šviesti visuomenę lyčių lygybės klausimais. Siekiant ilgalaikio poveikio, lyčių lygybės svarbiausieji aspektai švietime turi būti įveikinti kiek įmanoma anksčiau.

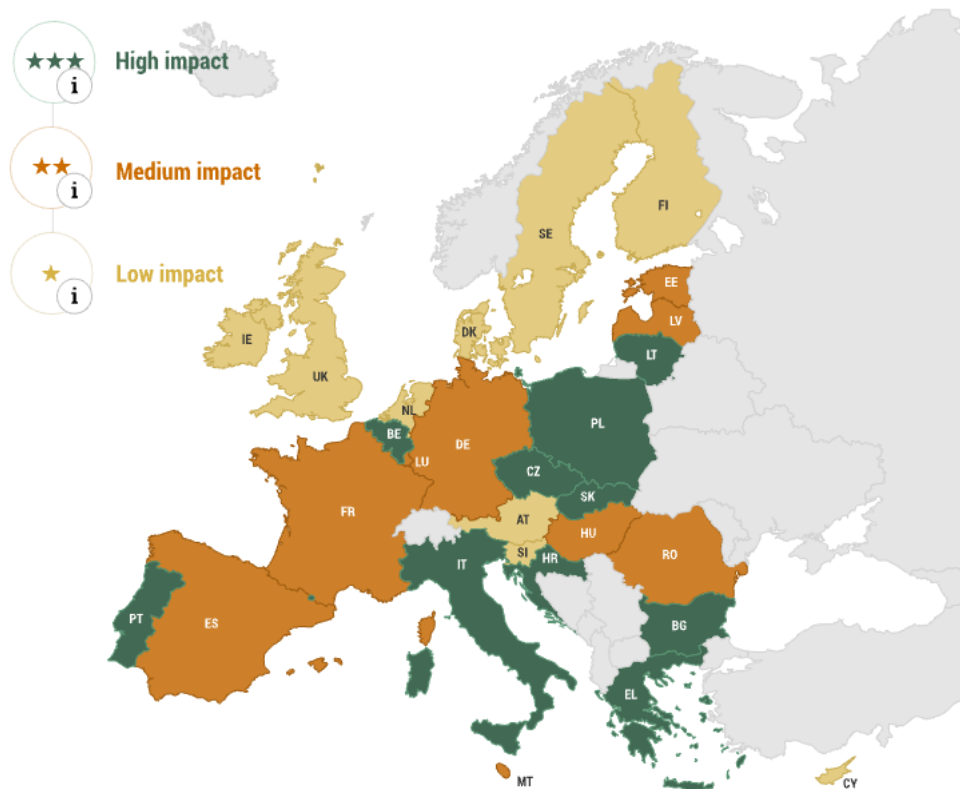
Literatūros sąrašas

- 1) Balandynowicz-Panfil, K.; Opacka, U. Gdansk Gender Budget Initiative. 2005. Network of East-West Women NEWW Polska, 2005. ISBN 83-916469-6-3
- 2) Budlender D., Elson D., Hewitt G., Mukhopadhyay T. 2001. Gender Budgets Make Cents (Understanding Gender Responsive Budgets). London: The Common Wealth's Secretariat
- 3) Chakraborty, L. 2019. Gender Budgeting as PFM in OECD Countries: Empirical Evidence from Sweden. NIPFP Working paper series. National Institute of Public Finance and Policy, New Delhi.
- 4) Council of Europe. 2005. Gender Budgeting. Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting. Equality Division, Directorate General of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe.
- 5) EIGE, 2015. Lyčių lygybės indeksas. Nuo 2005 m. Europos Sąjungoje pasiektos pažangos vertinimas. <<http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0116023ltn.pdf>>.
- 6) EIGE, 2018. Gender budgeting. Mainstreaming gender into the EU budget and macroeconomic policy framework <<https://eige.europa.eu/publications/gender-budgeting-mainstreaming-gender-eu-budget-and-macroeconomic-policy-framework>>.
- 7) EIGE, 2020. Biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą. Nuosekliai taikomas priemonių rinkinys.
- 8) Elomäki, A. & Ylöstalo, H. 2021: Gender budgeting in the crossroad of gender policy and public financial management: The Finnish case, Public Money & Management, DOI: 10.1080/09540962.2021.1927528
- 9) Elson, D. 2001. What is a Gender Responsive Budget Initiative? Karen Judd (ed.) Gender Budget Initiatives. Strategies, Concepts and Experiences. New York: UNIFEM, 15–29.
- 10) ES fondų valdymo vadovas, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
- 11) Europos audito rūmų ataskaita, 2021. Lyčių aspekto integravimas į ES biudžetą: laikas pereiti nuo žodžių prie veiksmų <https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_10/SR_Gender_mainstreaming_LT.pdf>.
- 12) Gender equality initiatives in the Spring Budget for 2021 (published 30 April 2021 <<https://www.government.se/articles/2021/04/gender-equality-initiatives-in-the-spring-budget-for-2021/>>).
- 13) Jubeto, Y., Gualda, M. J., Aguilera, B., Del Olmo, A., Cirujano, P., & de Villota, P. 2018. Lessons from Gender Budgeting Experiences in Spain. In Gender Budgeting in Europe (pp. 221-246). Palgrave Macmillan, Cham.
- 14) Krinickienė, E. 2014. Lyčių aspekto poveikio ekonominei politikai vertinimas: Lietuvos atvejis. Mykolo Romerio universitetas.
- 15) Łapniewska, Z. 2018. Transconceptualisation of Gender Budgeting Ideas in the Polish Context. In Gender Budgeting in Europe (pp. 247-269). Palgrave Macmillan, Cham.
- 16) Lietuvos Respublikos Konstitucija <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>>.
- 17) Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0CC6CB2A9E42/asr>>.
- 18) Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.746227138BCB/FlcEVzJmSQ>>.
- 19) Ministry of Social Affairs and Health, 2021/10. Making Finland a global leader in gender equality: Government action plan for gender equality 2019-2023, p. 49 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162844/STM_2021_10_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 20) Ministry of Social Affairs and Health. 2016. Promoting Gender Equality in Finland. Public Authorities promoting Gender Equality in Finland <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74770/STM_Promoting%20gender%20equality%20in%20Finland_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 21) O'Hagan, A. 2018. Conceptual and Institutional Origins of Gender Budgeting. In: O'Hagan A., Klatzer E. (eds). Gender Budgeting in Europe. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-64891-0_2>.
- 22) OECD. 2018. Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality. Implementing the 2015 OECD Recommendation on Gender Equality in Public Life <<https://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/toolkit-for-mainstreaming-and-implementing-gender-equality.pdf>>.

- 23) OECD. 2020. Gender Budgeting Framework. Highlights. OECD Journal on Budgeting, Volume 2020 Issue 2. <<https://www.oecd.org/gov/budgeting/Gender-Budgeting-Highlights.pdf>>.
- 24) Patton, M. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. SAGE Publications. Newbury Park London New Delhi.
- 25) Rakauskienė O. G., Štreimikienė D., Žalėnienė I., Kiaušienė I., Servetkienė V., Krinickienė E. 2014. Lyčių ekonomika. Monografija – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 26) Rakauskienė, E. & Krinickienė, E. 2009. Lyčiai jautraus biudžeto koncepcija ir jo formavimo prielaidos Lietuvoje. Socialinių mokslų studijos, Nr. 1, 223-243.
- 27) Rakauskienė, O. 2002. Makroekonominė politika: genderinis požiūris. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 3, 9-26.
- 28) Rakauskienė, O. G., Krinickienė, E., Volodzkienė, L., Servetkienė, V. 2019. Darbo užmokesčio ir pensijų atotrūkio tarp moterų ir vyrų priežasčių analizė. Mykolo Romerio universitetas.
- 29) Rakauskienė, O. G., Lisauskaitė, V. 2008. Lyčių aspekto integravimas į biudžetą. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
- 30) Ronnie Downes and Scherie Nicole, OECD. 2020. Designing and implementing gender budgeting – a path to action. <<https://www.oecd.org/gov/budgeting/designing-and-implementing-gender-budgeting-a-path-to-action.pdf>>.
- 31) Šidlauskienė, V. 2015. Sprendimų projektų poveikio lytims vertinimo metodika. Lyčių lygybės patarėjas valstybės ir savivaldybių įstaigoms, 9 <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Projektu-konkursai/MVLG%20konkursai/4-2-priedas_Poveikio_lytims_vertinimo_metodika_2015_12_28.pdf>.
- 32) Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programa <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/9091_vmvlg_programa-2015-2021-m.pdf>.
- 33) Wengraf T. 2004. *Qualitative Research Interviewing*. London: Sage Publications.
- 34) World Economic Forum, 2021. Global Gender Gap Report. Insight Report, March 2021. <<https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023>>.

Priedai

1 priedas. Lyčių lygybės poveikis ES valstybių narių BVP 2030 m.

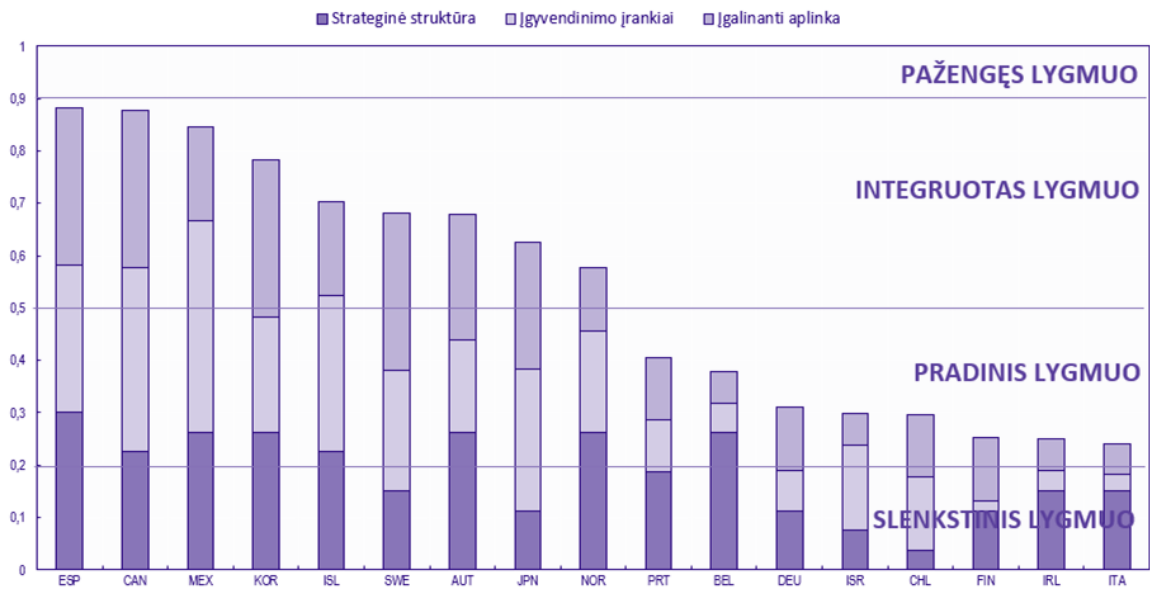

Šaltinis: Economic case for gender equality in the EU <<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/economic-and-financial-affairs/economic-benefits-gender-equality>>.

2 priedas. Lyčių aspekto integravimo į biudžetą sampratos

Autorius	Samprata
Rakauskienė, Lissauskaitė 2008	Lyčių aspekto integravimas į biudžetą – tai procesas, kurio metu nagrinėjamas valstybės biudžetas siekiant nustatyti, ar jis įvertina moterų ir vyrų socialinės padėties savitumus, taip pat pasiūlyti pakeitimus, kurie padėtų siekti faktinės lyčių lygybės.
Europos Taryba, 2005	Lyčių aspekto integravimas į biudžetą yra tiesiogiai siejamas su lyčių aspekto integravimo strategijos (angl. <i>Gender Mainstreaming</i>) taikymu biudžeto formavimo procese. Tai reiškia biudžeto įvertinimą per lyčių prizmę, įtraukiant moterų ir vyrų lygių galimybių aspektą į visus biudžeto proceso sudarymo etapus, ir pajamų bei išlaidų restruktūrizavimą siekiant skatinti lyčių lygybę. Europos Taryba (2005, 10) apibrėžia biudžetą pagal lyčių aspektą kaip „lyčių aspekto integravimo į biudžetą procesą. Tai reiškia lyčių pagrindu atliktą biudžeto vertinimą, įtraukiant lyčių aspektą visais biudžeto proceso lygiais ir pertvarkant pajamas bei išlaidas, siekiant skatinti lyčių lygybę“.
OECD, 2018	Biudžeto sudarymas lyčių aspektu – tai aiškios lyčių perspektyvos integravimas į bendrą biudžeto proceso kontekstą panaudojant specialius procesus ir analitines priemones, siekiant skatinti į lytį reaguojančią politiką.
EIGE, 2018	Biudžeto sudarymas lyčių aspektu yra strategija, skirta moterų ir vyrų lygybei pasiekti, daugiausia dėmesio skiriant viešųjų išteklių surinkimui ir panaudojimui.
Budlender, Elson, Hewitt, Mukhopadhyay 2001	Lyčių aspekto integravimas į biudžetą – tai šiuolaikinė socialinė technologija, nustatanti valstybės pajamų ir išlaidų struktūros įtaką moterų ir vyrų socialinei-ekonominei padėčiai bei iš to išplaukiančioms galimybėms, leidžianti vyriausybei savo politikoje diegti diferencijuoto intereso principą, atsižvelgiant į socialinius požymius. Pagrindinis lyčių aspekto integravimas į biudžetą tikslas – siekti išteklių paskirstymo, vadovaujantis lyčių lygybės principu.
< https://genderbudgeting.eu/wh-at-is-gb >	Biudžeto sudarymas lyčių aspektu yra biudžetų analizės ir restruktūrizavimo procesas ir metodas, kurio metu atsižvelgiama į tai, kaip biudžetas veikia skirtingus moterų ir vyrų, mergaičių ir berniukų poreikius. Biudžete, kuriame atsižvelgiama į lytis, pripažįstami tokie elementai kaip neatlygintinas priežiūros darbas ir iš naujo nustatomos išlaidos, siekiant skatinti lygybę.
Europos audito rūmų ataskaita, 2021	Biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą – lyčių aspekto integravimas visais biudžeto proceso lygmenimis.

3 priedas. Lyčių lygybės principais sudaromo biudžeto sudėtinis indeksas

Šaltinis: OECD, 2018. *OECD Budget Practices and Procedures Survey*.

4 priedas. Siekiamų tikslų nesuderinamumas šalies strateginio, programinio ir veiklos lygmens dokumentuose

Kaip pavyzdį galima pateikti tikslo skatinti vienodas moterų ir vyrų galimybes užimtumo ir darbo srityje vertinimo kriterijaus dinamiškoje atotrūkiu.

Lentelė. Šalies dokumentuose įvardintos siekiamos mažinti moterų ir vyrų galimybes užimtumo ir darbo srityje kriterijaus reikšmės

Dokumentas	2014	2017	2019	2021	2025	2030
Nacionalinis pažangos planas (NPP)			13,3 proc.		10,0 proc.	7 proc.
Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programa	13,3 proc. (2013 m.)	13,29 proc.		13,25 proc.		

Šaltinis: Nacionalinis pažangos planas ir Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programa

Remiantis lentelės duomenimis, galima teigti, kad norint mažinti moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį (procentais), akivaizdu, kad planuojant žingsnius šiam uždaviniui įgyvendinti, reikia didesnio suderinamumo tarp strateginių, programavimo ir veiklos lygmens dokumentų bei ambicingesnių žingsnių. Matoma, kad rengiant Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 m. programą, fiksuotas 2013 m. buvęs moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis siekė 13,3 proc., tačiau tokia pati reikšmė fiksuota ir 2019 m. NPP įvardijus ją kaip pradinę. Galima numanyti, kad per 7 metus nebuvo atlikta jokių esminių veiksmų šiai problemai spręsti. Taip pat 2021 m. numatyta reikšmė 13,25 proc. (programoje), nors 2025 m. numatyta pasiekti 10 proc. (NPP) atotrūkio riba. Manytina, kad per 4 metus gali būti sudėtinga sumažinti atotrūkį 3,3 procentiniais punktais, kai per 7 metus situacija šioje srityje nepakito. Akivaizdu, kad netikslus ir nesuderintas planavimas neleidžia pasiekti įvardintų tikslų, kurie yra vieni svarbiausių siekiant užtikrinti moterų ir vyrų lygybę finansine prasme.

5 priedas. Lietuvos nacionalinio biudžeto asignavimų struktūra pagal funkcijas 2004-2012 m., proc. nuo visų išlaidų

Sritis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bendros valstybės paslaugos	22,5	22,1	17,0	16,9	15,5	14,3	15,3	16,5	17,7
Gynyba	6,4	5,8	6,3	7,2	5,0	4,1	3,6	3,7	3,9
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	8,0	7,3	7,0	6,8	8,1	6,2	6,8	7,2	7,4
Ekonomika	18,6	21,9	23,7	22,5	23,3	23,3	23,2	22,4	21,8
Aplinkos apsauga	1,9	2,5	3,0	3,6	4,9	3,8	4,7	3,5	3,7
Būstas ir komunalinis ūkis	1,3	1,4	1,4	1,2	1,0	2,7	1,0	1,0	1,0
Sveikatos apsauga	1,8	1,9	6,1	5,8	5,9	6,9	8,3	7,8	6,9
Poilsis, kultūra, religija	4,0	4,0	4,0	4,1	3,8	3,6	2,8	3,2	3,3
Švietimas	25,0	22,9	21,6	21,2	21,1	22,0	21,2	21,8	21,2
Socialinė apsauga	10,4	10,1	9,8	10,6	11,4	13,0	13,2	12,9	13,2
Iš viso:	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Šaltinis: Krinickienė 2014

6 priedas. Klausimynas

Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje įdiegimo galimybių (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) tyrimas

VšĮ Vyriausybės strateginės analizės centras (STRATA), įgyvendindamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymą „Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) Lietuvoje įdiegimo galimybių (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) galimybių analizė“, atlieka tyrimą, kuriuo siekia nustatyti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu galimybes ir trukdžius bei galimus taikyti įrankius lyčių lygybės principo įgyvendinimui per visą biudžeto sudarymo ciklą.

Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) – tai lyčių aspekto integravimas į biudžeto sudarymo procesą. Šiuo tikslu atliekamas lyčių aspektu grindžiamas biudžetų vertinimas, lyčių aspektas įtraukiamas į visus biudžeto sudarymo proceso lygmenis ir keičiama pajamų bei išlaidų struktūra, siekiant skatinti lyčių lygybę. Trumpai tariant, biudžeto sudarymas atsižvelgiant į lyčių aspektą yra strategija ir procesas siekiant ilgalaikio tikslo įgyvendinti lyčių lygybės tikslus (Europos Taryba, 2005).

Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo 4 str. įvardinti strateginio valdymo sistemos principai ir vienas iš jų yra lyčių lygybės principas, suprantamas kaip „rengiant ir įgyvendinant planavimo dokumentus, turi būti atsižvelgiama į lyčių aspekto integravimą planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos ir vertinimo etapais, siekiant užkirsti kelią kliūtims susidaryti arba galimybių apribojimams, kurie gali sukelti nepageidaujamas pasekmes moterims ar vyrams“. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo 3.4.4. veiksmas nurodo „atlikti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (angl. *gender budgeting*) Lietuvoje įdiegimo galimybių analizę ir priimti Vyriausybės sprendimą dėl biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu valstybiniu ir savivaldos lygmeniu“.

Šio tyrimo tikslas – atlikti Lietuvos situacijos analizę ir nustatyti, kokias galimybes ir trukdžius mato suinteresuotos institucijos (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) norint įgyvendinti biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu iniciatyvą; taip pat identifikuoti galimus įrankius (juos prioretizuojant) ir jų diegimo galimybes per visą biudžeto sudarymo ciklą siekiant sudaryti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą.

Tyrimui atlikti suformuotas **klausimynas**, teikiamas LR ministerijoms ir Lietuvos savivaldybių asociacijai.

Tyrimą atlieka STRATA Tyrėjų grupė.

Tyrimo rezultatai bus panaudoti rengiant biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu Lietuvoje įdiegimo galimybių (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) ataskaitą.

Žemiau pateikiamame klausimyne atsakymų pateikimui galite užtrukti iki 1 valandos. Dėkojame Jums už išreikštą nuomonę dalyvaujant tyrime.

KLAUSIMYNAS

Informacija apie Jus ir Jūsų atstovaujamą instituciją:

Vardas, pavardė	
Pareigos	
Atstovaujama institucija	
Kontaktiniai duomenys (telefono Nr., el. pašto adresas)	

1. Kokie pagrindiniai iššūkiai Jūsų atstovaujamai institucijai iškyla strateginių veiklos planų ir planuojamų išlaidų rengimo metu siekiant taikyti lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principus? Kiekvieną atsakymą prašome pakomentuoti plačiau:

Iššūkis	Yra iššūkių/Nėra iššūkių	Prašome pakomentuoti kiekvieno esančio ir nesančio iššūkio atveju
Pajėgumų trūkumas (personalas)		
Kompetencijos trūkumas (metodologiniai įgūdžiai ir pan.)		
Duomenų trūkumas		
Nekokybiški duomenys ir kita naudojama informacija		
Laiko trūkumas		
Politinės paramos trūkumas (vykdomoji valdžia)		
Politinės paramos trūkumas (teisinė aplinka)		
Visuomenės paramos trūkumas (visuomenės interesas)		
Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemos trūkumas		
Informacinių ir komunikacinių technologijų trūkumas		
Vengimas į sprendimus įtraukti lyčių lygybės principu teikiamą informaciją		

Remiantis EBPO, efektyvios ir ilgalaikės biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu sistemos sukūrimas priklauso nuo trijų būtinų įveikinti pagrindinių sričių (esminių elementų): stipraus strateginio požiūrio, efektyvių įgyvendinimo įrankių bei palaikančios ir įgalinančios aplinkos (2020). Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu reikalauja politinio įsipareigojimo, tvirtos lyderystės ir aiškumo tarp įvairių vyriausybės veikėjų vaidmenų ir atsakomybės tam, kad būtų taikomas visuminis vyriausybės požiūris. Kalbant apie efektyvius įgyvendinimo įrankius, pažangesnis požiūris į biudžeto sudarymą lyčių lygybės principu laimi įtraukiant lyčių perspektyvą į visus skirtingus biudžeto sudarymo etapus (įskaitant *ex ante*, biudžeto patvirtinimo ir *ex post* etapus). Biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu bus efektyviausias palankioje ir palaikančioje aplinkoje. Pavyzdžiui, vieni iš tokios aplinkos elementų yra sistemingas agreguotų pagal lytį duomenų rinkimas, mokymas ir viešojo sektoriaus darbuotojų gebėjimų vystymas.

Žemiau pateikiamais klausimyno klausimais siekiama nustatyti, kokių, Jūsų nuomone, principų ir įrankių reikia tam, kad Lietuvoje būtų galima diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą.

2. Kokios, Jūsų nuomone, žemiau išvardintos priemonės yra būtinos sėkmingam lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto diegimui. Prie kiekvienos priemonės pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę (1 – priemonė nenaudinga/nebūtina; 5 – priemonė naudinga/būtina). Atsakymą pakomentuokite plačiau:

Priemonė	1	2	3	4	5
Nacionalinė lyčių lygybės strategija					
Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu					

Teisinė bazė lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymui					
	Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu				
Gairės biudžeto lyčių lygybės principu sudarymui					
	Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu				
Metinis biudžeto ciklas, kuriame detalai nusakomi lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principai					
	Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu				
Tarpinstitucinė grupė, užtikrinanti lyčių lygybės pagrindu sudaromo biudžeto gerosios patirties sklaidą ir įgyvendinimo koordinavimą					
	Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu				
Bendravimas su pilietine visuomene lyčių lygybės principu sudaromo biudžeto klausimais					
	Paaiškinkite plačiau kaip, Jūsų manymu, priemonė padėtų/nepadėtų sėkmingam biudžeto sudarymui lyčių lygybės principu				

3. Kokie Jūsų nuomone, žemiau išvardinti įgalinančios aplinkos veiksniai yra būtini sėkmingai diegti lyčių lygybės principu sudaromą biudžetą. Prie kiekvieno aplinkos veiksnio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę (1- veiksnys nesvarbus; 5 – veiksnys svarbus):

Aplinkos veiksnys	1	2	3	4	5
Biudžeto valdymo institucijos parengtos lyčių lygybės principu					

grįsto biudžeto sudarymo gairės					
Aktyvus bendradarbiavimas su pilietine visuomene lyčių lygybės klausimais					
Ekspertų/konsultantų (grupės) rekomendacijos taikyti lyčių lygybe grįsto biudžeto principą					
Mokymai ir kompetencijų vystymas veikloje taikyti lyčių lygybe grįsto biudžeto sudarymo principą					
Konsultacijos lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo aspektais					
Bendrų duomenų lyties aspektų buvimas ir jų prieinamumas					
Sektorinių duomenų lyties aspektų buvimas ir jų prieinamumas					

4. Pažymėkite, kurie, Jūsų nuomone, įrankiai būtų naudingi diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Prie kiekvieno įrankio pateikite pasirinktą 1-5 skalės reikšmę (1 – įrankis nenaudingas; 5 – įrankis naudingas):

Įrankis	1	2	3	4	5
<i>Ex ante</i> lyčių lygybės aspekto poveikio vertinimas visose pagrindinėse viešosios politikos srityse įtrauktose į biudžetą					
<i>Ex ante</i> lyčių lygybės aspekto poveikio vertinimas pasirinktose viešosios politikos srityse įtrauktose į biudžetą					
Lyčių lygybės aspekto įtraukimas skirstant išteklius (išlaidų formavimas)					

Lyčių lygybės aspekto įtraukimas įgyvendinant veiklas					
Lyčių lygybės ataskaita					
Lyčių lygybės principo įgyvendinimo analizė visame biudžeto procese					
Ex post lyčių lygybės principo poveikio vertinimas visose pagrindinėse viešosios politikos srityse					
Lyčių lygybės principo taikymo skirstant asignavimus apžvalga					
Biudžeto auditas lyčių lygybės principo aspektu					
Lyčių lygybe grįsto biudžeto sistemos ir proceso auditas					

5. Pažymėkite, kuri, Jūsų nuomone, institucija (ar institucijos) turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą. Pasirinkimą pakomentuokite plačiau:

Institucija	Turėtų imtis lyderystės	Paaškindite plačiau kaip, Jūsų manymu, institucija turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo
LR finansų ministerija		
LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija		
Aukščiausi šalies valdymo pareigūnai (Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas)		
LR Vyriausybės kanceliarija		
LR Prezidento kanceliarija		
Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba		
Moteryų ir vyrų lygių galimybių komisija		
Kita institucija (prašome nurodyti)		

Dėkojame už Jūsų pateiktus atsakymus!

Kuriame
Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Tyrimas atliekamas įgyvendinant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)“

7 priedas. Focus grupės klausimynas

Focus grupės klausimyno klausimyno gairės

Žymėjimas:

- Pagrindinis klausimas
 - Papildomas/išplečiamasis klausimas, užduodamas esant poreikiui, pagal situaciją

Klausimų blokai

KLAUSIMYNAS

1) Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso Lietuvoje trukdžių identifikavimas (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu)

Laikas: iki 20 min.

Klausimai:

STRATA tyrimo metu išryškėjo, kad didžiąjai daliai tyrime dalyvavusių institucijų biudžeto sudarymas lyčių lygybės principu nėra aktualus, jos neturi informacijos apie šį reiškinį bei neturi žinių ir patirties kaip reikėtų integruoti lyčių lygybės principą sudarant biudžetą ir t.t.

- Jūsų ekspertiniu manymu, dėl kokių priežasčių nevyksta biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu) procesas?

2) Biudžeto sudarymo lyčių lygybės principu proceso Lietuvoje įgyvendinimo priemonės, etapai ir koordinavimas

Laikas: iki 55 min.

Klausimai:

- Kokių, Jūsų manymu, reikėtų sprendimų valstybiniu ir savivaldos lygmenimis keičiant dabartinę situaciją?
 - Nuo ko reikėtų pradėti: kokių reikėtų pradinių priemonių ir veiksmų?
- Kuri, Jūsų nuomone, institucija (ar institucijos) turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą?:
Pavyzdžiui, LR Vyriausybės kanceliarija, LR Prezidento kanceliarija, aukščiausi šalies valdymo pareigūnai (Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas), LR finansų ministerija, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, kita institucija?
 - Detalizuokite išsamiau ir plačiau kaip, Jūsų manymu, Jūsų išskirta institucija ar institucijos turėtų imtis lyderystės ir koordinavimo.
 - Kokios, Jūsų manymu, priemonės ir veiksmai yra aktualios vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu? (pavyzdžiui, nacionalinės lyčių lygybės strategija, kurioje būtų išdėstyti pagrindiniai lyčių lygybės tikslai; teisinė bazė lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymui; gairės biudžeto lyčių lygybės principu sudarymui; metinis biudžeto ciklas, kuriame detaliam nusakomi lyčių lygybės principu grįsto biudžeto sudarymo principai; tarpinstitucinė grupė, užtikrinanti lyčių lygybės pagrindu sudaromo biudžeto gerosios patirties sklaidą ir įgyvendinimo koordinavimą, kt.).
- Kuri, Jūsų nuomone, institucija (ar institucijos) vidutiniu ir ilgalaikiu laikotarpiu turėtų tęsti koordinavimą siekiant diegti lyčių lygybės principu grįstą biudžetą?

- Detalizuokite išsamiau ir plačiau kaip, Jūsų manymu, Jūsų išskirta institucija ar institucijos turėtų imtis koordinavimo.

3) Kiti pastebėjimai ir diskusijos apibendrinimas

Laikas: iki 15 min.

Klausimas:

- Atsižvelgiant į tai ką šiandien aptarėme, ar Jūs matytumėte dar kokių nors svarbių aspektų, kurie būtų susiję su lyčių lygybės principu sudaromu biudžetu (valstybiniu ir savivaldos lygmeniu), bet jų dar nepalietėte ir manytumėte, kad į juos būtų svarbu atkreipti dėmesį?

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Tyrimas atliekamas įgyvendinant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)“

8 priedas. Lietuvos valstybės biudžeto (su ES lėšomis) struktūra pagal funkcijas 2015-2020 m., proc. nuo visų asignavimų

	Pervesta asignavimų su ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis, tūkst. eurų						Asignavimų su ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis dalis visose asignavimuose, proc.						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Trendas
Bendrosios valstybės paslaugos	1 526 700	1 625 365	1 557 859	1 504 599	1 462 024	1 504 095	18,33	18,71	17,22	15,74	12,49	11,77	-1,512
Gynyba	480 697	643 717	800 727	962 463	1 031 196	1 100 750	5,77	7,41	8,85	10,07	8,81	8,61	0,561
Viešojo tvarka ir visuomenės apsauga	675 291	641 146	715 663	753 307	805 897	918 355	8,11	7,38	7,91	7,88	6,88	7,19	-0,175
Ekonomika	2 302 079	2 381 839	2 287 144	2 295 401	2 214 472	2 425 967	27,63	27,42	25,28	24,01	18,92	18,98	-2,001
Aplinkos apsauga	244 955	107 480	164 495	181 895	284 421	279 954	2,94	1,24	1,82	1,90	2,43	2,19	-0,002
Būstas ir komunalinis ūkis	72 705	143 108	113 929	78 226	93 407	67 241	0,87	1,65	1,26	0,82	0,80	0,53	-0,135
Sveikatos apsauga	576 174	580 359	606 409	712 446	798 800	893 897	6,92	6,68	6,70	7,45	6,82	7,00	0,045
Poilsis, kultūra ir religija	229 842	265 788	279 324	312 882	359 962	382 325	2,76	3,06	3,09	3,27	3,08	2,99	0,040
Švietimas	1 241 725	1 196 969	1 309 727	1 331 839	1 521 118	1 617 757	14,90	13,78	14,48	13,93	12,99	12,66	-0,404
Socialinė apsauga	980 941	1 100 890	1 210 488	1 427 251	3 134 618	3 588 198	11,77	12,67	13,38	14,93	26,78	28,08	3,583
Iš viso:	8 331 109	8 686 661	9 045 765	9 560 309	11 705 915	12 778 539	100	100	100	100	100	100	

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Valstybės biudžeto vykdymo duomenimis

Kuriame pamatus pagrįstiems ir
įžvalgiems viešosios politikos sprendimams